

ESKİ TÜRKİYE TÜRKÇESİ DEVRESİNE AİT MANZUM BİR MİRACNÂME

Hayati DEVELİ

GİRİŞ

Türk edebiyatında miracnâme, gerek müstakil eser olarak, gerekse başka bir eserin bölümü olarak sık işlenmiş konulardan biridir. Anadolu sahasında yazılan manzum miracnâmelerin en eskilerinden biri bizim bu çalışmada metnini ve dil özelliklerini ortaya koymaya çalışacağımız anonim eserdir.

Türk edebiyatında manzum miracnâmeler konusunu esaslı olarak işleyen M. Akar, bu eserin iki nüshası hakkında bilgi vermekte, çok kısa olarak dil özelliklerine temas etmektedir (1987, 157-161).

Akar, eserin iki nüshasını tespit etmiştir:

Birinci nüsha : Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli bölümü, nr. 3756, 76a-98b yaprakları arasındadır. Nüsha harekeli nesih ile yazılmış olup, bir mecmuanın içindedir. 678 beyitten ibaret olan eserin telif tarihi, telif edeni veya müstensihî ve istinsah tarihi kayıtlı değildir. Aynı mecmuada (yk. 64a-75b) başka bir miracnâme daha mevcut olup bunun da telif ve istinsahıyla ilgili bir kayıt yoktur (Akar, 155-157).

İkinci nüsha : Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., K. 989, 1a-22a yaprakları arasındadır. Burada eserin ismi “Kitâb-ı Mi’râc” olarak kaydedilmiştir. Yine telif ve istinsahla ilgili hiçbir kayıt yoktur.

M. Akar, birinci nüshanın kayıtlı olduğu mecmuadaki bir başka eserin müellifinin Aksaraylı İsa olmasından yola çıkarak, bu eserin müellifinin de aynı şahıs olacağını bir ihtimal olarak zikretmiştir (Akar, 159).

Eserin M. Akar tarafından kaydedilmeyen üçüncü ve dördüncü nüshaları şunlardır :

Üçüncü nüsha : Süleymaniye Kütüphanesi, Serez bölümü, nr. 3839 yk. 24a-50a. Eserin başlığı “Hâzâ Kitâbu Mi’râci’ş-Şerîf” olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi h. 1222 olarak kayıtlıdır.

Dördüncü nüsha : İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı 4038 ve 4039 numaralı mecmualar içinde kayıtlıdır. 494 beyitten ibarettir. Harekeli ve ibtidaî bir nesihle yazılmıştır. Eser "Hāzā Mi'rāc-nāme" başlığını taşımaktadır. Telif ve istinsah ile ilgili bir kayıt yoktur.

Her nasılsa bu eser –muhtemelen ciltlemedeki yanlışlık sonucu – ikiye bölünmüş, 1-119. beyitler 4038 numaralı yazmanın içinde, 120-494. beyitler 4039 numaralı yazmada ciltlenmiştir. Ancak ikisi arasında yazı, mürekkep ve kâğıt farklılığı yoktur.¹ Diğer nüshalara göre daha kısadır. Ancak bu kısalık miracla ilgili motiflerde değil, bunların işlenmesindedir.²

Böylece eserin dört nüshası ortaya çıkmış oluyor. Bunlardan ilk üçü bir nüsha grubunu teşkil ederken, dördüncü nüsha ayrı bir grubun şimdilik tek örneğidir. Söz konusu ilk üç nüsha hem beyit sayıları, hem motiflerin işlenmesi açısından küçük farklar taşırlar. Dördüncü nüsha ise, hacimce çok daha küçük olduğu gibi, motiflerin işlenmesi ve dil özellikleri açısından da diğer eserlerden oldukça önemli farklarla ayrılmaktadır. Aşağıda bu iki nüsha grubunu bazı örneklerle karşılaştıracamız. Bizim çalışmamız dördüncü nüshanın dil özelliklerinin incelenmesi ve metnin ortaya konulmasına yönelik olacaktır, yani elimizdeki dört nüshadan sadece Seminer Kitaplığındaki nüsha, imlâsı ve dil özellikleri açısından bizi ilgilendirmektedir. Diğer nüshalar standartlaşma yolundaki Eski Türkiye Türkçesinin genel hususiyetlerini taşırlarken, söz konusu nüsha imlâ ve ses düzeni açısından diğerlerinden önemli ölçüde ayrılmakta ve Türkiye Türkçesi'nin gelişimini ve ağızların tarihini izlemekte görmezlikten gelinemeyecek malzemeler sunmaktadır.

Süleymaniye, Lâleli, nr. 3756

1. evvel allâh adını yâd idelüm
'ışkı gönüllerde bünyâd idelüm

İ.Ü. TDE Böl. Seminer Ktp.

1. evvel allâh adını yâd idelüm
'ışkıyı gönülde bünyâd idelüm
2. evvel âhîr ol-durur zire ebed
her bir işe kâdir ü "küfven ahad"

¹ 4038 numaralı yazmanın başında yer alan İbrahim Bey'e ait Mirac-nâme Musa Duman tarafından yayımlanmıştır (Duman 1997). İbrahim Bey'in Mirac-nâmesi ile bizim incelediğimiz eser aynı müstensih tarafından yazıya geçirilmiştir. Ancak aralarında konuyu işleyiş bakımından herhangi bir benzerlik yoktur.

² Bu nüsha hocam sayın Mertol Tulum tarafından tespit edilerek çalışmamız tavsiye edilmiştir.

2. yoğ-iken var itti ol 'âlemleri
ins ü cinn ü âdem ü div ü Peri
6. muşafâ mi'râcına başlayalum
şalavât-ıla şeyfânı taşlayalum
7. şerh idelüm muşafâ mi'râcını
Ol kamu mürsel nebiler tâcını
9. 'ışkıla geldüñse imân bulasın
şıdķ-ıla geldüñse amân bulasın
10. ibni 'abbâs kavlıdür işbu kelâm
şahâbelerden rivâyet ve's-selâm
11. ol gice mi'râca ağdı muşafâ
kim nice geldi katına ol şafâ
12. her ne kim hâzrette gördi ol resül
ibni 'abbâs'a rivâyet kıldı ol
13. işit imdi ol rivâyetten haber
ol nebiler serveri şâhı- beşer
14. ol kim adı rahmeten li'l-'âlemin
muşafâ'dur şâdıkul'-va'du'l-emîn
15. 'âşıkuz biz dahı anuñ adına
şimdi geldük bu sözüñ bünyâdına
16. ibni 'abbâs didi kim fahr-i cihân
ol gice mi'râca kim ağdı revân
17. karanudı nürü göz görmez idi
işid imdi muşafâ kim ne didi
18. kılmış-ıdum gice yatsu namâzın
çıkdum evden yürüyü hâzîn hâzîn
19. şafâ vü merve'ye vardum ol zamân
gör ne kıılır yir ü gögi yaradan
3. yarattı yir ü gögi ins ü melek
ay u günü müşteri yidi felek
4. emri-le ay u gün toğar batar
hükmin işler her biri buyruk dutar
8. şerh idelüm mi'râcın muşafânuñ
işidicek şâd ola 'akluñ canuñ
9. rivâyet kıılır 'abbâs oğlı bu sözi
haber virür nebi aña gendözi
10. nebi eydür eydeyüm ahvâlümü
ibni 'abbâs diñle vaşf-ı hâlümü
11. kılmış-ıdum gice yatsu namâzın
çıktum evden yöridüm hezin hezin
12. karanudı göz gözi görmez-idi
horüs ötmez ırte belürmez-üdi
13. yağmur yağar yil eserdi zulumat
şanasın kim çopmış-ıdı kıyamât
14. şafâ-y-ıla merve'ye varmış-ıdum
fıkr idüben ortada durmuş-ıdum
15. yir ü gögüñ fikrini kıılır-ıdum
kudretine 'acaba kalur-ıdum
16. eydür-ıdum ki zehi şun' issi haķ
nice yaratmış yiri gögi mu'allak
17. bu fıkr-ile uykuya vardı gözüm
ibni 'abbâs diñlegil işbu sözüüm

20. gördüm ol dem dört melâ'ik irdiler
dördi daħi baña selâm virdiler
21. her birinüñ şağ elinde bir 'alem
nūr-ıla toptolu-y-ıdı cümle 'alem (!)
22. aydın oldu bu cihân baştan başa
şavķı dutmuş-ıdı tağa vü taşa
18. gözüm açtım baķtım ben dört yaña
dört melâ'ike gördüm eyittüm saña
19. her biri elinde 'âlem dutmuş-ıdı
bu cihân külli nūra batmış-ıdı
20. nūr-ıla tolmış baştan başa
şavķı dutmuş temamet tağa daşa
94. tañrınıñ küdretini gör ne kıılır
gider-iken kulağuma ün gelür
95. bir tür âhi dir baña yâ muştafa
bir kelecim var saña diñle şafa
96. diledüm kim tutam ol söze kulaķ
geçti ol dem turmadı anda Burak
97. yıl gibi geçti ol aradan revân
yine bir ün daħi urdı nâgehân
98. çağıruban söyler-ıdı ol daħi
yâ muħammed sözüm işit dur âhi
84. gider-iken ha biregü çağırur
yâ muħammed tür diyüben kığurur
85. diledüm kim sözine dutam kulaķ
geçüp vardı durmadı gitti burak
86. geçtüm andan ha çağırur bir daħi
yâ muħammed sözüm işit dur aħi
116. çün ki tür tağına irişdüm revân
yire indüm burak'tan ol dem revân
117. iki rek'at namâz kıldum arı
yüz yire urdum ĥudâ'ya yalvaru
118. şükür ittüm tañrı'ya anda delim
anda yaturdı hem müsâ-yı kelim
98. çünki irdüm tür tağına ben i yâr
cüst çâpük burak'tan indüm yire
99. iki rek'at tizcegez kıldum namâz
bir gez didüm sırr-ıla i bi-niyâz
100. şükür kim beni getürdüñ bu tağa
cebrâ'il duttı girü bindüm burâğ'a
101. anda yaturdı 'imrân oğlı müsâ
andan indüm seyr idüp muķaddes'i
447. bir çlabuñ küdretin diñle daħi
geçtüm andan yöridüm birez daħi
448. ol arada gördüm bir nürü koca
şac u şakal şanasın beñzer 'aca (?)
449. gözünüñ nürü-y-ıla ol gök tolu
nūra garķolmuş oturur ol ulu
325. geçdüm andan daħi gördüm bir koca
saçı şakalı beñzerdi ağaca

450. dört yanın ferîştelere tutmuş-durur
gendi şöyle heybet-ile oturur
451. ben eyittüm bu kimdür yâ cebrâ'il
didi budur dedeñ İbrâhîm hâlîl
452. çün işittüm ilerü vardum revân
beni gördi yavlağ oldu şâdimân
453. karşı geldi iki kolların açar
görüür benüm-ile öper koçar
454. görüşüp benüm ile şordı hâlüm
geçti andan deñize irdi yolum
326. ben eyittüm bu kimdür yâ cebrâ'il
eyitti budur dedeñ İbrâhîm hâlîl
328. benüm-ile görüşdi şordı hâlüm
geçdüm andan deñize irdi yolum

Verdiğimiz karşılaştırma tablosunun da gösterdiği gibi bu iki nüsha grubu arasında esaslı bir fark vardır, ancak bu fark miracla ilgili motiflerde değil, bu motiflerin işlenmesindedir. Bizim inceleme konusu yaptığımız nüshada motifler daha kısa bir surette işlenmiştir. Bu nüsha aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız imlâ ve dil özellikleri dolayısı ile de müstakil olarak ele alınmayı hak etmektedir. Bundan dolayı aşağıdaki incelemelerde *Miracnâme* veya *metnimiz* tabiriyle, Seminer Kitaplığı'ndaki nüshayı kastedeceğiz.

Eserin Konusu ve Motifleri

Kur'an-ı Kerimde İsrâ (1. ve 60. ayetler) ve Necm (1-18. ayetler) surelerinde anlatılan ve pekçok sahabenin rivayet ettiği hadislerle ayrıntıları öğrenilen mirac, eserin konusunu teşkil etmektedir. Hadis rivayetlerinde yer alan bilgiler edebi metinlerdeki motiflerin de kaynağını teşkil etmektedir. Ancak her motifin kaynağını tespit etmek her zaman mümkün olmayabilmektedir. Aşağıda incelediğimiz eserdeki belli başlı motifleri konu başlıkları şeklinde gösterdik:

- 01 Allah'a hamd ve övgü.
- 02 Konuya giriş ve kaynağın belirtilmesi.
- 03 Hzb muhammed (a.s.), yağmurlu ve fırtınalı bir gecede tefekkür halindeyken uykuya varır.
- 04 Gözünü açtığında meleklerle dolu aydınlık bir ortamda Cebrail'le karşılaşır. Cebrail miracı haber verir.
- 05 Peygamber'e yeşil bir elbise giydirilir, abdest alır.

- 06 Mikail, Burak isimli bineği getirir. Hz. Muhammed (a.s.) Burak'a biner ve yola çıkılır.
- 07 Yolda birisi "Ya Muhammed!" diye seslenir, ancak Burak durmaz, geçer.
- 08 Bir başkası daha seslenir ve durmasını ister. Cebrail ilk çağıranın Yahudi, ikinci çağıranın Hristiyan olduğunu ve ona ümmet olmak istediklerini söyler.
- 09 Biraz sonra çok güzel bir kadımla karşılaşılır. Cebrail, Hz. Muhammed'e (a.s.) bu kadına bakmamasını, aksi takdirde kendisine ve ümmetine zarar dokunacağını söyler; bu, dünya'dır.
- 10 Burak, Tur dağına varır, Hz. Muhammed (a.s.) iner ve iki rekat namaz kılar.
- 11 Daha sonra Burak'a binip Beytülmakdis'e (metinde Mukaddes) varır, burada önceki peygamberlerle karşılaşılır, hepsi Hz. Muhammed'e (a.s.) selâm verir. Her biri kendi ümmetinin geçmişteki halini anlatır. Burada da iki rekat namaz kılmır.
- 12 Hz. Muhammed (a.s.) burada elinde iki kadehi tutan bir melek görür. Kadehlerin birinde süt birinde şarap vardır; o, süt kadehini alır ve çoğunu içer. şarabı imemekle ümmetini ileride uğrayacakları bir azgınlıktan kurtarmış olur.
- 13 Mirac'ın bulunduğu yere gelinir. Mirac, bir ayağı yerde, bir ayağı gökte mücevherlerle süslü bir merdivendir. Hz. Muhammed (a.s.), Allah adını öğe öğe gökyüzüne doğru çıkmaya başlar.
- 14 Birinci gök katının adı "rafia"dır. Dumandan yaratılmıştır.
- 15 Bu gökte "hāfıza" isimli bir kapı vardır. Hz. İsmail (a.s.) bu göktedir.
- 16 Hāfıza'da bulunan melekler yer yüzüne inip insanların günahlarını ve kötülüklerini kaydetmektedirler.
- 17 Daha sonra yarısı kardan, yarısı ateşten bir melek görür. Ne kar ateşi söndürmekte, ne ateş karı eritmektedir.
- 18 İkinci kat göğün adı "ne 'ırak"tır (?) Buradaki melekler yer yüzündeki İslâm düşmanlarını helāk etmektedirler.
- 19 Üçüncü göğün adı "zebercet" olup, gümüştendir. Buradaki melekler hayır işleyenlerin, ibadet edenlerin melekleridir. Hz. Yusuf (a.s.) bu göktedir.

- 20 Dördüncü kat göğün adı "müzeyyene" olup, bakırdandır. Hz. İsa ve Yahya (a.s.) bu göktedir.
- 21 Dördüncü kat gökte Azra'il de bulunmaktadır.
- 22 Mâlik isimli Cehennem meleği de dördüncü kat göktedir.
- 23 Bunun karşısında yedi cehennem giriş kapısı vardır. Hz. Muhammed bu kapıyı açtırır ve cehennemleri görür.
- 24 Cehennem içinde yetmiş bin ateşten deniz, yetmiş bin kaynar su denizi vardır.
- 25 Her denizin kenarında içi akrep ve çıyan dolu yetmiş bin mermer şehir vardır.
- 26 Her şehirde içi kurşun dolu, müşrikler için yaratılmış yetmiş bin kasır vardır.
- 27 Eti deriden ayıran zemheriden altı bin dağ vardır. Her dağın uzunluğu beş yüz yıllık yoldur. Günahkâr hacılar bununla cezalandırılır.
- 28 Dünyada iken kendi çocuğunu bırakıp dadılık eden ve sütlerini satan kadınlar memelerinden asılarak cezalandırılmışlardır.
- 29 Dilleri çekilip kesilen bir grup insan vardır. Bunlar dünyada iken ağıt yakanlar veya şarkı söyleyenlerdir.
- 30 Bir grup insanın karınları çok büyük olup içi yılan çıyan doludur. Boyunlarında da yılanlar sarıdır. Zebanîler bunlara ateş yedirmektedirler. Bunlar, dünyada iken faiz yiyenler ve tefecilik edenlerdir.
- 31 Bir grup gençli ihtiyarlı erkek, önlerindeki helâl yiyeceği bırakıp haram yiyecekten yemekteyler. Bunlar evli oldukları halde zina edenlerdir.
- 32 Bir grup insanın omuzu testereyle kesilmekte, kendi etleri yine kendilerine yedirilmektedir. Bunlar dünyada iken başkalarının gıybetini edenlerdir.
- 33 Cehennemden sonra zebrecetten, sağa ve sola penceresi olan bir kapı vardır. Burada Hz. Adem (a.s.) oturmaktadır. Sağa bakınca gülmekte, sola bakınca ağlamaktadır. Çünkü sağda mümin olarak ölenlerin getirildiğini, solda ise kâfir olarak ölenlerin getirildiğini görmektedir.
- 34 Beşinci kat gök, altındandır, adı "sâfiye"dir. Burada İmranoğlu Musa (a.s.) bulunmaktadır.

- 35 Altıncı kat gök gevherden olup adı "hâlisâ"dır. Burada yüzleri peçeli mukarreb melekler vardır.
- 36 Yedinci kat gök yakuttandır. Adı "illiyûn"dur.
- 37 Yedinci kat gökte "rûh" veya "rûhâniyyûn" isimli yetmiş kanatlı, her kanadında yetmiş bin baş olan bir melek vardır. Her başında yüz bin yüz, her yüzünde yetmiş bin ağız, her ağzında yetmiş bin dili vardır ve sürekli Allah'ı tesbih etmektedir. Allah bu meleğin her tesbihinden yetmiş bin melek yaratır.
- 38 Yedinci kat gökte saçlı sakalı ağaca benzeyen bir ihtiyar vardır. Bu, Hz. İbrahim'dir (a.s.).
- 39 Daha sonra büyük bir deniz görür. İçinde melekler vardır. Deniz bunların ayağına gelmektedir. Ayakları ferşte, başları arştadır. Bu meleklerin adı "kerrûbin"dir.
- 40 Dünyanın seksen misli büyüklüğünde bir dağ ve bu dağın üstünde bir ağaç vardır. Ağacın adı "müntehâ"dır. Bir budağı dünya kadar olan bu ağacın meyvelerinden bir tanesi yer ve gök ahalisini doyuracak miktardan büyüktür.
- 41 Bu ağacın (Müntehâ'nın) dibinden bir ırmak akar. Cebrail bu ırmağa günde bir defa girip çıkar ve silkinir. Dökülen her taneden Allah bir melek yaratır. Zikir ve salavatla meşgul olan meleklerin her salavatından bir kuş yaratılır. Bu kuşlar yine Müntehâ ağacının budaklarında durmakta ve salavat getirmekte ve salavatın sevabını ümmete bağışlamaktadırlar.
- 42 Burada Refref gelir, Hz. Muhammed (a.s.) Refref'e biner.
- 43 Cebrail Müntehâ ağacından ileri geçmez.
- 44 Yedi denizin, yanında damladan küçük olduğu bir ırmak vardır.
- 45 Bu ırmağın kenarında Mikâil elinde terazi ile suyu bulutlara dağıtmaktadır. Mikâil yeryüzüne inen su damlalarının sayısını bilmektedir.
- 46 Hz. Muhammed (a.s.) İsrâfil ile görüşür. İsrâfil arşın dibinde bulunmaktadır.
- 47 İsrâfil'in elinde "sûr" vardır. Surun deliklerinin sayısı dünyadaki insanların sayısı kadardır.
- 48 Arşta yetmiş bin yeşil kubbe (künküre) vardır, her birinde bir kandil asılıdır. Yedi kat yer ve gök bu kandilin içine konsa, bir kimse- nin yüzündeki ben kadar olur.

- 49 Arşın sağında kuşa benzeyen bir melek vardır. Bu, "arş horozu"dur. Adı "Keyâyil"dir. Gecenin üçte biri geçince bu melek kanatlarını birbirine vurur, insanları gece ibadetine çağırır. Gecenin yarısı olunca yine kanatlarını birbirine vurur, teheccüt namazı kılanları uyandırır. Sabah yaklaşınca aynı işi bir kez daha tekrarlar ve insanları ibadete davet eder.
- 50 Arş horozu susunca "arş müezzini" ezan okuyup Hz. Muhammed'i (a.s.) davet eder.
- 51 Hz. Muhammed (a.s.), arş çevresindeki bütün meleklere imam olarak namaz kıldırır.
- 52 Namazdan sonra bir ses Hz. Muhammed'i (a.s.) çağırır. Bu yeşil kanatlı melek, "hicap"larda ona kılavuz olur.
- 53 Hz. Muhammed (a.s.), meleğin kılavuzluğuyla yetmiş kere yetmiş hicap/perde geçer. Bunların her birinin aralığı beş yüz yıllık yol uzunluğundadır.
- 54 Hicapları geçen Hz. Muhammed (a.s.), Allah ile perdesiz ve aracı-sız görüşür. Bu görme işi dünya gözüyle değil, can gözüyle gerçekleşmiştir.
- 55 Hz. Muhammed (a.s.) secde eder. Allah ne dilediğini sorar.
- 56 Hz. Muhammed (a.s.) ümmetini diler.
- 57 Allah'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inananlara, ibadet edenlere neler verileceği açıklanır.
- 58 Hz. Muhammed (a.s.), dilekleri kabul olunca geri döner ve Münteha'ya iner. Burada Cebrail yine onu karşılar ve cenneti gösterir.
- 59 Cennetin içindeki huriler, köşkler, ırmaklar, yiecek ve içecekler anlatılır.
- 60 Tuba ağacının dalları cennetin üzerinde olup yaprakları gölge salmaktadır.
- 61 Tuba ağacının dibinden bir pınar çıkar ve dörde ayrılıp cennet içinde akar. Bunların biri süt, biri bal, biri tâhir, biri zülâl isimli sulardır.
- 62 Bal isimli ırmaktan dünyaya her gün iki miskal iner ve dörde bölüp dört ırmak dağıtırlar. Bu dört ırmak Nil, Ceyhun, Seyhun ve Fırat'tır.

- 63 Cennetleri seyrederek geri dönen Hz. Muhammed (a.s.), dördüncü kat gökteki cennette Beytülmamur'u görür. Burada iki rekat namaz kılar.
- 64 Yedinci kat gökten baktığında ise gökten aşağıya doğru asılı bir ırmak görmüştür. Bu ırmağın adı "selsebil"dir.
- 65 Hz. Muhammed (a.s.) inmeye devam ederek Burak'ın olduğu yere gelir ve sabaha karşı Mekke'ye döner.
- 66 Evine döndüğünde yatağı henüz sıcaktır.
- 67 Olanları Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'ye anlatır. Hepsi bu anlatılanların doğruluğunu tasdik ederler.

Metnimiz burada bitmektedir. Diğer gruptaki nüshalarda ise Ebu Cehil'in inkârını, buna karşılık Hz. Muhammed'in ispatını da anlatmaktadırlar.

Mİ'RÂC-NÂME'NİN DİL ÖZELLİKLERİ

I. İMLÂ VE FONOLOJİ

1. §. Bir tarihî eser üzerinde inceleme yapan ve onu yayımlayan bilim adamının ilk işi, eserin 'dil'ini tanımlamak olmalıdır. Tarihî eserin yayımlanmasıyla uğraşan kişi, eserin dilini tanımlama konusunda iki yol izleyebilir.

Bunlardan ilki, incelenen eserin telif devrindeki standart dil ile yazılmış olduğunu kabul etmektir. Bu takdirde, daha önce yapılmış başka çalışmalarda ortaya konulmuş olan 'genel' dil özellikleri metne uygulanır. Metinde karşılaşılabilecek muhtemel olan farklılıklar ise *edisyon kritik* denilen metotla - ve en hafif ifadeyle - ortadan kaldırılır.

İkinci yol ise, metnin 'dil'ini kendi içinden çıkarmaya çalışmak; eldeki metnin başkalarından bağımsız bir dili olduğu yaklaşımdan yola çıkılarak ve iç verilere dayanarak metnin dilini *yeniden kurma* gayretini göstermektir. Elbette bu ikinci usul biraz daha fazla mesai gerektirir.

Takdir etmek gerekir ki, asıl ilmî sonuçların ortaya çıkacağı yol, ikincisidir. İlk yolda temel kabul, zamandaş insanların mütecanis (homojen) bir dil konuştukları, yazı sisteminin de bu dili hemen hemen olduğu gibi aktarabildiğidir. İkinci yolda ise temel kabul, insan toplumlarının bir "kültür toplumu" haline geldikçe mütecanis dil kullanma imkânının ortadan kalktığı, hele yazı ve edebiyatın işin içine girmesiyle hem yatay hem de dikey ve çoğu zaman içiçe geçmiş olarak bir çok dil katmanının oluştuğudur.

Aynı anda aynı 'dil'in içinde farklı bir çok ağızlar (yatay dil grupları) bulunabileceği gibi, kişilerin kültür birikimlerine ve sosyal çerelerine bağlı olarak ortaya çıkan dil katmanları (dikey dil grupları) da bulunabilir. Böylece bir insan yazma faaliyetine başladığı andan itibaren zaten doğal olarak başka insanlara benzemeyen bir 'dil' donanımına sahip demektir. Kültür toplumlarında ortaya çıkan 'standartlaşma' bile her insanın ayrı bir dili olmasını engelleyemez, tam tersine dil katmanları ortak olan insanların baskısıyla standartlar değişir. Şu halde her metin ayrı bir 'dil' olarak ele alınmayı hak ediyor demektir.

ETT gibi, kültürleşmenin, dolayısı ile standartlaşmanın henüz başlangıçta olduğu tarihî devrelerde ise henüz hiç bir yatay dil katmanı (ağız, diyalekt) veya dikey dil katmanı üstünlüğünü belli edemediği için her metnin ayrı bir dil belgesi halinde tetkikinde, o devirdeki yatay ve dikey dil katmanlarını tespit edebilme açısından fayda vardır. Bilhassa ünlülerin yazılmadığı, ünsüzlerin ses

değerlerinin değişebildiği Arap alfabesi temelli bir alfabe ile yazılan metinlerin öncelikli olarak 'dahili' verilerden yola çıkılıp ses düzenlerinin, yani fonolojik ve morfonolojik yapılarının tespiti, bu metinlerin temsil ettikleri dil katmanlarını tanımamıza ve böylece ileride standartlaşmış olan yapıyı daha iyi anlamamıza ve ağızların tarihî gelişim süreçlerini takip edebilmemize yardımcı olacaktır.

Elimizdeki metne yaklaşımımız böyledir. Metnin fonolojik ve morfonolojik özelliklerini, bu metnin kendi verilerinden yola çıkarak *tespite* ve *yorumlamaya* çalışacağız. Bu elbette dilin önceki devirlerine ait verilerden ve ETT devresine ait diğer metinlerin verilerinden mukayese gayesiyle yararlanmamıza engel değildir. Hem alfabeyle, hem ETT'ye ait bilinen bilgileri bilinmiyor adanmek niyetinde değiliz. Sadece bu metnin ayrı bir dil grubunu, yani bir ağız'ı temsil ediyor olabileceğini göz önünde bulundurarak bununla ilgili bilgileri 'yok etmemeye' çalışacağız.

Metnin İmlâ Özellikleri

2.Ş. Herhangi bir yazı sisteminin kendisini temsil ettiği dilin fonolojisini ne derece aksettirdiği, daha doğrusu nasıl aksettirdiği, bu konudaki gelenek ve temayüller, metinlerin ait oldukları dil gruplarını tespit etmede veya bir metinden kalkarak o metindeki dil özelliklerini tavsif etmede aşılması gereken önemli bir basamaktır.

Metin manzum ise alıntı kelimelerin ses değerlerini tespite kafiyeden yararlanabiliriz. Bu metinde geçen *Muhammed / ümmet, şefa'at / ebed* kafiyelerini yorumlama bize محمد ve ابد kelimelerinin ses değerlerinin [muhammet], [ebet] olduğu sonucunu verebilir. Elbette bu Türkçe'de kelime sonunda (aslî uzunlukların kalıntısı olanlar dışında) tonlu ünsüz bulunmadığı ön bilgisine göredir. Eğer böyle bir kabulden yola çıkmazsak tersine bir işlemle امت kelimesinin ses değerini [ümmet] olarak tespit etmek de mümkündür.

Yabancı kelimelerin ses değerlerini tespite kelimelerin aslî imlâsında bulunmayan elif'in yazılması bir /e/ > /a/ gelişmesine işaret olabilir: 'aceb عجب > 'acab عجاب 394 gibi. Yine aynı kelimenin 49. beyitte çalab چلب kelimesiyle kafiyelenmiş olması da kelime sonundaki *be* harfinin ses değerini [p] olarak yorumlamamıza yardımcı olur. Bu durumda söz konusu kelime için şöyle bir gelişme süreci çizebiliriz: 'aceb > 'acab > 'acap.

İmlâ Gelenekleri

3.ş. ETT metinlerinin yazımında iki imlâ geleneğinden söz edilir : Birisi alfabenin kaynağı olan Arap dili imlâ geleneği, diğeri ise Doğu Türkçesi imlâ geleneği. Anadolu Türkçesi'nin bir yazı dili olarak gelişiminde, konuşma dilinin yazıya aktarılması hususunda bu iki gelenek arasında bir karışma, tereddüt süreci yaşanmış, standart bir imlânın oluşumu neredeyse iki yüz yıl sürmüştür.

Arap İmlâsının Tesiri

4.ş. Metinde yer yer Arap dili imlâ gelenekleri de yer almıştır. Bunlardan biri kelime sonundaki /u/'nun vav+elif ile gösterilmesidir : tamu طامو 67 krş. طام 236; qarşu قرشوا 118 krş. قرشو 103.

Bilhassa +dAn ayrılma hali ekinin yazılışında tenvin kullanılmıştır : sudan سودا 249, demürden دمردا 162, çalapdan چلپدا 110, gümüşden گمشدا 56 vs.

/in/ ses grubu da bir yerde tenvin ile gösterilirken, bir yerde esre+nun ile yazılmıştır : *gaybetin* غيبتين 286, غيبت (tenvin) 287.

Söz konusu imlâ gelenekleri ETT'nin ilk metinlerinde sık sık karşımıza çıkmaktadır: karañu قراكو, yañu “şaşkın” ياكوا, uşlu اصلوا (Çarh., 15), demürden دمردا, gendüzünden گندزكدا, kömürden كومردا, teñriden تنكردا (SVTM § 16, Çarh., 15).

Kelime içinde veya sonunda ünlülerin yazılmaması da bir Arap-Fars imlâ geleneği etkisi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Doğu Türkçesinde, hemen hemen bütün ünlüleri yazma taraftarı bir imlâ geleneği vardı. ETT metinlerinde zamanla kelime içindeki ünlülerin bir kısmı yine hareke ile gösterilmeye devam ederken, kelime sonundaki ünlülerin yazılması gelenekleşmiştir. Burada yer yer vezne uyma gibi bir gayret sezilmekteyse de bu devreye ait mensur metinlerde de böyle imlâ hususiyetlerinin olması bunun Arap-Fars imlâsının tesiri olarak bir süre devam ettiğini göstermektedir: altı البت 26, geldi كلد 68, gibi كپ 91, düni گوني دون كون 347.

Bu devredeki mensur metinlerde de aynı yazılış özellikleri zaman zaman görülmektedir: didi دد, kıyındaغ قينه غ (Muqaddime-i Şalât); işledi اشلد 139b/15, ödedi اودد 26b/16, günleri گنلر 93b/15 (Nazm.); dükeli دكل, elli ال elli şedd., virdi ورد (Marz., § 32).

Doğu Türkçesi İmlâsının Tesiri

5.Ş. Kutadgu Bilig ve sonraki dönemlerde yazılan Doğu Türkçesine ait eserlerde görülen belli başlı imlâ özelliklerinin, erken dönem ETT eserlerinde Arap-Fars imlâ gelenekleriyle yanyana yaşadığı görülmektedir. Söz konusu Doğu Türkçesi metinlerinin en belirgin imlâ özelliği ise Türkçe kelimelerde ünlü fonemlerin sıklıkla elif, vav, ye harfleriyle gösterilmesidir : *bilmegenlerge öğretse* بيلمگان لار کا اور کراتسا ; *kıldık* قیلدوق (Nehc., s. 2) örneklerinde görüldüğü gibi.

Miracnâme'de bilhassa /e/ foneminin kelime içinde ve sonunda elifle gösterilmesi, Doğu Türkçesi imlâsının tesiri gibi görünmektedir : *ben* بن 18, *bile* بلا 144, *delikleri* دالک لاری 364, *depere* دایره 272, *deriden* داردأ 255, *eti* آتی 255, *gice* کچا 31, *ne var* نا ور 142, *senüñ* سانوک 6, *söylediler* سویلادلر 115, *şöyle* شایلا 232 (krş. 239), *yine* ینا 359 (krş. 360) vs.

Miracnâme'nin manzum olması dolayısıyla bu imlâ hususiyetini bütünüyle, kelimeleri vezne uydurma ihtiyacına bağlamak doğru olmaz. Pekçok kelimedede /e/ fonemi vezin gereği uzun bir hecenin gerekmediği yerde de elifle gösterilmiştir. Ayrıca *Nazmü'l-Hilâfiyyat*, *Mukaddime-i Salât*, *Behcetü'l-Hadûyik* gibi ETT devresi mensur metinlerinde de bu özellik sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'da gelişen Türk standart yazı dilinin ne ölçüde eski Türk yazı geleneğinden, ne ölçüde Arap imlâ geleneğinden etkilendiği bütün yönleriyle halledilebilmiş bir sorun değildir. Erken devre metinlerinin bize gösterdiği bu iki imlâ geleneği bir yüzyıldan daha uzun bir süre yanyana, birbirlerine üstünlük sağlayamadan yaşamışlardır. Sonuç olarak, her iki imlâ geleneğine ait özellikler taşınmasını metnimizin erken bir tarihte istinsah edildiğini gösteren delil olarak yorumlayabiliriz ki, bu da muhtemelen XIV. yüzyıl veya XV. yüzyıl başlarıdır.

Ünlülerin İmlâsı

6.Ş. Miracnâme metninin yazılış özellikleri, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artık pek çok yerleşik standartları olan imlâ sisteminden ayrılmaktadır. Metne, daha erken devirlerin henüz oturmamış ve komşu yazı dili geleneklerinin tesiri altında olduğu belli olan imlâsının hakim olduğu söylenebilir.

Kelime içindeki (başı ve sonu değil) ünlülerin yazılışları tutarlı değildir. Bu ünlüler kimi zaman med harfleri ile yazılırken, kimi zaman yalnızca hareke

ile gösterilmiştir. Bunun yalnızca vezin gereği olan uzunlukları gösterme çabasından kaynaklanmadığını yukarıda göstermiştik.

/a/ foneminin yazılması

7.Ş. Bu fonem kelime başında elifle veya daha seyrek olarak medli elifle (*adur* آدر 80, *anı* آن 126) gösterilirken, kelimenin diğer yerlerinde elif, he veya üstün ile gösterilebilmektedir: *ķarañudu* قاره كودی 12, *yağmur yağar* يغمر يغار 13. Kelime içinde ve sonunda /a/'nın yazılması vezinle de ilgili olmakla beraber bu konuda bir düzenlilik yoktur. Bilhassa Ar. ve Far. alıntılarda vezin gereği zihaf gereken yerlerde /ā/ foneminin yazılmayabildiği de görülmektedir (bk. İmlâ ve Vezin): '*aşık* عشق 63; *can* جن 8, 194; *sa'at* سعت 404.

Bunun tersine olarak alıntı kelimelerde imale için /a/ fonemi elifle yazılabilmektedir: *mu'allak* معلق 16, 487; '*alem* عالم 19 gibi.

/e/ foneminin yazılması

8.Ş. Arap harflerini temel alan imlâ sistemlerinde elif harfî kelime içinde [ā] ünlüsünü karşılamaktadır. Türkçe metinlerde de durum genel olarak aynıdır. Ancak kimi metinlerde elifin /e/ fonemini temsil ettiğini de müşahade etmekteyiz. Kutbeddin İznikî'nin *Mukaddime-i Salât* isimli eseri (mes. *eve* ارا 6b; *nesneye* نسنای üstün ile 8b; *göre* كورا 12a), *Behcetü'l-Hudâyyik* gibi mensur eserlerde de bu imlâ özellikleri görülmektedir. Metnimizde de bu imlâ özelliği ile sık sık karşılaşırız:

ben بان 18, *bile* بلا 144, *delükleri* دالك لاری 364, *depere* داپره 272, *deriden* داردا 255, *eti* آتی (medli) 255, *gice* كجا 31, *ne kim* ناکم 40, *ne var* ناور 142, *seniñ* سانوك 6, *söylediler* سويلادلر 115, *şöyle* شילה 232 (krş. شيله 239), *yine* ينا 359 (krş. يته 360),

Miracnâme'de Türkçe kelimelerde sık sık karşımıza çıkan bu özellik, Arapça ve Farsça kelimelere de uygulanmıştır. Aşağıdaki örneklerde elif [ē] sesini temsil etmektedir:

dene دنا 340, 342, 343 (< dāne دانه); *ķible* قبالا 73; *ma'rifetüñ* معرفتک 6; *memleket* مملکتی 471; *nefesi* نافسی 57.

/e/ fonemi bu yazılışın dışında kelime başında elif, kelime içinde üstün, daha az olarak he ve kelime sonunda yine he ile de yazılmaktadır.

/ı/ ve /i/ fonemlerinin yazılması

9.Ş. Dar/düz /ı/ ve /i/ fonemleri kelime başında esreli elifle yazılırken, kelime içinde esre, veya esreli ye ile yazılabilmektedir. Kelime sonundaki /ı/, /i/

ünlülerinin *ye* ile yazılması geleneğinin Miracnâme metninin yazıldığı devrede henüz yerleşmediği, daha önceki geleneklerin etkilerinin sürdüğü görülmektedir. Kelime sonundaki ünlünün ek veya kelime tabanına dahil bir ünlü olması arasında fark gözetilmemiştir : *altı* الِيت 26, *anı* ان 126, *bunu* بون 97, *çulu* جُول 61, *geldi* كَلِد 68, *gibi* كِب 91, *iki* اِيك 354, *karını* قَرِن 55, *şur mı* صَرْم 29, *şavkı* شَوَق 20 vs.

Burada zaman zaman vezin gereği kısa olması gereken hecelerde ünlünün harf ile yazılmasından kaçınılmış gibi bir izlenim edinilebilirse de bu her zaman böyle değildir. Vezin zorlaması olmayan yerlerde de söz konusu ünlüler esreyle yazılabilmişlerdir. Kelime sonundaki düz/dar ünlülerin esre ile gösterilmesi hususiyeti bir imlâ geleneği olarak başka ETT metinlerinde de karşımıza çıkıyor: *didi* دِد 2b/10, *kıyındağı* قَيِنْدَه غ 6b/14; *dahı* داغ 8a/2; *virdüğü* وِرْدِي 9b/2 (Mukaddime-i Şalât); *işledi* اِشْلِد 139b/15, *ödedi* وِدِد 26b/16, *günleri* كُن لِر 93b/15 (Nazm.); *kilidi* كَلِيْد 457, *ağzı* اِغْر 362, *tuttu* طَتِد 111, *buldı* بُولِد 185 (Süheyl ü Nevbahar); *didi* دِيْد , *üşdi* اِشْد , *kıldı* كَلِد (Maqtel-i Hüseyin) vs. Görüldüğü gibi bu metinlerin içinde mensur olanlar da vardır. Ayrıca hiç birinde bu konuda baştan sona tutarlı bir imlâ yoktur. Diyebiliriz ki, /ı/ ve /i/ ünlülerini zaman zaman hareke ile gösterme keyfiyeti sadece vezinle bağlantılı olmayıp gitgide zayıflayarak sürdürülegelen bir imlâ geleneğidir.

Yuvarlak ünlülerin yazılması

10.Ş. ETT metinlerinin imlâsında dar ve geniş yuvarlak ünlüler arasında herhangi bir ayırım bulunmadığı gibi bunların ön yahut art ünlüler olması da ayırt edilmez. Yuvarlak ünlülerin kalın yahut ince sıradan olması, hem bunlara getirilen eklerin niteliğinden, hem de dilin önceki dönemlerine ait ses düzeninden bilindiğinden çok fazla sorun yaratmaz. Ancak ETT devresi metinlerinde kök hecedeki yuvarlak ünlülerin dar yahut geniş olmaları yorum gerektiren bir durumdur. İstanbul ağzı temeline dayanan günümüz standart yazı dilinde dar ünlülü olan pek çok kelime Anadolu ağızlarında geniş ünlülüdür : *büyük* ~ *böyük*, *güvercin* ~ *gövercin*, *güzel* ~ *gözel*, *üvey* ~ *övey*, *yukarı* ~ *yokarı* gibi. Bu darlaşma Rumeli ağızlarının temel karakteristiklerindedir. Yuvarlak ünlülerdeki darlaşma bir Kuzey Türkçesi (Tatar - Başkurt) hususiyeti olarak karşımıza çıkıyor. Türk şivelerinin bu grubunda ET'nin geniş/yuvarlak ünlülerinin darlaşmasını görmekteyiz. Oğuzca (Azerbaycan Türkçesi, Anadolu ağızları) ile Kuzey Türkçesi (Tatarca - Başkurtça) arasında yuvarlak ünlülerin dar/geniş olması hususunda oldukça düzenli bir denklik vardır : *göz* = *küz*, *orman* = *urman*, *orak* = *urak*, *ördek* = *ürdek*, *söz* = *süz*, *yol* = *yul* vs. (Develi 1997b). İşte bu denklik

de bize ETT metinlerinde söz konusu yuvarlak ünlülerin geniş olduğu neticesini işaret etmektedir. Zaten 17. yüzyıla kadar transkripsiyon metinleri de bu gibi ünlüleri geniş/yuvarlak olarak tespit etmişlerdir. Darlaşma ancak 18. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Biz de Miracnâme'de söz konusu kelimeleri geniş ünlülü okuduk.

Kelime başında yuvarlak ünlüler ya elif+vav ile veya ötreli elifle yazılmışlardır; bunlardan ilki daha yaygın olarak kullanılmıştır :

Elif+ vav ile : ol اول 2, oyar اوير 7, ola اولا 8, oğlı اوغلى 9, oyan “gem” اويان 61, od اوده 66, oş اوش 45; öter اوتر 377, 381, öñ اوک 82, ögüt اوکت 104, öte اوتا 349, ölü اولو 451; umudı اومدى 238, uzunluğu اوزنلىغى 256, ulu اولو 154, uyğuya اويغيا 17; üni اوني 381, üçinci اويچىنجى 169, üzülür اوزلور 208, üç اوج 373,

Ötreli elif ile : ortada ارتده 14; ötmez اتمز 12, öñinde اكنده 189, ögüt اکت 111, örü ارو 330, ölçer الچر 356; uci اجى 27, urdum اردم 42, uçar اچر 81, üni ابى 28, ürdi اردى 29, üstümüze استومزه 30, üzre ازره 204 vs.

Kelime içinde yuvarlak ünlüler ya vav ile yazılmışlar yahut sadece ötre ile gösterilmişlerdir :

Vav ile yazılanlar : toğar طوغر 4, koptmuş-ıdı قويمشدى 13, tolmış طولمش 20, tonı طونى 28, şol شول 50, yol يول 80; gönül كوكل 1, gögi كوگى 3, 15, söz سوز 80, yöridüm يوردم 11, göz كوز 12, bölük بولک 27; dutar دوتر 4, oturur اوتورر 232, kurşun قورشون 254; gün كون 5, güneş كونش 22, yüz يوز 26, düz-üdi دوزدى ötreli 83 vs.

Ötre ile gösterilenler : tokuz طقوز 80, toldı تلدى 47, şordum سردم 49, toprağa طراغه 42, şoloğ شلق 68, yoğ يق 73; söz سوز 9, görmez-idi كرمزدى 12, dört درت 18, bölük بلك 259, şöyle شيله 63; buyruk بيرق 4, kulak قلاق 7, yağmur يغمر 13, durur درر 232, yudan بودن 249, kurşun قورشون 254; gönükle كوكلده 1, bölük بلك 27, gümişden كمشدا tenvinli 56 vs.

Kelime sonunda ise yuvarlak ünlüler daima vav ile yazılmışlardır : bu بو 9, yatsu يتسو 11, karşı قارشو 232, tapu طبو 241, kapu قپو 241, şuru سرو 290; diyü ديو 25, gendü کندو 77, girü کرو 82, biregü براكو 84, bellü بلو 94, ilerü الرو 177, örü ارو 330 vs.

Bu yazılışlardan zaman zaman aynı kelimedeki görülen ikilik, kimi zaman Türkçe kelimenin yazılışını aruz veznine uydurma ihtiyacından çıkmış gibi

görünse de genelde böyle bir zorlama yoktur. Zaten yazıda etkili olan imlâ gelenekleri mensur metinlerde de böyle bir yazılış ikiliğine yol açmaktadır.

Ünsüzlerin İmlâsı

11.Ş. Türkçenin ünsüz fonemleri ile Arap yazısı temelli alfabenin bire bir örtüşmemesinin, Türk yazıcıları için her zaman bir problem teşkil ettiği eserlerdeki karmaşık yazılıştan anlaşılmaktadır. Bu örtüşmezlik bazen /b/-/p/, /c/-/ç/, /k/-/g/ çiftlerinde olduğu gibi fonolojik bir yetersizlik, bazen de tek bir fonem için birden fazla harf kullanılması şeklinde (/s/ için se, sin, sad; /t/ için te, tı, /z/ için ze, zel, dad, zı, /h/ için ha, he) yazımsal bir karışıklık olarak ortaya çıkmıştır. Fars imlâsından alınan pe ve çim harfleri /p/, /ç/ fonemlerini göstermekte kullanılmış ise de aynı metinlerin içinde dahi zaman zaman karışık yazılışlar sürmüştür, be harfi /p/'yi gösterme kabiliyetini sonuna kadar korumuştur. Sonraki yüzyıllarda bilhassa bir fonem için birden fazla harf kullanılması karışıklığı harflerin belli allafonları, alt sesbirimlerini göstermeye tayin edilmesiyle büyük ölçüde halledilmiş, /b/-/p/, /c/-/ç/ sesbirimlerinde de sorun büyük ölçüde çözülmüş, ancak /k/-/g/ meselesi esaslı olarak halledilememiş; hatta başlangıçta bu fonemlerdeki karışıklığı gidermek için kullanılan kefin üstüne veya altına üç nokta koyma geleneği de terk edilmiştir.

Bu karışıklık, metin incelemelerinde herşeyden önce imlânın fonolojik değerinin tespitini önemli bir amele haline getirmektedir. Meselâ be harfi bazı eklerin son sesi olduğunda (bilhassa -Up) genellikle [p] olarak yorumlanmaktadır. Pek çok metin neşrinde bu harfin kelime başında da [p] olarak yorumlandığı görülmektedir. Oysa bu konuda bu kadar rahat hareket etmemeli, kelime başındaki be harflerinin [b-] sesini karşılamış olabileceği ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.

/b/ - /p/ fonemlerinin yazılışı :

12.Ş. ETT imlâsında esas olarak /b/ foneminin yazılışında bir problem yoktur. Problem, *be* harfinin ne zaman /b/'yi, ne zaman /p/'yi temsil ettiğindedir. Miracnâme'de de /b/ ve /p/ fonemleri iki ayrı harfle temsil edilmektedir. Buna rağmen *be* harfinin /p/'yi temsil etme kabiliyetini koruması sebebiyle şu üç kelimedede ikili imlâyâ rastlanmıştır : *hep* هپ ~ *heb* هب 468; *çalab* چالاب 155, 317, چلب 345 ~ *çalap* چلب 49, 96, 110; *topıolu* طوپولو 129, 452 ~ *ıobıolu* طب طولو 455. Kanaatimizce bu gibi kelimelerde *be* harfinin /p/ fonemini temsil ettiği kabul edilebilir.

Kelime içinde /p/ ünsüzü *pe* harfi ile gösterilmektedir : *depe* دپه 81, *depere* دپره 272, *idipdürür* ادپدر 385, *kapu* قپو 124, 139, *kopmuşdı* قوپمشدی 13, *tapu*

طبر 241, *yaprağ* براق 208, 209. Bazı alıntı kelimelerdeki tonsuzlaşan ünsüzler de bu gelişmeyi gösterecek tarzda *pe* ile yazılmıştır : *çāpük* 98 (< çābük). Bunun dışında Ar. ve Far. alıntılarda kelime sonu /b/ ünsüzü her zaman *be* ile yazılmıştır: 'ağreb' عقر 271, *hısāb* حساب 232, *hiṭāb* خطاب 196, *hūb* خوب 182, *kitāb* 138 كتاب gibi. Ancak kafiyelerden yola çıkarak bir değerlendirme yapılacak olursa, bunların bir kısmının fonolojik değerlerinin /p/ olduğu söylenebilir. Meselâ 49. beyitte *çalap* چلب kelimesi ile kafiyeleşen 'uceb kelimesinde durum böyledir. Bu sebeple 394. beyitteki عجاب verisiyle birleştirilerek bu kelimenin ses değeri [*acap] olarak değerlendirilebilir. Aynı değerlendirme tarzı bize 394. beyitteki حجاب kelimesini [hiçāp] olarak değerlendirme imkânı vermektedir (bk. İmlâ ve Kafiye).

/c/ - /ç/ fonemlerinin yazılışı :

13.Ş. /ç/ fonemi de tıpkı /p/ gibi esasen başka bir fonemi temsil eden bir harfle gösterilebildiği için metinlerde yorumlanması bir sorun teşkil etmektedir. -Up ekinde olduğu gibi kalıplaşmış imlâyı aksettirme ihtimalinin çok yüksek olduğu durumlar dışında, metnin genelinde eğer bu gibi fonemler için ayrı işaretler kullanılıyorsa, bunları genelde temsil ettikleri seslerle yorumlamanın doğru olacağı kanaatindeyiz.

Miracnâme'de cim ve çim harfleri fonemik bir değerle kullanılmışlardır : *ac* ا ح 419, 421 (*ac* toyura) # *aç* ا ح 141 (*aç* kapuyı). Bundan dolayı /c/ ve /ç/ fonemlerini göstermede Miracnâme imlâsı fonolojik bir değere sahiptir :

nice 16, 80, *gice* 31, *süci* 121, *ağac* 190, 337, 341, 349, *koçdı* 235, *kıç* 59; *çıkdum* 11, *açdum* 18, *içi* 47, *kıç* 59, *niçe* 221, 222, *üç* 373, 385, *suçsuz* 430 vs.

/k/ - /g/ fonemlerinin yazılışı

14.Ş. Arap alfabesi Türkçe'nin /k/ - /g/ fonemlerini göstermekte de yetersiz kalmış, Türkçenin tarihî gelişimi ve coğrafi dağılımında önemli ölçütlerden olan /k/ > /g/ veya tersine /g/ > /k/ gibi tonlulaşma-tonsuzlaşma gelişmelerini yahut /k/ > /g/ > /ğ/ gibi süreklileşme gelişmelerini izlemek son derece güçleşmiştir. Her zaman kef harfi ile yazılan bu iki fonemin ses değerlerini tespit için metin naşirleri genellikle kelime başı t- > d- değişimini bir kıstas olarak kullanma veya XX. yüzyıl Türkiye Türkçesini esas alma yoluna gitmişlerdir (SVTM, § 94; Çarh. § 61; Marz. § 74; Gülistan Terc., s. 115; Nazm.; Darir, s. 56). Oysa, tarihî metinleri yayımlarken uygulanacak transkripsiyon sistemini tespit için modern devirlerin dilini esas almak yanlıtıcı olur, en azından böyle bir

yaklaşım tarihî dil bilimi araştırmalarına bu yönüyle katkıda bulunamaz; zira /k/-/g/ meselesi günümüz standart dili ve ağızlarda bile oldukça karışık durumdadır: STT'deki *kendi*, *kişi*, *keskin* vs. ile *gölge*, *geçit*, *gerek*, *giysi* gibi örnekler yanında ağızlarda *key-*, *küreş*, *kölge* şekilleri ile *geçi*, *gişi* gibi örneklere (Kütahya, § 63) de rastlarız³.

Zamanla imlâdaki bu fonetik yetersizlikten kurtulmak amacıyla kefin altına veya üstüne üç nokta konarak bu işaretin /g/'yi temsil etmesi usûl ittihaz olunmuştur: *birliğin*, *degül*, *geleci*, *gelür*, *gemük*, *gendü*, *gev*, *gider*, *gölge*, *güneş* (Kur'an Terc., Garibnâme, Cerrâh., Gunya vs.). Böyle bir işaret sayesinde alıntı kelimelerdeki k- > g- gelişmesini de takip edebiliyoruz: *güp* كُؤِب “küüp”, *vegîl* وَكَيْل “vekil”, *gifâye* كَيْفَايَه “kifâye” gibi (Gunya, Mukaddime).

Bu işaret fonetik yeterliği tam bir işaret olmamakla birlikte, en azından, kelime başı k- ve g- seslerini tefrik etmede kesin bir ayırım getirir. İşaretin fonetik yetersizliği ise /ñ/ ve sürekli öndamak ünsüzü /ğ/'yi de temsil ediyor olmasından kaynaklanıyor. Burada /ñ/'yi temsili saded dışıdır: ipliğe (بِنَكَا), girmeklige (كُرْمَكَلَا) (Kelile); begenür (بَغْنُور), begi (بَغِي) (Kıvamî, 42-43) vs. gibi örneklerde üç noktalı kef işaretinin patlamalı /g/'yi mi, yoksa sürekli öndamak ünsüzü /ğ/'yi mi temsil ettiği hususunda açık karar vermek kolay değildir.

Miracnâme'de ise /k/ ile /g/'yi tefrik edecek bir işaret kullanılmamıştır. Biz metni tespit ederken günümüz Türkiye Türkçesinin verilerinden değil de, en azından ETT dönemine ait olup da imlâda /k/ - /g/ ayrımı yapan metinlerin verilerinden faydalanma yoluna gittik : *geleci*, *gendü*, *gev*, *gez*, *gişi*, *göy-* “bekle-” kelimelerinde olduğu gibi.

/s/ foneminin yazılışı

15.Ş. Arap alfabesinde Türkçe /s/ fonemine yakın sayılabilecek sesleri karşılayan birden fazla harf, yani peltak se- sin- sad bulunmakla birlikte, Türkler telaffuzda bunları /s/ olarak seslendirmişlerdir. Böylece /s/ foneminin yazımında alfabeden gelen fonetik bir yetersizlikten ziyade, alfabedeki birkaç harfin aynı fonemi göstermesinden kaynaklanan bir karışıklık ortaya çıkmıştır. Tarihî süreç boyunca metinlerde kalın sıradan kelimelerde sin ve sad harflerinin sık sık aynı fonemi göstermekte kullanıldığı görülmektedir. Başlangıçta /s/'yi göstermekte bu harflerden birine üstünlük verilmezken, sonraları sad kalın sıradan

³ /k/-/g/ ayrımı yapmayan metinlerde Türkiye Türkçesi'nin ses düzeninin esas alınması *keleci*, *key*, *kiçi*, *gökrülü*, *gövin-*, *göyin-* gibi kelimelerde bir anakronizme sebep olmaktadır.

ünlülerle başlayan kelimelere, sin ise ince sıradan ünlülerle başlayan kelimelere tahsis edilmiştir. İmlâ kalıplaşmasının daha ziyade görüldüğü ek sisteminde ise /s/ için sin harfî gelenek halini almıştır.

Miracnâme'de de kalın sıradan kelimelerde /s/ için sin/sad kullanımında ikilik söz konusudur. Ancak kalın sıradan kelimelerde sad harfî kullanımının yaygınlık kazandığı gözlenmektedir :

sağı "ağıt" ساغ 267, *sağış* ساغش 164, *sağal* ساقل 325, *saç* ساج 27, 325, *saçı* ساج 134, 144; *sanasın* سانسین 369 (krş. صانسین 14); *suçlusın* سچلوسین 430; *sudan* سودا tenvîn 249 (krş. صو 52, 53, 121); *sıçradı* سچردی 62, 63.

Sad ile yazılan kelimelerden bazıları şunlardır :

şağ صاغ 133, 292; *şağ* صاغ 133; *şattılar* صاتدی لر (şedde) 114; *şol* صول 148; *şoñra* صكره 92, 116; *şor* صر 29, 104; *aşşı* اصصیا 274; *başaram* بصارم 397 vs.

Eklerin İmlâsı

16.Ş. Miracnâme'de eklerin yazılışında bir düzenlilik, kalıplaşma yoktur. Bunların bir kısmı üzerinde kimi ses hadiseleri ile ilgili olarak ayrıca durulacaktır. Burada sadece kimi zaman vezin gereği olarak, kimi zaman da imlâ geleneklerinin uzantısı olarak karşımıza çıkan hususiyetli yazılışlara dair örnekler verilecektir. Bunlardan bilhassa +dAn ayrılma hali ekinin yazılışı ilgi çekicidir. Bu ek دان, دَا, دَان, دَن şekillerinde yazılmıştır. Yaygın olan şekil ise دا'dır. Bu yazılışlarda elifin kalın sıradan olan kelimeleri tefrik etme gibi bir fonksiyonu yoktur. -DI görülen geçmiş zaman ekinin de zaman zaman esreli bir "dal" ile yazıldığı görülmektedir :

tağmdan طاغمدن 154, *nürdan* نوردن 139, *dürden-idi* درداندی 333, *mermerden-idi* مرمرداندی 252, *sudan* سودا 249, *demürden* دمردا 162, *çalapdan* چلپدا 110, *gümişden* كمشدا 56, *oddan* اودا 230 (krş. *oddan* اودن 156), *durdılar* دردلر 101, *virürdi* ووردی 160 vs.

+(y)A Yönelme hali eki yaygın olarak he ile yazılmakla birlikte kimi zaman vezin zorlaması olmadan da elifle yazılmıştır. Ancak tersine, vezin gereği uzun okunması gereken bir yerde yönelme hali eki harf ile yazılmamış, harekeyle işaretlenmiştir. ڤاغا داڤا دڤا vs.

/in/ ses grubu da bir yerde tenvin ile gösterilirken, bir yerde esre+nun ile yazılmıştır : *ğaybetin* غيبت 286, غيبت 287.

Bu gibi eklerin yazılışında med harflerinin kullanılması veya harf kullanılmayıp harekeden istifade edilmesi, sadece manzum metinlerdeki vezin zarureti ile açıklanamaz. Aynı özellikler mensur metinlerde de sık sık karşımıza çıkmaktadırlar. Örnek olarak, Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* isimli eserinin yegâne nüshasında (Yavuz), *Nazmu'l-Hilâfiyyat Tercümesi*'nin yegâne nüshasında (Bilgin) ve başka eserlerde bu yazılışlarla karşılaşırız.

İmlâ ve Vezin

17.Ş. Mi'râcnâme'nin vezin konusunda başarılı bir metin olduğu söyleyemez. Metinde aruzun remel bahrinden

fâ'lâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

--- / --- / -

vezninin uygulanmaya çalışıldığını görüyoruz. Ancak eserin tamamında bu vezni tespit etmek mümkün olmamaktadır. Çoğu zaman herhangi bir kalıba, hatta hece vezin ölçülerine dahi uymayan bir vezin ortaya çıkmaktadır. Vezindeki bu başarısızlığa rağmen kimi kelime tabanları ve eklerin yazılışlarındaki farklılıkları, bilhassa *elif*, *vav*, *ye* gibi ünlü harflerinin yazılması yahut yazılmamasını söz konusu vezne uyma gayretinin sonucu gibi yorumladık. Ancak kapalı hece gereken yerde kelimenin aslı imlâsında olmayan bir med harfini yazan müstensihin, aynı şartların bulunduğu başka bir yerde bunu uygulamadığı da görülmektedir. Meselâ 359. ve 360. beyitlerin başında bulunan *yine* kelimesi birincisinde يه şeklinde yazılırken ikincisinde يا şeklinde yazılmıştır. *ne var* نار 142, *ne diyeyim* نا ديام 191 örneklerinde *ne* kelimesi elifle yazılırken *ne kim* نكم 192 örneğinde aynı vezin gereklerinin bulunmasına rağmen elif yazılmamıştır. Bu gibi durumlarda müstensihin oldukça keyfi davrandığını veya birden fazla imlâ geleneğinin tesiri altında olduğu için ortaya karışık imlâlı bir metnin çıktığını düşünebiliriz.

Vezin gereği uzun okunması gereken açık hecelerde zaman zaman uzunluğu göstermek için med kullanılmıştır : la'ldan-ıdı لاعداندى 130; ferşte-y-idi فرشته ايدي 331; birisi بريسى 145;

Bilhassa Ar. ve Far. alıntı kelimelerde aslî uzunluğu gösteren harfler, vezin gereği yazılmayabilmektedir (zihaf): 'aşık عشق 63; can جن 8, 194; mahlûk مخلوق 339; sa'at سعت 404.

Bazı alıntı kelimelerde kısa ünlüler bir imaleyi işaret etmek üzere elifle yazılmıştır : mu'allak معلاق 16, 487; 'alem عالم 19; memleket مملکتی 471; ma'rifetüñ معرفتک 6; kıble قبل 73; satır سطر 24 ~ ساطر 25;

İmlâ ve Kafiye

18.ş. Biz, Miracnâme'nin ve daha genel bir yaklaşımla manzum tarihî metinlerin ses düzenlerini tespitinde kafiyeden de yararlanma eğilimindeyiz. Metnimizde bazı beyitlerde birbirine kafiyelenen kelimelerin yazılışı farklıdır; meselâ birinci mısranın son sesi dal [d] ile bitmişken ikinci mısranın son sesi te [t] ile bitmektedir. Bu durumda klasik edebiyatımızın estetik kurallarına göre kafiye gerçekleşmiyor. Metnimizde geçen söz konusu örnekler şunlardır :

- çalap / 'azâb 49
- ebed / mât 226
- kanat / murâd 79
- muhammed / sâ'at 50
- muhammed / ümmet 243
- muhammed / şefa'at 36
- oddan / heybetten 248
- yâkût / ma'bûd 316
- zebercedden / kudretten 291
- şefa'at / ebed 239

ET ve ETT devrelerinin kelime sonunda tonsuz ünsüze olan kuvvetli temayülleri de dikkate alındığında bu gibi beyitlerde kafiyenin tonsuz ünsüzler üzerine kurulu olduğunu varsaymak mümkündür. Miracnâme yazarı ses değeri olarak tonsuzlaşmış olan alıntı kelimelerin aslî imlâlarını değiştirememiş, ancak bunların ses değerlerinin kendi dil çevresindeki bilinirliğinden emin olduğu için, hiç çekinmeden bunları birbirine kafiye yapabilmıştır.

zeberced kelimesinin *kudret* kelimesi ile kafiye yapılması bu kelimenin sonundaki ünsüzün tonsuzlaştığını gösteren bir delildir. Nitekim aynı kelimenin 327. beyitte *zebercet* şeklinde tespit edilmiş olması kafiyenin telaffuza delâletini destekleyen ve düşünce tarzımızı doğrulayan bir delildir.

çalap kelimesi 385. beyitte *vehhāb* kelimesiyle kafiye yapılmıştır. *çalap* kelimesi burada چَلَب değil چَلَب şeklinde yazılmıştır. Ancak bu yazılış metindeki diğer örneklerin *pe* ile yazılmasından anlaşıldığına göre fonolojiyi değil, imlâyı yansıtmaktadır, kelimenin ses değeri ise [çalap]'tır. Bu durumda *vehhāb* kelimesinin ses değeri de [vehhāp] olacaktır.

Demek ki, kafiye yardımıyla bu kelimelerin ses değerlerini [muḥammet], [ma'būt], [murāt], [ebet], [ot] [vehhāp] [zebercet] olarak tespit edebiliriz⁴.

⁴ Böyle bir gelişme alıntı kelimelerdeki uzunlukların kısalmış olduğunun kabulünü de düşündürmektedir : [vehhap], [ma'but], [murat] gibi.

F o n o l o j i

Ünlü Sistemi

19.Ş. Miracnâme'nin ünlü varlığı aşağıda gösterildiği gibidir :

	Başta	Ortada	Sonda
/a/	+	+	+
/e/	+	+	+
/ı/	+	+	+
/i/	+	+	+
/o/	+	-	-
/ö/	+	-	-
/u/	+	+	+
/ü/	+	+	+

20.Ş. /e/ ile başlayan Türkçe kelimeler eyit-, erid-, eyle-, es-, ev, el, egin, eñek, eyer, er, et 'ten ibarettir. Bunun dışında ET /e/'ler /i/ olmuştur. *eylük* بلك 217 kelimesinde ET'deki /e/ fonemi korunmuştur. ET'de iki şekilli olan *eşit-* ~ *işit-* fiili metnimizde dar ünlülüdür : *işit-* 38, 42, 65 vs. ET'de geniş ünlülü olan *amtı* ~ *enti* zarfı ise dar ünlülü iki farklı şekilde tespit edilmiştir : *indi* 181 ~ *indi* 127. Yine ET *ked-* "giy-" fiili metnimizde hem geniş, hem de dar ünlülü olarak geçmektedir: *geyer* 448 ~ *giyeydüm* ky'ydm 43, *giye mi* 49.

Bunun dışında aşağıdaki kelimelerin kök hece ünlüsü /i/'dir :

bil, biş, eylük, giñlik, girçek, girü ~ giri, in, iniş, yidi, yigrek, yimiş, yir, yitmiş.

bize-, di-, dir-, divşür-, ir-, iriş-, it-, iv-, vir-, yi-, yid-, yiñilen-, yit- .

Ünlü Benzeşmeleri / Değişmeleri

Dil Uyumu

21.Ş. Bilhassa yazıdan ayırt edilebilen önlü ve artlı iki şekli olan ekler bi-ze metnin genelinde dil uyumunun mevcudiyetini göstermektedir. +IİK, -mAK, -dIK, -Gİİ gibi ekler eklendikleri kelime gövdelerinin son ünlüsüne bağlı olarak ön veya art sıradan kullanılmışlardır. Bu eklerle ilgili örnekler indekste yer al-

dığı için burada birkaç örnekle yetinilecektir : *almaçlığı* 211, *birliğüme* 427, *giñliğı* 329, *yıllık* 26, *yücelüğü* 453, *kılmaklığı* 211, *yarlıgağıl* 407, *dilegil* 406; *buyurduğu* 371, *viridük* 111, *didigüm* 472 vs.

+KI eki Miracnâme'de dil uyumuna tabidir : *gökteki* 306; *sağdağılar* 294; *şoldağı* 292;

ile edatı sık sık sonda elifle yazılmıştır. Bu yazılışın edatın dil uyumuna bağlı olduğunu gösterdiğini düşünüyoruz : *emri-le* 4; *fıkr-ile* 17, *'ışk-ıla* 7; *nür-ıla* 20; *şafû-y-ıla* 14; *şun 'ı-y-ıla* 5.

Bu genel dil uyumuna bağlılık tablosuna aykırı örnekler de vardır:

-ken zarf-fiil eki her zaman tek şekillidir : *gider-iken* 352; 84; *uyur-uken* 378; *yazarken* 143.

+cUK eki *cümlecuğı* 154, 361 örneğinde uyumsuz gelmiştir. Bu ek aynı kelimedeki uyumlu da gelmiştir : *cümlecüğü* 103, 388. Öteki örnek de uyumludur : *kamucuğı* 222.

-(I)cAGAZ eki genelde uyumlu olmakla birlikte tek örnekte uyumsuz gelmiştir : *çıkıcağaz* 342; *artıcağaz* 416; *göricegez* 91, *ölicegez* 380.

Ünlü Değişmeleri

22.Ş. Ünlü değişmeleri bahsinde ele alacağımız bilhassa dil benzeşmesi, yani kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak gelişen ses değişmeleridir. Bu değişmeleri tespit ederken bu metinde esas olarak, elifin yazılıp yazılmaması veya bir takım başka seslerin değişmesi delil kabul edilmiştir. Bu kelimeler aşağıda gösterilecektir. Bunların yanında elifle yazılması veya yazılmamasının ünlü değeri üzerinde bir etki yaptığı düşünülemeyecek kelimelerde bu gibi yazılışlar vezin zorlaması sonucu ortaya çıkan imale ve zihafılar olarak değerlendirilmiştir (bkz. İmlâ ve Vezin).

/e/ > /a/

23.Ş. Genellikle kelimedeki ince ünlünün elifle yazılmasıyla tespit edilen bu hadise bir dil benzeşmesinden ibarettir. Bu gibi kelimelerdeki ünlü imlâlarının bir kısmı vezin zaruretiyle açıklanabilir gibi ise de bir kısmında böyle bir zaruret yoktur. Ancak Arapça ve Farsça'dan alınan kelimelerin daha ilk devrelerde Türkçe'nin genel fonolojik sistemine uydurularak dil uyumuna bağlı hale getirildiği malûmdur. Miracnâme'nin müstensihi, kendini sınırlayıcı bir imlâ geleneği henüz oluşmadığından veya imlâyı çok iyi bilmediğinden böyle kelimeleri göstermekte cömert davranmıştır.

Bununla birlikte burada elif harfinin fonolojik değerinin tespitiyle ilgili bir sorunla karşı karşıyayız. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, elif /a/ ve /e/ ses-birimlerini göstermekte neredeyse eş değerde kullanılmıştır. Şu durumda müstensih *kıyâmat* قیامات 13; '*ucab* عجاب 394; *hurrâm* حرام 185; *harbu* حربا 166 gibi kelimelerde elifi [a] değerinde kullanmış gibi gözüксе de *yine* kelimesiyle kafiye yaptığı *dene* دنا 340, 342, 343; *kible* قبلا 73; *nefesi* نافیسی 57; *memleketi* مملکتی 471 vs. gibi kelimelerde ise *elif*'in [ē] sesini temsil ettiğini düşünüyoruz. Buradaki uzunluk vezin gereği geçici bir uzunluk olduğundan özel olarak transkribe edilmemiştir.

avdaz اودن 53 (iki defa) kelimesi ise sıra değiştiren ünlü bir elifle yazılmamakla birlikte dil uyumuna bağlı telakki edilmiştir (krş. *âbdest* آبدست 384). *avdaz* kelimesi Aydınoğlu Mehmet Bey adına tercüme edilmiş olan XIV. yüzyıl eserlerinden *Kisâs-ı Enbiya*'da da اودن imlâsıyla tespit edilmiştir (bk. TS, I, 282). Aynı kelimenin günümüz Anadolu ağızlarında *abdaz* ~ *abtas* ~ *aptas* (Afyon, Denizli, İsparta) ve *avdas* (Van) şekilleriyle tespit edilmesi de (DS, I, 16, 379) gelişmenin eskiliğini ve sürekliliğini gösteren bir veridir.

acal (< ecel) اجال 200, 208 kelimesinin ses değerini, emin olmamakla birlikte, kalın sıradan tespit etme eğilimindeyiz. Zira ikinci hecedeki ünlüyü temsil eden ünlü [a] olarak yorumlanabileceği gibi, vezin gereği uzatılan bir [ē] sesini de temsil edebilir, ancak Anadolu ağızlarında *acal* şeklinin varlığını da unutmamak gerekir (bk. DS, I, *acali kişne*- (Muğla) deyiminde).

çaya (< dāye) kelimesinin, kalın sıradan ek aldığı için (طابلق) , dil uyumuna bağlandığını kabul ediyoruz (bk. Eklerde dil uyumu).

/a/ > /e/

24.Ş. İlerleyici veya gerileyici benzeşme neticesi görülen bu değişimin örnekleri de metnimizde geçmektedir : *cefe* (< cefā) جفه 282; *dene* دنا (< dāne) 340, 342, 343 ~ *dāne* دانه 358 örnekleri yanında هن هن 11 veya حازن حازن yazılışlarını *hezin hezin* (< hazīn حزين) olarak yorumluyoruz.

/ı/ > /a/

25.Ş. Bazı Ar. kelimelerde düz/dar ünlünün geniş ünlüye dönüşmesi bir takım andırmalar neticesinde ortaya çıkmakta ve bunun örnekleri bir çok metinde görülmektedir : '*ayāl* 262 (< Ar. 'iyāl), '*ayān* 258, 273, 401 (< Ar. 'iyān),

ğaybet 286, 287 (< Ar. ğıybet), *ķandil* 367, 368, 369 (Ar. ķındil) (bk. Develi 1997a)

Ünlü Türemesi (Alıntı kelimelerde)

26.ş. Çift doruklu tek heceden ibaret Arapça kelimelerin Türkçenin fonolojik sistemine uydurularak tek doruklu iki heceli bir kelimeye dönüştüğü, bunun gerçekleşmesi için bir ünlü türetildiği malumdur. Metnimizde bunun örnekleri şunlardır:

emir 30 امر (< emr), *zikir* ذِکْر 136, 375, 422 (< zıkr), *ķavım* قَاوْمِنْدَا 211 (< kavm), *rızık* رِزْق esreli 415 (< rızk), *ķūri* 441 حورلر (< hūr), *ķūri* حوريلردن 445, *ķaşır* قَصِير 461 (< kasr), *bağış* بَعْش 476 (< bahş).

Ünlü Düşmesi

Orta hece ünlüsünün düşmesi

27.ş. İkinci hecesi dar bir ünlüden ibaret olan bazı iki heceli kelimeler çeşitli eklerle genişledikleri zaman ortada kalan dar ünlüler düşebilmektedir. Bu genellikle bu ünlülerin vurgularının zayıflamasına bağlı olarak izah edilen bir olaydır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır :

aşlıdır اصلى در 367, *buyruk* 4, 237, *boynu* بينى 55, *çağrıştılar* 145, *dizli-y-idi* دزلى یدی 27, *gögsi* كوكسى 55, *göyner* 224, *ķarmı* قَرْن 55, *ķarşururam* 223, *ķavşururam* 216, *sivnişiben* 135 ~ *sevinüşürler* 39, *virbidi* ويربى 204, 238, *yördür* يوردر 108.

Ünsüz Sistemi

/b/ - /p/ Ünsüzleri

Kelime başında /b/ - /p/

28.ş. /b/ ve /p/ ünsüzleri hakkında daha geniş bilgi bu ünsüzlerin yazımıyla ilgili bölümde verilmişti. Burada ünsüz sistemini izah etme açısından Miracnâme ile ilgili şu hususları belirtebiliriz:

Miracnâme'de kelime başında Türkçe kelimelerde /b/ > /p/ gelişmesini gösteren tek örnek *paşa* پشا 372 kelimesidir. Hem ETT, hem de günümüz STT'de ve ağızlarda /p/'li şekilleri görülen kelimelerden *parmak* ve *pınar* kelimeleri *barmak* 445, 446; *bınar* şekillerinde yazılmıştır.

Kelime içinde ve sonunda /b/ - /p/

29.Ş. Kelime içinde (hece başı/hece sonu) tonsuz /p/ ünsüzü genellikle *pe* ile gösterilmiştir. Bilhassa bir ve iki heceli kelimelerde /p/'nin iki ünlü arasında da korunduğu görülüyor: *depe* ديه 81, *depere* ديره 272, *tuğu* طو 241, *kapu* قپو 124, 139, *kopmuşdı* قوپمشدی 13, *idipdürür* ادیدرر 385. Hatta alıntı kelimelerin bazıları da bu sisteme uydurulmuştur : *çāpük* 98 (< çābük). Kelime sonunda /b/ > /p/ temayülü kuvvetli olmakla birlikte bir kısım kelimelerde ikili yazılışlar görülüyor : *hep* هپ ~ *heb* هب 468; *çalab* چالاب 155, چلاب 317, چلب 345 ~ *çalap* چلب 49, 96, 110; *toptolu* طوپتولو 129, 452 ~ *toptolu* طب طولو 455. Bu gibi örneklerde *be* harfinin imlâyı aksettirdiğini ve temsil ettiği sesin [p] olduğunu kabul ediyoruz.

Türkçe kelimeler için sistemli görülen kelime sonu [p]'ler yabancı kelimelerde imlânın yardımıyla korunmuş gibi gözükmektedir. Ancak kafiyelerden yola çıkarak bazı alıntı kelimelerde *pe* ile yazılmamış bile olsa bir /b/ > /p/ gelişmesi kabul edilebilir: *çalap* / 'azap 49 örneğinde olduğu gibi. Kafiyeye ilişkiyle, kelime sonu tonlu /b/'lerin /p/'ye dönüştüğü kelimelere şunlar da ilâve edilebilir : *vehhüp* 385, *hicüp* 394.

/d/ - /t/ Ünsüzleri

Kelime başında /d/ - /t/ ünsüzleri

30.Ş. Eski Türkçe döneminde kelime başı /t/ ünsüzleri daha sonraki devrelerde Doğu Türkçesi ve Kıpçak grubundan muhafaza edilirken, Batı grubunda, yani Oğuz grubunda /d/'leşmeye doğru bir temayül başlamıştır. Bilhassa ince ünlülü kelimelerde söz konusu gelişme daha hızlı olmuştur. Buna rağmen Oğuzcanın farklı gelişme kollarında ve ağızlardaki farklılıkların standart yazı diline tesiriyle kelime başında /t/ ~ /d/ nöbetleşmesi diyebileceğimiz bir hadise günümüze kadar süregelmiştir. Miracnâme'de de söz konusu gelişme, bazen ikili kullanışlar halinde gözlenmektedir :

a) Kalın sıradan isimlerde :

taş 81, 455, (~ *daş* 20, 456), *ton* 43, 417, *tağ* 20, 335, *toğuz* 80, *toprak* 42, (~ *doprak* 234). Bunun yanında *dırnağ* 445, *dıynağı* 59, *dışt* 250, *dudağı* 56 gibi kelimeler tek şekillidir.

b) Kalın sıradan fiillerde :

tonad- 420, *toyur-* 339, 419, *turağı* 362, *tut-* 363 (~ *dut-* 19, 20 vs.), *tal-* 341, *tur-* 330, 379 (~ *dur-* 67, 85 vs.), *tol-*, *tolu* 20, 254, *toğur-* 206, *tomur-* 206, *dart-* 356.

c) İnce sıradan isimlerde :

degin 119, *degme* 270, *degül* 353, *demür* 162, *deñiz* 228, *depe* 81, *depe* 81, *deri* 255, *deriñ* 329, *dil* 68, *dip* 122, *direk* 23, *diri* 451, *diş* 57, *diz* 330, *dizli* 27, *dört* 449, *döşeli* 467, *dükeli* 167, *dün* 373, *dürlü* 95, *dütiin* 138, *düz* 83.

d) İnce sıradan fiillerde :

derle- 74, *di-* 97, *dile-* 85, *diñ-* “kesil-” 387, *dir-* 369, *ditre-* 194, *divşür-* 223, *dög-* 59, *dök-* 53, *dön-* 290, *düken-* 208, *düken-* 482, *düş-* 227, *düt-* 284.

Kelime içinde ve sonunda /d/ - /t/ ünsüzleri

31.ş. Türkçe kelime sonlarında tonlu ünsüzden uzaklaşma temayülü /d/ - /t/ seslerinde de görülmekle beraber, tonsuzlaşma daha farklı yorumlamalara ihtiyaç duyacak mahiyettedir. ET’de genel olarak kelime sonunda -d’lerin -t’ye dönüştüğü bilinmektedir (Gabain 1979, § 23) : *at* “at”, *at* “isim”, *eşid-* ~ *eşid-*, *et-* ~ *it-* “yap-”, *ot* “ateş”, *südh* ~ *süt* “süt”, *tört* “dört”, *yigit* vs. (Gabain, 1988, Sözlük). Sonraki devirlerde *at* “isim”, *ot* “ateş”, *süt* gibi kelimelerdeki -t > -d değişmesi bir aslı uzunluk kalıntısı olarak değerlendirilmektedir (Ligeti, 84; Tekin, § 45).

ETT genel temayül kelime sonundaki tonsuz /t/ ünsüzünü korumaktan yana olmakla beraber, bazı kelimelerde, artık kaybolmuş olan aslı uzunlukların kalıntısı olan veya ağız özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan /d/’lere de rastlanabilmektedir : *at* “binek hayvanı”, *dört*, *it*, *tatlu*, *yigit* vs. yanında *ad* (< *ât* “isim”) ve *od* (< *öt* “ateş”) kelimeleri ise tonlu ünlü iledir. Ancak metinlerde aynı kelimenin hem *te*, hem de *dal* ile yazılmış şekillerine de rastlıyoruz : *buld* ~ *bulıt* (Kur’an Terc., Süheyl.), *dad* ~ *datlu* (Marz., Tezk.), *dörd* ~ *dört* (Gunya), *işid-* ~ *işit-* (Çarh., Evsâf), *kanad* ~ *kanat* (Kur’an Terc., Gülistan Terc.), *kurd* ~ *kurt* (Gülistan Terc.), *süd* ~ *süt* (Kur’an Terc.), *yigid* ~ *yigit* (Nazm.) vs. Bu kelimelerin çoğu diğer metinlerde tonsuz /t/ ile tespit edilebilirken, bir kısmı da kimi metinlerde tonlu /d/ ile tek şekilli tespit edilmiştir : *kanad* (Marz.), *kurd* (Süheyl), *süd* (SVTM, § 13, Marz.) gibi. Genel bir değerlendirme olarak söyleyebiliriz ki, kelime sonu /t/ - /d/ sesleri açısından ETT tonsuz /t/ yanındadır. Hatta bu temayül, yazılışları oldukça değişmez imlâ kurallarına bağlı olan yabancı kelimelerin de zaman zaman Türkçe’nin ses düzenine uyduğunu gösterecek bir şekilde yazılmasına sebep olur : *dert* (Darir, Bahr. < *derd*), *ceht* (Tezk. Ebu Leys. < *cehd*), *müt* (Nazm. < *müd* “ağırlık birimi”)

Miracnâme’de, devrin temayülüne uygun olarak, kelime sonunda bir çok kelimedede tonsuz ünsüz bulunmaktadır : *at* 58, *bulıt* 357, *dört* 18, *kat* 186, *ot* 357, 469, *ögüt* 104 gibi. Öte yandan Türkçe kelime sonlarında *işid* 338, 439 ~ *işit* 368, 371, 453, *kanad* 382, 393 ~ *kanat* 26, 60, 79, 319. 377 gibi tonlu veya

ikili örneklerle de karşılarız. *sü'd* 121, 122, 261, 477 kelimesi ise her zaman tonlu /d/ ile. *ad-* "adım at-" fiilinin sonunda kaybolan bir aslî uzunluğun kalıntısı olarak tonlu ünsüz bulunmaktadır : *adar* 'dr 80.

idse 228 örneği ise, genel temayülden ayrılan, beklenmeyen bir gelişmedir; çünkü *it-* fiilinin ünsüzü ancak ünlüyle başlayan bir ek aldığı tonlulaşmaktadır : *ider*, *idüp* gibi. Bununla beraber kimi metinlerde aynı beklenmeyen tonlulaşma örneklerine rastlanmaktadır : *idsün* (Münyetü'l-Ebrâr, 75a/11); *gidgil* (Marz.).

ad kelimesi iki yerde +IAr ekiyle birlikte ve tonlu ünsüzle yazılmıştır (205, 374). Aynı kelimenin *أَدْرِيدِي* 334 şeklinde yazılması ise son derece ilgi çekicidir. Burada muhtemelen müstensih kelime sonundaki /D/ üst foneminin ses değerinde tereddüt etmiş, her iki hârfi yazarak bu tereddüdü gidermeye çalışmıştır.

Ar. ve Far. alıntılar ise, Türkiye Türkçesi'nin tarihi boyunca son derece değişmez bir imlâya sahip olduklarından genellikle aslî imlâları ile yazılmışlardır. Oysa son sesleri tonlu ünsüzle biten alıntı kelimelerin bir kısmının Türkçe'nin ses düzenine uymadığını düşünmek doğru değildir, sadece bu kelimeler kaynak dille aynı alfabeyi kullanıyor olmanın tesiriyle aslî imlâlarını korumuşlardır. Yine de metinlerde zaman zaman Türkçe'nin ses düzenine uymuş kelimelerle de karşılarız : *müt* (Nazm. < müd "ağırlık birimi") *dert* (Darir, Bahr.), *ceht* (Tezk. Ebu Leys.) gibi. Daha sonraki yüzyıllarda telif yahut istinsah edilen metinlerde alıntı kelimelerin sonundaki tonluların tonsuz bir ünsüzü gösteren harflerle yazıldığı örnekler daha çoktur : *kelp* (Gazavatnâme < kelb); *kepk* (< kebk), *hapis* (< habs), *edep* (< edeb), *mektüp* (< mektüb) vs. (bk. Duman 1995, 114-131. Buradaki örnekler XVII. yüzyıl metni olan Evliya Çelebi Seyahatnâmesindedir).

Miracnâme'de geçen *zebercet* 327 (< zeberced) örneği alıntı kelimelerin Türkçe'nin ses düzenine uydurulduğunu gösteren erken örneklerdendir. Ayrıca daha önce geçen *cüst çâpük* 98 örneği de iç seste bir tonsuzlaşma örneği olarak *zebercet* ile birlikte metnin ses düzenini gösteren bir veri olarak değerlendirilmelidir.

Daha önce imlâ-kafiye bağlantısıyla ilgili bölümde, kafiyeden yola çıkarak bazı kelimelerdeki (bunların çoğu alıntı kelimeler idi) dal ile yazılmış kelime sonu ünsüzlerinin ses değerinin /t/ olması gerektiği üzerinde durmuştuk. Açıkça görülüyor ki, bu gibi yerlerde (yani kelime sonunda) patlamalı dil ucu dışı ünsüzlerinin boğumlanmasında ses tellerinin titremesi anlam ayırıcı özellik taşımamaktadır. *Yansızlaşma* (nötürleşme/düzlenme) dediğimiz bu fo-

netik hadise (Demircan, Develi 1996) sebebiyle, söz konusu ünsüzlerin dal veya te ile yazılmaları farksız hale gelmektedir; çünkü önemli olan sestir, ona giydirilen kılık değil. Kimi kelimelerde kelime sonu tonlu ünsüzlerin korunmasının sebeplerinden biri de, söz konusu tonlu ünsüzlerin kimi çevrelerde anlam ayırıcı özelliklerini sürdürmelerinde aranmalıdır. Bilhassa *at* 58 “hayvan cinsi” # *ad* 205 “isim”, *at-* 112, 217 “göndermek” # *ad-* 80 “adım at-”, *yit-* 356 “kaybolmak” # *yid-* 299 “yedmek, çekip götürmek” örnekleri dikkate değer.

İç seste ünsüz benzeşmesi /td/ > /tt/ , /sd/ > /st/

32.Ş. Bilhassa görülen geçmiş zaman ekinin yazımındaki hususiyetler, metnin dilinin iç seste ünsüz benzeşmesinin bulunduğu bir ağıza ait olacağını göstermektedir. Ancak görülen geçmiş zaman eki -d'nin “te” ile yazılması keyfiyeti sadece -t ile biten fiil tabanlarına has gibi gözükmektedir. Metnimizdeki *kes-* fiil tabanına getirilen -DUK partisipinin yazılışı ise (*kestüklerince* كستك لرنجا 284) böyle bir benzeşmenin daha şümüllü olduğunu göstermesi açısından önemli bir veridir. Burada /td/ > /tt/ benzeşmesini gösteren yazılışlar için birkaç form kullanılmıştır. Bunlardan bir tanesi sadece şeddeli ve esreli te, diğeri şeddeli ve esreli te+ye yazılmasıdır. Bir başkası ise daha sonra kalıplaşmış imlâda olduğu gibi yazılıp te veya dal'ın üzerine şedde konulmasıdır:

attılar اتدیلر şeddeli 112, 114, *duttı* دتدی 112, 233, *duttı* دتی 100, 194, *eyitti* ایت (şeddesiz) 242, 326, 422, *eyitti* ایت (şeddeli) 202, 281, 286, 408, *eyitti* ایتی 87, 365, *eyitti* ایتدی 142, *eyittüm* ایتیم 407, 422, *eyittüm* ایتدم 87, 237, 365 (krş. ایتدم şeddesiz 94), *gitti* گتی 85 (krş. گتدی 234), *işitti* اشتدی 74, *ittiler* ایتدی لر 314, *ittüm* ایتدم 22, 366, *ittüğü* ایتدوگی 382, *öğretti* اکر تدی 105, *şattılar* شتدی لر 114, 261.

Bilhassa D sınıfı eklerin (yani /d/ yahut /t/ ile başlayan eklerin) yazımında ETT'nin sonlarından itibaren görülen kalıplaşmanın fonolojiyi mi, yoksa imlâyı mı aksettirdiği üzerinde durulması gereken bir konudur. Bizim bu konudaki yaklaşımımız, söz konusu eklerin tonluluk/tonsuzluk uyumuna bağlı olarak okunması gerektiği yönündedir. Bu konuda günümüzden geriye doğru gidildikçe Türkiye Türkçesinin fonolojisini tespit eden metinler, bilhassa transkripsiyon metinleri iç seste eklemede bir uyumun varlığını, dal ile yazılışların sadece kalıplaşmış, tek şekilli bir imlâyı aksettirdiğini göstermektedir. Bu metinler XV. yüzyıl sonlarına kadar inmektedir.

Arap harfli Türkçe metinlerin yerileri ise, imlânın uzunca bir süre fonolojiyi gösteren çok şekillilik ile sadece geleneğe bağlılıktan kaynaklanan tek şekillilik arasında gidip geldiğini gösteriyor. En azından standart Türkiye

Türkçesinin oluşması aşamasında uyum taraftarı ağızlar ile uyumu pek vurgulamayan ağızlar arasında tereddüt yaşanmıştır. Nitekim Sultan Veled'in Türkçe şiirlerinde *açtum, attı, biçti, bitti, duttı, düşti, ekti, geçti, içti, kıptuñ, öpti, sattı* vs. gibi uyumlu örnekler göze çarpar (SVTM, § 97). Aynı yazılış özelliği *Nazmü'l-Hilâfiyyat (eyittüm, eyitti, şattı, tıttı vs.)*, *Tezkiretü'l-Evliya (düşti دشتی, iriştüm ارشتم, iriştı ارشتی, içtüm اچتم vs.)* (Tezk.); *cem' eylemişti, çoktur, mesttür* (Tezk. Ebu Leys) ve *Süheyl ü Nevbahar* gibi eserlerde görülmektedir. /t/ ile biten fiil gövdelerinde ek ünsüz şedde ile gösterilirken, başka tonsuzlarla biten fiil gövdelerinden sonra ek ünsüzü *te* ile yazılmaktadır. Bu devrede ortaya çıkıp daha sonraki yüzyıllarda da seyrek de olsa görülen bir yazılış özelliği ise bize eklemeye tonlu/tonsuz varlığının imlânın gizlemesine rağmen sürekli olarak Türkiye Türkçesinde var olduğunu gösteren bir delildir. Bu yazılışta fiil gövdesi ve ek kalıplaşmış imlâda olduğu gibi yazılmakta, ancak dal veya *te*'nin üzerine şedde konulmaktadır. Böylece müstensihler söz konusu seslerin aynı fonolojik kıymete sahip olduğunu ifade etmiş olmaktadır ki, bu da iç seste bir tonsuzluk benzeşmesinin varlığını gösterir.

İç seste ünsüz benzeşmesinin bir başka örneği de *varmissa* 423 kelimesinde tespit edilmiştir. Bu gerileyici benzeşmeye başka ETT metinlerinde de rastlanır : *'avratımışsa, yokmışadı* (Gunya.)

Miracnâme böyle bir iç ses ünsüz uyumunu oldukça bol örnekle yansıtan önemli metinlerdendir. Bu ünsüz benzeşmesi işaretleri, aynı eklerin yazımındaki kalıplaşmış imlânın yorumlanmasına yardımcı olmaktadır. Biz de kalıplaşmış imlâ ile yazılan ekleri de uyuma bağlı olarak değerlendirdik.

İç seste Tonlulaşma

33.§. Kelime içindeki veya sonundaki tonsuz ünsüzlerin iki ünlü arasında kaldıkları durumda tonlulaştıkları bilinmektedir. Bu bir ünlü-ünsüz benzeşmesi hadisesinden ibaret olup daha ET devresinde başlamış bir gelişmedir : *kiter- ~ kider, bütün ~ büdün, öt "bilgi" ~ ödig "bilgiyi"* (Gabain, § 34). ETT devresinde de bu gelişme yaygın bir ses özelliği olarak karşımıza çıkar : *tağı > dağı, sağış > sağış, yarlıka- > yarlığa-* (SVTM, § 95) gibi sözler ET'ye nazaran bir iç ses tonlulaşmasını göstermektedir. Kelime sonundaki /k/, /k/, /t/, /ç/ gibi tonsuz ünsüzler, kelime ünlü ile başlayan bir ekle genişlediğinde umumiyetle tonlulaşmaktadırlar : *bardağa, uçmağuş, kulluğu, öğüdi, Yaradan, kulluğuş, tob elden* (SVTM, § 95; Çarh. § 62) *buluda, gider, iledürdi, öğredür, söylede, yuda* (Marz. § 81, Darir, s. 56) vs.

ETT metinlerinde iç seste tonsuz ünsüzün tonlulaşmadığı kelimeler de vardır. Bu gibi kelimelerde tonsuz ünsüzün anlam ayırıcı özelliğinin vurgulanması ihtiyacını göz önünde tutmak gerekir: *atar # adar, ata # ada, nice # niçe, yiter # yider* gibi. Kelime içinde tonsuz yahut tonlu ünsüzün diyalektal olduğu durumlar da söz konusudur : *dağı ~ dağı* gibi.

ETT metinlerinde, bilhassa birden fazla heceli kelimelerde tonsuz ünsüzün korunduğu örnekler de söz konusudur : *çoğu, süci; uşaka, balıkuñ, bardağa, tanuğu, uçmaquñ, kulluğu* (SVTM, § 96; Nazm. 33).

İç seste /k/ > /g/ tonlulaşmasını tespit etmek ise /g/ için ayrı bir işaret kullanılmayan metinlerde mümkün değildir. Ancak hem diğer seslerdeki durum, hem de alfabede /k/-/g/ ayrımı yapan metinlere kıyasla, ETT bu sesler için de bir tonlulaşmayı kabul etmemizi gerektirmektedir. Bununla birlikte burada yine de istisnaî durumlardan emin olamayız, zira kimi metinlerde diyalektal bir /k/ > /g/ gelişmesiyle karşılaşırız: *vegîl* (< vekîl), *bilmegden, ideceg* vs. (Mukad-dime).

Miracnâme bu konuda ETT'nin geneline uyan bir ses düzenine sahiptir, yani iç seste tonsuz ünsüzler tonlulaşmaktadır : *art-ıcağız* 416, *id-er* 23, *dudağ+ı* 56, *gid-er* 80, *güc+i* 121, *ol-ıcağ* 376, *süci* 121, *tırığ+ı* 362, *ırmağ+a* vs. Ancak yine bazı metinlerde görüldüğü gibi tonlulaşmanın -beklendiği halde görülmediği örnekler de vardır. Kimi zaman ikili yapılarla karşılaşıyoruz :

açıkmayalar 475, *bağ-ıcağ* 90, *bağırsa* 227, *burak+ı* 490 (krş. *burag+a* 100), *çok-ıdı* 334, *toprak+a* 218 (krş. *toprag+a* 42, 223), *toprak+ı* 333 (krş. *toprag+ı* 469), *uçmağ içre* 417 (krş. *uçmağ içre* 413), *yaprak+ı* 209.

+KI aitlik eki kelime tabanının ses değerine dil uyumu açısından bağlandı gibi, ek ünsüzü de tonlulaşır : *sagdağılar* 294, *şoldagılar* 292, 295. Aynı ekin ince sıradan kelimelerde de tonlulaşıp tonlulaşmadığı yazıdan anlaşılma-makla birlikte hem kalın ünlülerdeki tonlulaşmaya, hem de başka ETT metinle-rindeki örneklere kıyasla, bu durumda da ek ünsüzünü tonlu kabul edebiliriz: *ilerügi, öñdingi, ilkingi* (Kur'an Terc.). Bazı ETT metinlerinde ise ek hem tonlu hem tonsuz ünsüzle karşımıza çıkabilmektedir: *yarınkı, karnındağı* (Marz, § 58).

Ünsüz Değişmeleri

34.ş. Arapça ve Farsça'dan ödünçlenen kelimelerin umumiyetle aynen korunan imlâları, Türkçe'nin fonolojik sisteminde bir karşılık bulamadıkları için, imlâ konusunda çok bilgili olmayan veya bu gibi kelimelerin asıl şekillerini bir kasta yönelik olarak veya olmayarak umursamayan müstensihlerce değiş-tirilmişler, Türkçe'nin ses birimlerine benzetilmişlerdir. Meselâ ha/hı/he harfle-

rinin bir tek /h/ veya ze/zel/dad/zı harflerinin bir tek /z/ fonemi yerine kullanılması gibi. Bu gibi değişmeler, başka kriterlerin de yardımıyla, dil benzeşmesine de işaret edebilmektedirler. *Gazavatnâme-i Sultan Murad* (bk. Gazavat.), *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi* (bk. Duman 1995) gibi metinlerde bunun pek çok örnekleri vardır.

Miracnâme metninde ise müstensih, bu gibi değiştirmeleri hemen hiç yapmamıştır. Metinde tespit edebildiğimiz yegâne değişiklik *hazîn hazîn > hezin hezin* حزن حزن 11, حازن حازن 379 kelimesidir.

çüst çāpük چست چاپک 98 örneğinde ise /c/ > /ç/, /b/ > /p/ tonsuzlaşmaları görülmektedir.

Tekleşme

35.ş. Arapça kelime içindeki veya sonundaki ünsüz çiftlerinin bazı örneklerde tekleştiği görülmektedir. Bu manzum metinde böyle bir gelişme vezin gereği açık hece gereken yerlerde ortaya çıkmış kabul edilebilir, ancak elimizdeki örneklerde *guşu* غصه 311 (< *guşşu* غصه) dışındaki örneklerde, tekleşmenin hecenin açıklığını değiştirmediğini, dolayısıyla bir vezin zorlaması olmadiğını görüyoruz :

dürden-idi درداندی 333; *haca varalar* حاجا 416; *şek getürmeye* شك 427.

M o r f o - F o n o l o j i

I. KELİME TABANLARI ve EKLERİN SES DEĞERLERİ

Kelime Tabanlarında Düzlük / Yuvarlaklık Uyumu

36.ş. Eski Türkiye Türkçesi'nde görülen ünlü yuvarlaklaşması ve dudak uyumundan kaçış, kelime birleşmesi, ünsüz düşmesi, benzeşme ve andırma gibi ses hadiseleri neticesi olarak ortaya çıkan genel bir fonolojik temayül olmakla birlikte bunun oldukça yaygın istisnaları da vardır. Meselâ -Up zarf-fiil ekinin düz ünlülü şekilleri de çeşitli metinlerde sık sık karşımıza çıkar. Bunun örnekleri metnimizde de vardır : *girip* 493, *olup* 185, *tolup* 437 gibi. Bu gibi ikili kullanışlar Doğu Türkçesinde sürmekte olan imlâ geleneğinin devamı veya ETT'deki yuvarlaklaşmanın başlangıçta olduğu bir dönemin karışıklığı olarak yorumlanabileceği gibi, standart bir yazı dilinin oluşumu sürecinde Anadolu ağızlarının oluşmakta olan bu dile tesiri olarak da yorumlanabilir.

altun 457, *ayduñ* 446, *degül* 353, *demür* 162, *gelecü* 314, *gendözüm* 225, *gendü* 225, *gümiş* 56, 131, 170, 457, *ilerü* 177, *incü* 466, *kamu* 83, *kapu* 139, 438, *karşu* 118, 132, 356, *karşuma* 401, *kaşgu* 184, *şaru* 55, 290, *şayru* 108, *şamu* 236, *şapu* 241, *ulu* 154, *yaluñuz* 307, *yoşaru* 331, *yılduz* 153, 450, 454.

Bazı isimlerde ise ikili kullanılışlara rastlanır : *giri* 82, 290 ~ *giri* 263, 276, 435; *örü* 330, 376, 379 ~ *öri* 435.

beri 396, *biñar* 476, *saçı* 134, 144, *sağı* "ağıt" 267 kelimeleri ise düz ünlülü olarak tespit edilmişlerdir.

Bazı fiillerde de benzer bir durum hüküm sürmektedir: *getür-* 347, 427; *oşu-* 136, 166, 322, *göndür-* 315, *karşur-* 223 gibi yuvarlak ünlülü fiillerin yanında *avın-* 300 gibi düz ünlülü fiiller de söz konusudur.

II. EKLERİN SES DÜZENİ

Bu bölümde Miracnâme'deki eklerin dil ve dudak uyumları karşısındaki durumları ele alınacaktır. Esas olarak ele alınması gereken elbette eklerin dudak uyumuna bağlanma ve bağlanmama durumudur; zira Türkçe'de eklerin hem ET hem de ETT devresinde büyük oranda dil uyumuna bağlı olarak ince ve kalın şekilleriyle kullanıldıkları bilinen bir husustur.

Eklerde Dil Uyumu

37.Ş Türkçenin en temel ve yaygın ses düzeni hususiyetini teşkil eden 'dil uyumu', yani kalınlık-incelik uyumu (Bazin, 18), esas itibarıyla ETT'de de yürürlüktedir: *açlık, kıllık, nitelik, günlük, karañuruñ, gecirek* (Süheyl, § 146, 155); *yigrek, korkulurak* (Kelile, 161), *aydınlık, karañuluk, eylik, dirlik, yegrek* (SVTM, §147, 151) vs. Bütün eklerde ünlü ses değerlerini tam olarak tespit etme imkânına sahip olmamakla birlikte bize bu imkânı sağlayan eklerin ETT'nin ilk metinlerinden itibaren dil uyumuna tabi olduklarını görmekteyiz. Bununla birlikte, yine ETT'nin başından beri bu uyumluluğun istisnaları ola-gelmıştır: *bil-mak, gör-mak, iç-mak, yi-mak, bildüğümü, niteliğümü, bil-ğil, di-ğil, iste-ğil, it-ğil, gel-ğil, işitme-ğil, vir-ğil, al-ğil* vb. (SVTM, § 82); *açgil, buyurgil, yazgil,*), *algil, almagil, añgil, arturgil, bırakgil, otursayidük, için-değilür-ıla, yıllık, olicek* (~ *olıcak* (Tezk.). Söz konusu uyumsuzluklar türlü ses benzeşmeleri ve andırmalar sonucu oluşmuş diyalektal ayrılıklar olmalıdır.

Türkçe'ye Arapça ve Farsça gibi dil uyumunun bulunmadığı dillerden gi-ren kelimelerin de bu devrede esaslı bir şekilde Türk dilinin bu temel özelliğine uydurulduğu yazıdan çoğu zaman anlaşılmaktadır. Bu benzeşmenin en açık işareti ön ünlülü kelimelere art ünsüzler taşıyan eklerin getirilmesi veya ön ün-lülerin elifle yazılmasıdır. Bilhassa ince ünlü ile biten kelimelere +lık, +rak eklerinin getirilmesi söz konusu kelimenin kendi içerisinde bir benzeşme neti-cesi sıra değiştirdiğini gösteren delildir⁵. Bunun örnekleri çeşitli metinlerde karşımıza çıkar : *zâriñlik, ğarıñlık, ğāfillik* (Süheyl.); *ġāzılık, 'avratlıġā, kāfırılık, mürtadlık, vāciblık* vs. (Gunya.); *ġāfillik, rüşanlık, 'azızrak, kuvvatlıurak* (Kelile, 157); *ġāyıblık, fāsıdlık, vāciblık* (Nazm.); *ġalabalık, ġalifalık, sāzun-dalık, kādılık, peyġāmbarlık* vs. (Kemaliyye). Elbette bu gibi kelimelerin henüz Türkçe'nin ses düzenine uyma süreçlerinin tamamlanmadığı ağızlara ait metin-lerde ikili şekillerle de karşılaşılmaktadır : *peşimānlık ~ peşimānlık, cāhillik ~ cāhıllık, 'azizrek ~ 'azızlık* vs. (Kelile, 157).

Miracnâme bu gibi örnekler açısından zengin değildir. Sadece bir örnekte kelime tabanının ünlü değerini eke bakarak değerlendirme imkânına sahibiz : *ıyulık* 262. Ancak bilhassa kelimedeki kısa /e/ foneminin elifle yazılması veya

⁵ Bazı metin naşirleri ise bu gibi durumları bir tür "ek uyumsuzluğu" olarak görmekte-dirler: *taķşirlik, ġakirlik, mu'abbirlik* (Marz. § 58); *ġariblık, sākilik* (Darir, 46) gibi. Oysa bu örnekler-deki kelime tabanlarının ses değerlerinden emin olmak mümkün değildir. Doğruya daha yakın olan, ekin kelime tabanının ses düzenine uygun geldiğini, Türkçenin ve hususi olarak ETT'nin genel temayülünü göz önünde bulundurarak, kabul etmektir. Hele *tenġri+lık* gibi örneklerdeki durumu uyumsuzluk olarak nitelendirmek yanlış olur (İslâmî, 44); bunun *tenġri+lık* olarak de-ğerlendirilmesi gerekir.

uzun /a/ fonemünün yazılmaması, bunu gerektirecek şartlar varsa, bir dil benzeşmesi işareti olarak değerlendirilmiştir: *kıyāmat* 13, *'ucap* 394, *harba* 166 gibi. Bu gibi kelimelerde bir ilerleyici veya gerileyici benzeşmeyi sağlayacak unsurlar vardır. Ancak *memleket* 471, *nefes* 57 gibi kelimelerde ikinci ünlüler elifle yazılmış olmakla birlikte bir dil benzeşmesini sağlayacak başka unsurlar olmadığı için bu yazılış vezin gereği geçici bir uzunluk işareti olarak değerlendirilmiştir. Kelime tabanlarındaki dil benzeşmesi ünlü değişimleri bahsinde daha geniş olarak ele alınmıştır (bk. 23. §).

Miracnâme'de bilhassa içinde /k/ /k/ /g/ /g/ gibi damak ünsüzlerini barındıran eklerin, bir kaç istisna dışında, kelime tabanlarının ses değerlerine uyumlu kullanıldıkları görülmektedir. Diğer eklerin de bu eklerle kıyasla uyumlu oldukları kabul edilmiştir.

+AGU : *biregü*

+cAGAZ : *tizcegez*

+cAK : *tizcek, yalıncağ*

+IİK : *aralığ, ıraklığı, yıllık ~ birliğine, aylık, gıñligi*

+rAK : *yigrek*

+(I)K- : *açıkmayalar*

-cAK : *emcekleri*

-GA : *bilge*

-GI : *bıçgı-y-ıla, bıçğı-y-ıla*

-K : *döşegüm, yarağ*

-mAK : *ağlamağı, namāz kılamak ~ ditremek, silmek*

-(U)K : *artuğ, buyruğ ~ delükleri*

+KI : *gökdegi ~ sağdağlar; şoldağı*

-GII : *açğıl; añağul, bağmağıl ~ digil, dilegil, işitgil*

-DUK : *gördük, gülmedük, şādī kılmaduğ*

Dil uyumu ile ilgili istisnalar şunlardan ibarettir :

+ken zarf-fiil eki ise her zaman ince ünlülü ve tek şekillidir : *gider-iken, uyur-uken, yazarken*

+cUK eki *cümlecüğü*, örneğinde uyumsuz gelmiştir. Bu ek aynı kelimedeyle uyumlu da gelmiştir : *cümlecüğü*. Öteki örnek de uyumludur : *kamucuğı*.

-(I)cAGAZ eki genelde uyumlu olmakla birlikte tek örnekte uyumsuz gelmiştir : *çıkıcegez, artıcağaz, göricegez, ölicegez*.

+cUK ve -(I)cAGAz eklerindeki uyumsuzluk muhtemelen /c/ foneminin inceltici tesirinden kaynaklanmaktadır.

Eklerde Dudak Uyumu

38.ş ETT'yi karakterize eden ses düzeni özelliklerinden başlıcası olan 'dudak uyumsuzluğu' metnimizde de büyük oranda yaygındır. Ancak bir çok ekte çoğu zaman kelime tabanıyla uyumlu, kimi zaman da uyumsuz, genel ses düzenine aykırı şekiller de ortaya çıkmıştır.

Ek ünlülerinin niteliğine göre ET'nin eklerini dört gruba ayırmak mümkündür:

1. Dar/düz ünlülü ekler ({i} sınıfı ekler) : -mİş, +(s)I, +çI vs.
2. Dar/yuvarlak ünlülü ekler ({W} sınıfı ekler) : +tWr, -DWK vs.
3. Ünlü değeri belirsiz olan ekler ({°} sınıfı ekler) : -(°)m, -(°)I-, +s°z vs.
4. Geniş ünlülü ekler ({A} sınıfı ekler) : +IAr, +IA- vs.

ETT devresinde 1. ve 2. gruptaki eklerde esas olarak bir değişme olmamış, ancak 3. grup ortadan kalkmıştır. Çevresinde dudaksı ve art damaksı /m/, /ñ/ gibi sesler bulunan veya /G/ sesinin düşmesi gibi bir etkiye maruz kalan eklerin ünlüleri yuvarlaklaşıp 2. gruba dahil olurken, bir kısım ekler de sadece dar/düz ünlülü olmak üzere 1. gruba dahil olmuşlardır. Meselâ +(°)m > +(U)m, -(°)p > -Up olurken +I°K > +IİK, -(°)I- > -(I)I- olmuştur (bk. Johanson 1979; Brendemoen 1980).

Böylece ETT devresinde ünlülerine göre ekler üç gruba ayrılır :

1. Dar/düz ünlülü ekler
2. Dar/yuvarlak ünlülü ekler
3. Geniş ünlülü ekler

Geniş ünlülü ekler (+(y)A, +IAr vs.) bir tarafa bırakıldığında ETT'de dar ünlülü eklerin dudak uyumu açısından iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Dudak uyumuna bağlı olarak hem düz, hem yuvarlak ünlülü dört şekli bulunan bir ek grubu yoktur. Ancak bu durum başlangıçtan itibaren ve bütün eklerde aynı oranda cereyan etmemiştir. Bir takım diyalektal ayrılıkların veya ses benzeşmelerinin ortaya yeni durumlar çıkardığı da gözlenmektedir. Bu durum bir uyumdan ziyade bir karışıklık şeklinde veya beklenenin aksine bir gelişme olarak karşımıza çıkıyor. Mesela Sultan Veled'de +IİK ekinin *dirlik ~ dirlük, eylik ~ eylük, kulluk ~ kulluk* gibi kullanılışları; yahut -Up yanında *yalvarıp* gibi örnekler (SVTM, §), Çarhname'deki *kulluk ~ sayruluk* gibi örnekler (Çarh., § 103), *kaldurup ~ çağırıp; adımladım ~ adımladım* (Evsaf., 15); *varup, kalkup, oturup, bakup* yanında *durup, bağlayıp, bakıp, depredip, katıp, ödeyip, esip, yiyip,*

dönip, dökip, varıp vs. (Mukaddime.); *tanıklık, horluk, kulluk, edepsüzlük, ululuk* yanında *kulluk, edepsüzlük, ululuk* vs. (Mukaddime.). Pek çok eserde bu gibi ikili kullanışlar yaygın olarak karşımıza çıkar. Bunların standart yazı dilinin henüz oluşmadığı devrelerde yazılmış eserler olup söz konusu şekillerin de diyalektal karışmalar olduğunu düşünüyoruz. Sebebi ne olursa olsun, bu gibi veriler bize ETT devresinde dudak uyumsuzluğunun mütecanis bir yaygınlık göstermediğini, standart dilden başka bir yolda gelişerek dudak uyumunun daha hızlı tamamlandığı ağızların da bulunduğunu gösterir. Ancak dudak uyumsuzluğunu standartlaştıran Anadolu ağızları günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. (Karahana 1996, 16-17)

Miracnâme’de dudak uyumu konusunda, bazı karışmalar olmakla birlikte genellikle uyumsuz iki gruplu yapının hakim olduğu görülmektedir.

1. Yuvarlak Ünlü Ekler

Bu gruba giren eklerin bir kısmı ET devresinde de yuvarlak ünlü taşıyan eklerdendir. Bir kısmı ise ETT devresinde bilhassa /G/ foneminin düşmesi yahut çevresinde bulunan dudaksılaştırıcı seslerin tesiriyle yuvarlaklaşan eklerdir.

+(n)İñ İlgi hali eki

39.ş ET’nin +(n)°ñ) ilgi hali eki büyük ölçüde dudak uyumuna bağlı iken ETT’de genel bir yuvarlaklaşmayla karşılaşılıyor. Bu yuvarlaklaşma /ñ/ tesiriyle olmuş olabileceği gibi birinci şahıs iyelik eki +(U)m’un tesiri de düşünülebilir. Burada şöyle bir gelişme farzedilmektedir : Birinci şahıs iyelik eki tesiriyle önce birinci şahıs zamirine gelen ilgi hali eki yuvarlaklaşmış (ET beniñ ~ meniñ > ETT benüm), daha sonra andırma yoluyla seniñ > sentüñ gelişmesi olmuş, ikinci şahıs zahirindeki bu şekil de bütün ilgi hali eklerine genelleşmiştir (Timurtaş, § 25).

Metnimizde ilgi hali eki daima yuvarlak ünlüdür : *ādemüñ, anlarüñ, deniziñ, köşküñ, uçmağüñ* vs.

+(U)m, +(U)mUz 1. şahıs iyelik ekleri

40.ş ET’de dudak uyumuna bağlı gibi görünen 1. şahıs iyelik eklerinin ETT’de yuvarlak ünlü ekler sınıfına girmesi dudak ünsüzü /m/ tesiriyle olmuş olmalıdır. Ancak metinlerde düz ünlü tabanlara seyrek de olsa düz ünlü eklerin getirildiği metinler de vardır. Bazı metinlerde ise bir ünlü uyumunun başlangıcını gösteren örneklerle karşılaşılıyor : *cānum ~ cānum, adumum ~ adumum, başum ~ başım, yimegimiz, içmegimiz* ve bunların yanında *düşimde*,

öldüğimde (Tezk. Ebu Leys); *dilim, hâlim, kızım, düşim, gönlim, gülüm, oğlum, birimiz, kulumuz* (Darir, 48-49)

Metnimizde daima yuvarlak yardımcı ünlü ile kullanılmıştır : *cânum, gözlerüm, karındaşım, rahmetümi, şartımı vs.; aramızda, degmemüze, yöremüzde vs.*

+(U)ñ, +(U)ñUz 2. şahıs iyelik ekleri

41. § 2. şahıs iyelik eklerinin ETT'de yuvarlak ünlülü ekler sınıfına girmesinde 1. şahıs iyelik eklerine andırma düşünülebileceği gibi /ñ/'nin tesiri de göz önünde tutulmalıdır. Bazı metinlerde yardımcı ünlünün düzleştiği görülmektedir : *hazretiñde, sırrıñı, yüziñi, öziñi, biriñüz, işiñüz, öziñüz vs.* (Darir, 50); *eliñ, içiñüzde, hâtırıñuzda* (Tezk. Ebu Leys).

Metnimizde daima yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmişlerdir : *'akluñ, cismüñ, sünnetüñ, ümmetüñ vs.; gözüñüz, tañrıñuz vs.*

+HU ve +sUZ sıfat yapma eki

42. § ET kelime sonu /G/ fonemlerinin ETT sahasında düştükleri ve önlerindeki ünlüleri yuvarlaklaştırdıkları bilinmektedir. ET devresinde dudak uyumuna bağlı gibi görünen +l°g ekinde de aynı sebeple bir yuvarlaklaşma görülüyor.

Metnimizde de bu ek daima yuvarlak ünlülü tespit edilmiştir : *bellü, çiftlü, kaygulu vs.*

+s°z eki ET'de dudak uyumuna bağlı görüldüğü halde ETT devresinde yuvarlak ünlülü ekler sınıfına geçmesi +IU ekine andırma sebebiyle olmalıdır (Timurtaş, § 26).

Metnimizdeki örnekleri daima yuvarlak ünlülüdür : *ısuz, suçsuzın, süsüz.*

+cUK küçültme eki

43. § Metnimizde *cümlecüğü ~ cümlecügi, kamucuğı* gibi kelimelerde yuvarlak ünlülü olarak görülen ek diğer ETT metinlerinde de aynı özelliği gösterir. Ancak devre sonuna doğru düzleşmenin başladığını (*hâtırçığüñ, kardeşçığüñ* gibi Tezk. Ebu Leys, 64), 16. yüzyılın sonlarına doğru da uyumun tamamlandığını görmekteyiz (Develi 1995, 41-42).

+ArU yön eki

44. § ET'nin –GARU yön eki ETT'de bu özelliğini korumuştur : *içerü, yokuaru*

+AGU sayı eki

45.Ş Nadir rastlanan bu ek ET'de olduğu gibi korunmuştur : *biregü*

-GI fiilden isim yapma eki

46.Ş ETT metinlerinde *kaçgu, sevgü, yiğü* gibi kelimelerde hep yuvarlak ünlülü olarak geçen ek, metnimizde aynı kelimedede iki şekilde tespit edilmiştir: *bıçgu-y-ıla ~ bıçğı-y-ıla*.

-(U)K fiilden isim yapma eki

47.Ş ETT devresinde bu ek yaygın olarak yuvarlak ünlülüdür : *artuk, esrük, uyanuk, yazuk* vs. Ancak bazı metinlerde uyuma bağlanmış örneklerle de karşılaşırız: *çekişik* (Mukaddime.), *ayık, delik* (Tezk. Ebu Leys). Miracnâme'de ETT'nin genel özelliklerine uygun olarak yuvarlak ünlülüdür : *artuk, bölük, buçuğı, buyruk, delükleri*.

-U fiilden isim yapma eki

48.Ş ET'de fiilden isim yapan –(°)G ekinin yardımcı ünlüsü ETT devresinde kelime sonunda /G/ düşmesi neticesi yuvarlaklaşmış ve ekin yerine geçmiştir. Metnimizdeki örnekler, bu ekin uyuma bağlanmaya başladığını göstermektedir : *aşılı ~ aslıdur, dizli-y-idi, ölüyi, örülü, saçtı, tolu, yazılı-durur ~ yazılıdı*.

-sU

49.Ş Tek örnekte uyumsuz olarak tespit edilmiştir : *yatsu namāzın*

+vUz, +Uz birinci çokluk şahıs ekleri

50.Ş *biz* zamirinin bir şahıs eki olarak eklenmesinden sonra /b/ dudak ünlüsünün tesiriyle ek ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülüyor. Zamanla aynı ek v > Ø gelişmesiyle +Uz şeklini almıştır. Bu gelişmenin çok kısa bir süreç içerisinde tamamlanmadığı, geçişin yaklaşık iki yüzyıl kadar sürdüğü metinlerden anlaşılmaktadır. Sultan Veled'deki *biz nevüz, ikimiz birüz* gibi örnekler (SVTM, § 274) bu sürecin eskiliğini gösteriyor.

Miracnâme'de de ekin her iki şekli yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır: *görevüz, bitürürüz*

+dUr bildirme eki

51.Ş *durur* şeklinden gelişen bildirme eki ETT metinlerinin çoğunda yuvarlak ünlülü olmakla beraber, zaman zaman düz ünlülü şekillere de rastlanır : *vardır, züleyhâdır, atamızdır*. (Darir, 48); *yoğdır* (Gunya). Miracnâme'de de

esas olarak yuvarlak ünlülü yapı hakimdir: *ahvâldür, bilemedür, ırmağdur, nedür* vs. Bunun yanında *kimlerdirler* örneğinde ekin uyumlu bir örneğiyle karşılaşmaktayız. Çoğu zaman vezin zorlamasıyla da olsa *-durur* şeklinin sürmekte oluşu (*ol-durur, yok-durur, olmuş-durur*) yuvarlak ünlünün korunmasını kolaylaştıran bir etkidir.

-dUm, +dUñ, -dUK Görülen geçmiş zaman ekleri

52.Ş Görülen geçmiş zaman eki *-d'*den sonra kullanılan iyelik eki menşeli şahıs eklerinin ses düzenleri de iyelik eklerinin ses düzenlerine paralellik göstermektedir. Bunlarda /m/ ve /ñ/'nin yuvarlaklaştırıcı tesiri vardır. 1. çokluk şahısta ise, ET devresinde de yuvarlak ünlülü olan *-dUK* partisip ekine andırma söz konusudur. 3. şahıslarda yine ilgili iyelik eklerine paralel olarak ünlü daima düzdür. Görülen geçmiş zaman eklerinin 17. yüzyıldan itibaren dudak uyumuna bağlandığı görülmektedir (Develi 1995, 83-86).

Metnimizde bu ekler daima yuvarlak ünlülüdür : *açdum, diledüm, geldüm, oğradum* vs.; *getürdün, işiddüñdi, işitmedün mi, kaldun vs.*; *gördük, öğüt virdük* vs.

-Ur, -Ar, -Ir ve -r Geniş zaman ekleri

53.Ş ET devresinde ünsüzle biten fiil tabanlarına getirilen geniş zaman ekleri *-Ur*, nadiren *-Ar*, tek tük de *-Ir*; ünlüyle biten fiil tabanlarına ise *-(y)Ur*, nadiren de *-r'*dir. ETT devresinde ünlüyle biten fiil tabanlarına /U/'nun yardımcı ünlüye dönüşmesi sonucu sadece *-r* eki getirilmeye başlamıştır: *ağlar, bekler, ırlar, virbirem* vs. ET'de seyrek olan *-Ir* şekli, istisnalar dışında, *-Ur* olmuştur : *bar-ır > var-ur, bil-ir > bil-ür, kel-ir > gel-ür* vs. Böylece ETT devresinde geniş zaman ekinin üç şekli ortaya çıkmıştır : *-Ar, -Ur, -r*.

Bu eklerin hangi prensiplere göre fiil tabanlarına eklendikleri hususunda genel hatlarıyla özellikler, Miracnâme'deki örnekler göz önünde tutularak şöyle ifade edilebilir (Mundy, 300) :

-r : Açık fiil tabanlarına : *ağlar, bekler, ırlar, virbirem* vs.

-Ar : Tek heceli kapalı fiil tabanlarına : *açar, biter, döger, geçer, saçar, yiter* vs.

-Ur : Çok heceli kapalı fiil tabanlarına, seyrek olarak da tek heceli kapalı fiil tabanlarına : *ayırurdu, çıkarur, dirdürdi, sevinüşürler, yalvarurlar; alur, olur, urur, bilür, binür, kılar, bulur, gelür, girür, durur, şunuram, varur* vs. Burada bilhassa *-Ur* getirilen fiil tabanlarının /l/, /r/, /n/ ünsüzleriyle bitiyor olması dikkat çekicidir.

+Ir şekli ETT metinlerin ancak istisnâî örnekler olarak karşımıza çıkar : *otururum* (SVTM, § 141), *degir* (Gunya.), *girir*, *virir* (Darir, 48), *bilirin*, *irişirsın*, *segirdir*, *yaraşır* (Tezk. Ebu Leys) vs.

-sUn üçüncü şahıs emir eki

54.ş ET'deki yuvarlak ünlü ETT'de de korunmuştur. Bazı metinlerde tek tük de olsa düz ünlülü tabanlardan sonra uyumlu örneklere de rastlanmaktadır: *olmasın* (Darir, 48), *olmasın* (Tezk. Ebu Leys, 58). Bu ek XVII. yüzyıldan itibaren dudak uyumuna büyük ölçüde bağlanmıştır (Develi 1995, 89-90).

Metnimizdeki örnekler daima yuvarlak ünlülüdür : *binsün*, *gelsün*, *n'eylesün*, *tesbîh eylesün* vs.

-(U)ñ, -(U)ñUz ikinci şahıs emir ekleri

55.ş Bu emir eklerinin ünlüleri ET döneminde dudak uyumuna bağlı iken ETT'de yuvarlak ünlülü ekler sınıfına girdiğini görmekteyiz. Çokluk şeklinde yardımcı ünlü bazı metinlerde düz olarak tespit edilmiştir : *kıluñuz*, *eydiñüz*, *varıñuz*, *görüñüz* (Darir, 50). Metnimizde daima yuvarlak ünlülüdürler : *aluñ*, *duruiñ*, *oyanuiñ*, *örü duruiñ*, *secde kıluñ* ; *anılañuz*, *duruiñuz*, *gelüñüz*, *işidüñüz*, *kıluñuz dün namâzın*, *şükr eyleñüz*, *zıkr eyleñüz*.

-AIUm emir eki

56.ş ET'de daima düz ünlülü olan ikinci hece ünlüsü /m/ dudak ünsüzünün tesiriyle yuvarlaklaşmıştır : *bilelüm*, *girelüm*, *şerh idelüm* .

-dUr-, -GUr-, -Ur- faktitif ekleri

57.ş Bu ekler metnimizde daima yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir : *bildürmeyem*, *bindürürler*, *göyündürür*, *indürürler*, *söyündürür*, *üleşdürür*, *yidürür*, *irgürdi*, *arturam*, *bitürürüz*, *geyüre*, *karşururam*, *kaşururam*, *toğurur*, *toyura* vs.

-dUK sıfat-fiil eki

58.ş Metnimizde üç örneği tespit edilen ek, yuvarlak ünlülüdür : *kestüklerince*, *gülmedük*, *şādī kılmadük*.

-U -I, -A zarf-fiil ekleri

59.ş ET`de yaygın olarak -U gerundium eki kullanılırken daha az olarak -A ve seyrek olarak da -I kullanılmıştır. ETT devresinde her üç şekil de yaygın olarak kullanılmıştır. Bunların kelimelere eklenme özellikleri şöyle özetlenebilir:

-A : Tek heceli kapalı tabanlara : *gid-e, yap-a*

-U , -I :

a) Çok heceli kapalı tabanlara : *kopar-u, dolaş-u, gider-i, durman-ı*

b) Açık tabanlara : *koru-y-u, yıka-y-u, bekle-y-ü, tola-y-ı, de-y-ü*

c) Seyrek olarak tek heceli birkaç tabana : *bil-ü, al-u, kıl-ı, id-i*

(Brendemoen 1988, 2; Mundy, 300)

17. yüzyıldan itibaren artık -A gerundiumu yaygınlaşmaya başlamış, -U şekli meselâ *diyü* gibi kelimelere inhisar etmiş (Develi 1995, 90-92), bunlar da zamanla *deyi* > *diye* gelişmesini göstermişlerdir.

Metnimizde tekrarların teşkilinde daima -A zarf-fiili kullanılmıştır : *çeke çeke, döke döke, döne döne, gide gide, kıca kıca, öge öge, uru uru.*

-U, -I zarf-fiil ekleri ise bilhassa birleşik fiil teşkilinde ve açık fiil tabanlarında kullanılmıştır : *diyü, okuyu, duru gel, krş. durı gelgil, durı virgil, gösteri virdi.*

-Up, -UbAn zarf-fiil ekleri

60.ş ET (°)p ekinin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna bağlı iken ETT devresinde hem yardımcı ünlü ek bünyesine dahil olmuş, hem de, muhtemelen dudaksı /p/ tesiriyle bu ünlü yuvarlaklaşmıştır. Genel olan bu yuvarlaklaşmaya aykırı örnekler bulunduran metinler de vardır : *degip, çalıp, girip, yiyip, esip, varıp, alıp; dönip, döküp, durup, yuyup, kesmeyip* (Mukaddime), *çağırıp* (Evsaf.), *alıp, giderip* (Cerrah.); *alıp, idip* (Çeng.). Metnimizde de bu gibi düz ünlülü örneklerin bulunması yuvarlaklaşmanın ETT ağızlarının tümünde yaygın olmadığını veya uyum sürecinin oldukça erken bir devrede başladığını göstermektedir. Bu ekte uyumun gerçekleşmesi süreci uzun sürmüş ve ancak 18. yüzyılda tam bir uyum gerçekleşmiştir (Develi 1995, 117-118; Develi 1998, 49-74)

Metnimizdeki örneklerden bazıları şunlardır: *geçüp, kül eyleyüp, namâz kılıp, olup, seyr idüp, urup.* Bunun yanında *yumup, girip, hırram olup, şaf şaf olup, tölüp.*

-Up zarf-fiilinin genişlemiş bir şekli olan -Uban, -IbAnı, -UbanUñ ekleri ses düzeni açısından da -Up'a benzemektedir : *bañ virüben, çağıruban,*

diyüben, eridüben, iltüben, sevinüben, utanuban, bunun yanında artıbanı, işübenüñ.

2. Düz Ünlülü Ekler

+(s)I üçüncü teklik şahıs iyelik eki

61.ş 3. teklik şahıs iyelik eki ET devresinde olduğu gibi ETT devresi metinlerinde de düz ünlüdür. Ancak kimi metinlerde bilhassa kendisinden sonra başka çekim eklerinin geldiği durumlarda uyumlu örnekler de tespit edilmiştir : *oğlu, üstüne* (Darir, 51), *gendüzü* (Gunya.), *sözünü* (Tezk.). Bu durum ekteki düz ünlünün korunmasına sıklıkla kelime sonunda yazılmasından kaynaklanan bir imlâ alışkanlığının yardımcı olduğunu gösteriyor. Miracnâme'de de iç hecede kalan ekin uyuma bağlandığı örnekler tespit edilmiştir : *oğlu, boynı, gögsi, kamusu, suçsuzın, üstine, yir yüzinde, yününden* yanında *qavumundan, suçlusun, üstüne.*

+(y)I yükleme hali eki

62.ş ETT'de yaygın olarak düz ünlülü olan bu ekin kimi metinlerde istisnaî olarak yuvarlak ünlülü şekillerine rastlanır: *dilünü* (Mundy, 305-306), *dedeñü* (Darir, 51).

Metnimizde daima düz ünlüdür : *âdemi, ahvâlîmi, burâkı, güci, günü, kinümüzi, ölüyi, sözi, ümmetüñi* vs.

+IK isimden isim yapma eki

63.ş ET devresinde büyük ölçüde uyumlu olan +I^oK eki, ETT devresinde düz ünlülü ekler sınıfına girmiştir. Bununla beraber metinlerde genel bir düzleşme tablosuna uymayan örnekler de sık sık geçer : *dirlük ~ dirlük, eylik ~ eylik, karañuluk ~ karañuluk, kulluk ~ kulluk* (SVTM, § 147), *kulluk, şayruluk* (Çarh.), *artuqluk, eylük* (Kelile, 155), *ululuk, kulluk, tanuqluk, eylük* (Marz.) vs.

Miracnâme'de de yuvarlak ünlülü örneklerle rastlanmaktadır : *aralığı, birliğine, eylük, muştuluk, tayalık, uzunluğı ~ uzunluğı, yıllık, yücelüğü.*

+Incl sayı eki

64.ş ET devresindeki +(°)nç ekinin yardımcı ünlüsü kelime tabanlarına uyumlu gelmektedir. ETT devresinde dış ünsüzlerinin tesiri ve iki, altı, yedi gibi sayılara andırma neticesi her zaman düz ünlüdür. Metnimizdeki örneklerde de düz ünlülü tespit edilmişlerdir : *altıncı, bişinci, dördüncü, ikinci, üçüncü, yidinci.*

+ml

65.ş ET'nin daima yuvarlak ünlülü olan soru edatı *mu*, ETT'de her zaman düz ünlülüdür. Miracnâme de bu genel ses düzenine uymaktadır : *binmedi mi, bunlar mı, emir mi, giye mi, işitmedüñ mi, şur mı, varmadı mı.*

+(I)D-, +IK- isimden fiil yapma ekleri

66.ş Bu eklerle ilgili iki örnek de düz ünlülüdür : *giñidem, açtımayalar*

-(I)ş, -Icl, -Im, -In fiilden isim yapma ekleri

67.ş Bu eklerle ilgili eldeki örnekler uyumlu görünmektedir : *iniş, cān alıcı, adımum, içim, degin, dütünden .*

-(I)l-, -(I)n-, -(I)ş- fiilden fiil yapma ekleri

68.ş Fiilde çatı kategorisini teşkil eden bu yapım ekleri ETT genelinde düz ünlülü ekler sınıfına dahil olmuştur. Ancak her ek için istisnai kullanışlar her zaman mümkündür.

Miracnâme'de de ETT genelinin ses düzenine uygun bir yapı vardır: Genelde düzleşme yaygın iken yuvarlak ünlülü şekiller de karışımıza çıkabilmektedir: *açılır, dirildiler, dökülür, yaradılmış, örülü, üzülür; bulunmayam, çekindi, dokunur, görünürdi, sevnişiben, sevinüşürler, tãc urunur, görüñdi, göyündürür, sevinür; çağrıştılar, görüştü, iriştü, sevnişiben, sevinüşürler*

sevinüşürler örneğindeki yuvarlaklaşma dudak uyumunun tersine bir gelişmedir.

+Am, +sIn bildirme ekleri

69.ş Çok fazla örnek olmamakla birlikte birinci ve ikinci şahıslarda bildirme ekleri +Am ve +sIn şeklindedir : *benem, settāram, sevdüğisin*

+Am, +In, +sIn, +sIz şahıs ekleri

70.ş Birinci teklik şahıs eki olarak +Am, bir örnekte de +In'dır : *almışam; bakaram; bilürem, eydürem; ölüserem; virbirem, virmişem; dimezin.* İkinci şahıslarda ise ekler düz ünlülüdür : *alursın, bilürsin, görisersin, görürsin, şanasın; irisersiz, yatarsız.*

-IsAr gelecek zaman eki

71.ş ETT genelinde bu ekin ilk hece ünlüsü düzdür, ancak metnimizde birkaç kelimedede yuvarlaklaşma görülmektedir : *'azãb kılsur, giriser, görisersin, iriser, viriserem alusaram, ölüserem.*

-DI görülen geçmiş zaman

72.Ş Görülen geçmiş zaman eki diğer şahıslarda yuvarlak ünlülü iken, üçüncü şahısta daima düz ünlülüdür. Bu elbette iyelik eklerinin yapısı ile ilgili bir durumdur : *attılar, bakamadı, bezediler, buldular, didi, döndü, duttu, irgürdü, şordu, topladı, yördü* vs.

-mİş öğrenilen geçmiş zaman

73.Ş Bu ek de her zaman düz ünlülüdür. *bitmiş, direk olmuş, dutmuş, konuşlar, tolmüş, varmışam* vs.

-AyIm +AyIn emir ekleri

74.Ş ET 1. teklik şahıs emir eki –AyIn, ETT’de de varlığını sürdürmüş, ancak diğer birinci şahıs eklerine andırma yoluyla –AyIm şekli de ortaya çıkmıştır. Bu ikinci şekillerin, Miracnâme’de, /m/ tesiriyle dar ünlüsü yuvarlaklaşmış örnekleri de tespit edilmiştir : *diyeyin, eydeyin, şerh ideyin, diyeyim, eydeyim, göreyim, açayım, bileyüm, diyeyüm, eydeyüm* .

-GII emir eki

75.Ş İkinci şahıs emirde kuvvetlendirme fonksiyonuyla kullanılan bu ek daima düz ünlülüdür : *açğıl, digil, dilegil, dutğıl, işitgil, muî’ olğıl* vs.

-AII, -ICAGAZ, -IcAK, -IncA zarf-fiil ekleri

76.Ş Bu eklerin dar ünlüleri her zaman düzdür : *üredeli, yaradali; bakıçak, diñicek, olıcağ, gelicek, işidicek, açınca; artıcağaz, çıkıcegez, göricegez, ölicegez, ölince.*

İ s i m Ç e k i m i

Çokluk Ekleri

77.Ş Miracnâme’de çokluk eki +lAr’dır : *ağaclaruñ, atlar, 'avratları, cühudlara 104; ırğatlar, sağdağılar, şehirlerde tamular* vs.

Hal Ekleri

Miracnâmede hal kategorisi ETT için standart kabul edilen şekilden farklı değildir.

78.Ş +(n)Uñ ilgi hali eki her zaman yuvarlak ünlülüdür: *âdemüñ, ağacuñ, gögüñ, muştafânuñ, tağüñ* vs. Birinci teklik şahıs zamirinden sonra +Um şeklindedir: *benüm*. İyelik eki almış kelimelerden sonra ilgi hali ekinin ø olduğu örnekler de vardır : *ağız yarı, yüzi nuri* gibi.

79.Ş +(y)I, +n : Yükleme hali eki her zaman düz ünlülüdür: *âdemi, aḥvâlîmi, burâkı, çulı, gözi, güci, günü, kimümüzi, tamuyı, ümmetüñi, yüzini* vs. Ekin ø olduğu örnekler de vardır : *başıñ, elüm, gözüm, sünnetüñ, yüzüñ* vs. Bir örnekte ek +nI olarak tespit edilmiştir : *âdem şafini* (!). Ancak bu örnek bir istinsah yanlışı da olabilir.

+n şekli ise üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır : *adların, adın, 'aybların, barmağın, cânların, gendülerin, gaybetin, 'imrân oğlın, selâmun, vasfın, virdügin, yatsu namâzın, yolun* vs.

80.Ş +(y)A yönelme hali eki : Ses düzeni ve fonksiyonları itibariyle diğer ETT metinlerinden ayrılmaz : *âb-ı zenzeme, ağaca, arkasına, başlarına, buña, daşu, göge, köşke, resüle, şüretine toprağa üstine, yalnızcağa, ziyârete* vb.

Şu beyitte yönelme hali için sıfır morfem kullanıldığı söylenebilir :

380. dün namâz âhirete yaraş olur
ölicegez gözünüñüz çırâğ olur

81.Ş +dA : *ağucda, başında, dördincide, gökte, katumda, kırañında, soldağı, yaradılmışta, yirde, yöremüzde* vs. *kıyâmette degin* (151) örneğinde +dA'nın yönelme hali işleyişinde kullanıldığı görülmektedir. Bu, başka ETT metinlerinde de zaman zaman görülebilen bir özelliktir : *kapusunda vardı, bunda gelevüz* vs. (Gülsevin, 40-41).

82.Ş +dAn, +dIn ayrılma hali eki : *bakırdan, burâktan, çalaptan, demürden, heybetten, tamudan, zemheriden ; sağdın, soldın*. +dIn eki ETT için ancak bazı kalıplaşmış kelimelerde ve edat çekimlerinde görülmektedir : *daşradın, öñdin, kıbledin yaña* (Nazm., 36), *bendin, bendin yaña* (İslâmî),

83.Ş +CA eşitlik hali eki : Metnimizde canlı bir çekim eki olarak kullanılmaktadır : *bunca, dilince, dünyâca, kestüklerince, sağışınca, sağışincadır*. Bazı kelimelerde ise kalıplaşmıştır : *nice*.

84.Ş +In, +ile vasıta hali eki : Vasıta hali eki olarak +In kullanımı oldukça azdır; *ile* edatı ise hızla ekleşmekte ve dil uyumuna bağlanmaktadır. Ancak bu edatın ekleşmesi günümüzde bile tamamlanmış bir süreç değildir: *birin birin, bir birin, degin, gezin; emri-le, fikr-ile, 'ışk-ıla, nür-ıla, şafâ-y-ıla, şun'-ı-y-ıla* vs.

İyelik Ekleri

85.Ş +(U)m, +(U)mUz : Birinci şahıs iyelik ekleri her zaman yuvarlak ünlülüdür : *adımum, 'aqlum, kulağum, rahmetümi, sözüm, tenüm, yürüdüğüm* vs.; *aramuzda, cânumuz, cümlemüzüñ, degmemüze, kimümüzi, sulñanumuz, üstümüze, yöremüzde* vs.

86. § +(U)ñ, +ñUz : İkinci şahıs iyelik eklerinde de yardımcı ünlü daima yuvarlaktır: 'ağluñ, arkaña, başuñ, cānuñ, işüñ, müzdüñe, sözüñ, ümmetüñ; göñlüñüzüñ, gözüñüz, tañrıñüz vs.

87. § +(s)I, +IArI : ayağı, boynu, kuyruğı, ötdüğü, sözine, suçlusun, tonu, ucu, üstine ~ üstüne, yir yüzinde vs. Kimi durumlarda üçüncü şahıs iyelik eki için sıfır morfem kullanılmıştır : dün namāz, gündüler. +IArI : ādem oğlanlarıñ, dillerin, ıslarına, kanadların, karınlarında, 'ömürleri, köşklerini vs.

F i i l Ç e k i m i

Bildirme Ekleri

88. § +Am birinci teklik şahıs bildirme eki: İsim tabanlı yüklemelere getirilen bu ek *ben* zamirinden gelişmiştir. Miracnâme'de +vAn/+vAm şekli yoktur: *benem, settāram*.

89. § +sIn ikinci teklik şahıs bildirme eki : *sen* şahıs zamirinden gelişmiştir: *sevdiğisin*.

90. § +durur/+dUr üçüncü şahıs bildirme ekleri : Süreklilik ifade eden tur-> dur- yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminin kalıplaşıp ekleşmesiyle oluşan bu ekin her iki şekli de Miracnâme'de kullanılmaktadır. İhtimallik manası taşımayıp daha ziyade "bildirme", "kuvvetlendirme" ifade eder. Aynı kuvvetlendirme fonksiyonu zaman ekleriyle birlikte kullanılışlarında da açıktır : *müvekkel idipdürür, giriserdür, yaradılmışdur*.

ne yatursızdur örneğinde ikinci şahıs eki üzerine gelmiş +dUr ekinin kuvvetlendirme fonksiyonu açıktır; burada sorunun etkisi +dUr ekiyle desteklenmektedir. Soru anlamının +dUr ile kuvvetlendirildiği diğer örnekler şunlardır : *kim-dürür, neden-dürür, kimdür, kimlerdirler, ne gişidür, nedür*.

+durur şeklinin büyük ölçüde +dUr'a dönüştüğünü, ancak vezin gereği +durur'un da varlığını sürdürmeye devam ettiğini düşünürüz :

+durur : *adı-durur, arasında-durur, döşelü-dürür, girçek-durur, ol-durur, şāhib-i kıble-dürür, yok-durur* vs.

+dUr : *adıdur, bellüdür, bilemedür, kapudur, levhededür, nicedür, oldur, sağışincadur, tañrı birdür* vs.

Bildirmenin eksiz ifade edildiği örnekler de vardır : *namāz kılmak gerek, silmek gerek*.

Şahıs Ekleri

ETT döneminde iki tip şahıs eki kullanılmaktadır. Birinci tipteki şahıs ekleri şahıs zamiri menşeli, ikinci tiptekiler iyelik eki menşelidirler. Miracnâme'de ilk gruba dahil olan eklerden +Am, +In, +Vuz, +Uz, +sIn, +sİz; ikinci gruba dahil olan eklerden +(°)m, +(°)ñ, +(°)K kullanılmıştır.

Birinci Tipteki Şahıs Ekleri

91.Ş +Am birinci şahıs eki : ben zamirinin ekleşmesiyle gelişmiştir. ETT'nin ilk metinlerinde zaman kategorisinden sonra +vAm, +vAn, +vUm şekilleri yaygındır : *bildüreven, kuçavan, ağlayavam, gülevem, dutavum, içevüm* (SVTM), daha sonra +Am, +Im, +In şekilleri de gelişmiştir : *dutmuşam, öliserem, göyerim, kılmışım* (Darır), *iltürem, umarın, başarurvanın* (Süheyl.) vs. Bu ayrı şekillerin kullanılma sıklıkları veya birinin tamamen kullanımdan düşmüş olması eserlere göre değişen bir durumdur. Miracnâme'de yalnızca +Am ve bir örnekte +In şekli kullanılmıştır. Burada bildirme ekleriyle de bir paralellik arz eder. Bu ek öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman (-IsAr), geniş zaman ve geniş zamanın olumsuzu ile birlikte kullanılmaktadır :

almışam, aluram, alusaram, dilerem, görmüşem, öliserem, viriserem, virmişem vs. ; *dimezin*.

92.Ş +vUz, +Uz ikinci çokluk şahıs eki : *biz* şahıs zamirinden gelişen bu ekin ünlüsü dudak ünsüzleri tesiri ile yuvarlaklaşmıştır. Metnimizde iki örneği vardır: *bitürürüz, görevüz*.

93.Ş +sIn ikinci teklik şahıs eki : *sen* şahıs zamirinden gelişen bu ek geniş zaman, gelecek zaman, istek çekimlerinde kullanılmıştır : *alursın, bilürsin, görürsin, görisersin, bilesin, bilmeyesin, diresin, şanasın* vs.

94.Ş +sİz ikinci çokluk şahıs eki : *siz* şahıs zamirinden gelişen bu ekle ilgili Miracnâme'de iki örnek vardır : *irisersiz, yatarsız*.

İkinci Tipteki Şahıs Ekleri

95.Ş +(°)m birinci teklik şahıs eki : Metnimizde istek ve görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik eki menşeli olan +(°)m şahıs eki kullanılmaktadır : *arturam, ayurmıyam, diyem, kılam, toylayam, virem, yarlıgayam* vs.; *aldum, bilmedüm, diledüm, geldüm, yöridüm*.

96.Ş +(°)ñ ikinci teklik şahıs eki : Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılmaktadır : *bile-y-idiñ, getürdüñ, içeydüñ, işiddüñdi, işitmedüñ mi, kalduñ, şejâ'at kıla-y-ıduñ; 'aķıl-iseñ, dilerseñ, mü'min iseñ, şannañ, şorar-ısañ, ümmet-iseñ*.

97.Ş +^(o)K birinci çokluk şahıs eki : ET ve Doğu Türkçesi'nde göülen geçmiş zamanda 1. çokluk şahıs *biz* zamiri ve bunun ekleşmiş şekilleri ile ifade edilmekte idi (Gabain, § 217). Oğuzcada –dUK şeklinin şahıs ifadesi taşınamasına bakarak⁶ +^(o)K'm şahıs eki halinde gelişiminin 11. yüzyıldan sonra gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Bu ekin Miracnâme'deki örnekleri şunlardır : *gördük, ögüt virdik*.

Emir Çekiminde Şahıs Ekleri

Şahıs zamiri veya iyelik menşeli olmayan, emir çekiminde kullanılan bir kısım ekler emir yanında şahıs anlamı da taşırlar. Miracnâme'de emir teşkilinde kullanılan bu gibi eklerden -AyIm, -AlUm, -(U)ñ, -(U)ñUz, -GII, -sUn emir çekimi bahsinde ele alınacaktır.

Zaman Ekleri

Geniş zaman, Şimdiki zaman

98.Ş -Ar, -(U)r, -(I)r : ET'de olduğu gibi Miracnâme'de de bu morfeimler içinde bulunulan zamanı veya geniş zamanı ifade etmektedirler. Ayrı bir şimdiki zaman formu gelişmemiştir. Bir örnekte -(U)r morfemi belirsiz gelecek zaman ifade etmektedir :

61. çulı dībāc eyer oyan cümle nūr
şalavāt viren yarın aña binür

Bu morfeimlerin fiil tabanlarına eklenme prensipleri yukarıda gösterilmişti (53. §). Şahıs eki olarak –Am, +Uz, +sIn, +sIz, +ø ve +IAr kullanılmaktadır. Bu zamanla ilgili bazı örnekler şunlardır:

ataram, korķaram, virbirem, bitürürüz; bilürsin, n'eylersin, yatarsız; uçar, döker, gider, iver, rivāyet kılar, uçar, yanar; ağlar, ağlar-ıdı, diler, muştılar, oķur, açılır, alur, binür, çıkarur, eydür, gelür, kığırur, oyarur, tomurur, yidürür, sevinüşürler vs.

Geniş zamanın olumsuzu –mAz morfemiyle teşkil olunmaktadır: *beñzemez, dimez, geçmez, gerekmez, inanmaz* vs.

⁶ Kaşgari'nin verdiği *barduk* "gittim", *men ya kurduk* "Ben yay kurdum"; *ya kurduk* "O. yay kurdu", *biz ya kurduk* "Biz yay kurduk" örneklerinde (DLT, II, 61-63) geçmiş zamanın –dUK partisibiyle kurulduğu, şahıs ifadelerinin başta kullanılan zamirlerle temin edildiği görülmektedir.

-(y)A morfemi de geniş zaman teşkilinde kullanılmaktadır: *gele, göreler, ola, ola şefaât, sanasın ~ şanasın, şımış olam, rahmet kılu, yana.*

Gelecek Zaman

99.ş ET'de gelecek zaman –GAY ve –TAÇI morfemleri ile teşkil olunmaktadır. ETT devresinde –TAÇI morfemi sıfat-fiil fonksiyonuyla sınırlanmıştır: "... her doğdaçı kim doğar şeytân gelüp..." (Gülsevin, 104), "... geldeç yıl..." (Gülsevin, 124). Kaşgarî'nin Oğuz-Kıpçak şivesi olarak adlandırdığı şiveye ait olduğunu kabul ettiğimiz Ali'nin *Kıssa-i Yūsuf* adlı eserinde ise –DAÇI eki gelecek zaman kipi teşkil eden bir morfem işleyişinde kullanılmaktadır:

28- Nübüvvet-risâlet buldaçı sen
Hem memleket iyesi oldaçı sen
Rahatlığa beşaret buldaçı sen
Halil zebih devleti görmür imdi.

135-Kuyudan çıkaruban satılđacı
Andan soñra aña töhmet çok oldaçı
Hem yene zindan içre salındaçı
Her hal içre ben böyle olam imdi.

–GAY'dan gelişen –A morfemi ise gelecek zaman işleyişinde sıkça kullanılmıştır (Gülsevin, 102). Asıl işlek gelecek zaman eki ise –IsAr'dır. Bunun yanında –AcAK başlangıçta işlek bir sıfat-fiil eki, daha sonra ise gelecek zaman teşkil eden morfem olarak kullanılmıştır (Gülsevin, 103).

Miracnâme'de yaygın olarak –IsAr morfemi kullanılmıştır : '*azâb kılısar, giriser, görisersin, iriser, ku(r)ısar, mât olısar, viriserem.* İki örnekte baştaki dar ünlü yuvarlaklaşmıştır : *alusaram, ölüserem.*

–A morfemi bazı emeklerde gelecek zaman işleyişindedir : *binmeye, diyem, giye mi, görevüz, harâm olaydı, yanmaya.*

–AcAK ise Miracnâme'de tespit edilmemiştir.

–IsAr morfeminin bazı istisnalar dışında 15. yüzyılın sonlarına doğru artık kullanımdan düştüğü göz önüne alınırsa (Flemming, 50) gelecek zamanın yapısı metnimizin 14. yüzyıla ait olduğu kanaatimizi (imlâ özellikleriyle birlikte) destekleyen bir husustur.

Görülen Geçmiş Zaman

100.ş ET'de Görülen geçmiş zaman teşkil eden –D+iyelik eki yapısı ETT'de de korunmuştur. İmlâda yaygın olarak dal ile yazılmakla birlikte bir.

çok metinde de te'li şekillere veya -t ile biten fiil tabanlarından sonra dalın üzerine şedde konulması gibi imlâ özelliklerine rastlanmaktadır. Bu konuyu yukarıda "İç seste Ünsüz benzeşmesi" bahsinde (32. §) genel hatlarıyla ele almış ve bu morfemin iç seste ünsüz benzeşmesine tabi olduğu kanaatinde olduğumuzu, uyum gerektiren yerlerdeki dal harfiyle yazılışların bir imlâ meselesinden ibaret olduğunu belirtmiştik. Burada münhasıran görülen geçmiş zaman ekinin fonolojisine ait olmak üzere iki tarihî gramerdeki bilgileri de vermek istiyoruz.

Kaşgarlı Mahmut bu konuda şöyle demektedir:

"Doğrusu sert harflerde mazi alâmeti olan dal harfi, söylenişi tatlılaştırmak için te'ye çevrilmektedir. Sert harfler şunlardır: Sert be (= p), sert cim (= ç), kaf, sert ke (= k). Bunlardan başka harflerde doğru olan mazi siygası de ile söylenmektedir; çünkü bu, daha güzeldir." (DLT, II, 5, 33).

Doğrudan Türkiye Türkçesinin gramerini konu alan Molla Salih'in eş-Şüzür-üz-Zehbiyye isimli eserinde bu uyum bir kural olarak tespit edilmiştir :

"Kural (1) : Bir kelimenin sonunda ç, ş, k, t, p, k sakın olarak bulunursa, mazi belgesi olan d t'ye çevrilir ve te ve t da idgam olunur. Ben bütün örnekleri t'ye çevirmeden d ile verdim; bilesin ve nerede d t'ye çevrilir uyanık bulunasın!" (eş-Şüzür, 17).

Görüldüğü gibi her iki eserdeki ifadeler görülen geçmiş zamanda kesin bir ünsüz uyumunu ortaya koymaktadır. Bilhassa Molla Salih'in ifadesinden dal ile yazılışın bir imlâ meselesinden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Miracnâme'de de söz konusu morfemin doğrudan te harfi ile yazıldığı bir hayli örnek olduğu gibi, -t ile biten fiil tabanlarından sonra ekin şeddeli dal ile yazıldığı örnekler de vardır. Biz bu örnekleri değerlendirerek Miracnâme metninde eklemeye bir ünsüz uyumunun varlığını kabul ettik.

Şahıs ekleri olarak iyelik ekleri menşeli eklerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar +(U)m, +UK, +(U)ñ, +I ve +IıAr'dır.

açtım, aldım, baktım, diledüm, eyittüm, geçtim, indüm, nazır ittüm, vardım, yöridüm vs. ; gördük, gülmedük, öğüt virdük, şādī kılmaduk vs.; getürdüñ, işiddüñdi, kalduñ vs. ; açtı, almadı, bakamadı, bezediler, dirildiler, duttu, eyitti ~ eyitti, gitti, irdi, işitti, oğradı, öğretti, yidi, yördü vs.

Şu örnekte -D+Uñ morfemi geçmiş zaman değil, gelecek zaman ifadesi taşıyor :

239. 'izzet eyle kim bulasın şefa'at
yoksa kalduñ tamuda şöyle ebed

Bunların yanında esas olarak öğrenilen geçmiş zaman teşkilinde kullanılan -mİş'in birinci şahıs çekiminin "görülen geçmiş zaman" ifade ettiğini düşünülebilir (Gülsevin, 81). Burada şahıs eki olarak +Am kullanılmaktadır: *almışam, görmüşem, varmışam, virmişem*.

Öğrenilen Geçmiş Zaman

101.ş -mİş morfemiyle failin görmediği, bizzat şahit olmadığı, duyduğu, tahmini ifade eden geçmiş zaman ifade edilmektedir. Ancak bu zamanın birinci şahısta böyle bir ifade taşıması düşünülemez. Kişinin geçmişte yaptığı işi anlatmasının "görülen geçmiş zaman" olarak değerlendirilmesi uygundur (Gülsevin, 81): *bağlamışlar, bî-çāre olmuş, bitmiş, bırakmış, bizemiş, dimiş, dutmuş, el bir itmiş, tolmuş, yaratmış, yazmış* vs.

Metnimizde bu ekin sadece 3. şahsa ait çekimleri tespit edilebilmiştir.

-mİş+durur ve -mİş+dUr yapısı ise artık öğrenilen geçmiş zaman ifadesinden farklı bir anlam ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi "geçmişte şahit olunan ve halen sürmekte olan bir ediş, kılış veya oluşu ifade etmektedir : *bitmiş-dürür, dutmuş-durur, kāyim olmuş-durur* örneklerinde olduğu gibi:

134. her biri bir tabak nūr dutmuş-durur
hōş şalavāt getirür saçı kıılır
158. ikisi kāyim şöyle olmuş-durur
düni günü tañrıya şükr kıılır
190. sağ yanında bir ağac bitmiş-durur
kök(i) yidi kat yiri dutmuş-durur

Metnimizde bir defa geçen -Ip+dUrUr şeklinin de aynı anlamı ifade ettiği söylenebilir :

385. bu üç nesne üstine anı çalap
müvekkel idipdürür ol vehhāp

-mİşdUr morfeminin ise görülen yahut bilinen bir geçmiş zamanı kuvvetlendirme anlamı ifade ettiği görülmektedir :

72. bunuñ-içün yaradılmışdur cihān
ne ki vardur aşikār gizlü nihān
148. yidi yüz [biñ] sağına durmuşdur yine
yidi yüz biñ şolında kıılır genā

-mİssA (< -mİş (I-)sA) yapısı şarta bağlı bir ihtimallik ifade etmektedir :

423. her ki bir hayr işe niyyet eyleye
benüm dahı varmıssa virem diye

İstek

102.Ş İstek kipinin teşkilinde kullanılan -(y)A morfeminin metnimizde yalnızca teklik şahıslarla çekimi tespit edilmiştir. Bu morfemin aynı zamanda geniş zaman ve gelecek zaman da ifade ettiği yukarıda belirtilmişti.

arturam, ayırmıyam, bildürmeyem, kırtaram, toylayam, yarlıgıyam; bulasın, diresin; bile, gele, kıala, toyura, yiye vs.

Emir

103.Ş Emir çekimi, emir kategorisini teşkil eden ekler ile şahıs eklerinin ortak olması, yani bir morfemin hem emir hem de şahıs ifade etmesi bakımından diğer çekimlerden ayrı bir hususiyet taşır. Kullanılan ekler şunlardır:

1. şahıs		2. şahıs		3. Şahıs	
-Ayİm, -AyIn	-AlUm	-ø, -Gİl	-(U)ñ, -(U)ñUz	-sUn	-

Emir çekiminde ifade her zaman “emir” olmayıp istek, dilek, temenni gibi anlamlar da ifade edilmektedir. Bilhassa birinci şahıslarda dileme, isteme, arzu ve temenni etme gibi anlamlar “emir”den kuvvetlidir. Emir anlamının en kuvvetli olduğu 2. teklik şahısta dahi muhatap konuşandan kuvvetli, üstün, yüce olursa bir emirden ziyade “dileme, isteme, arzulama, temenni etme” gibi anlamlar öne çıkar. Bu anlam değişmelerine bakmayarak, söz konusu eklerin oluşturduğu kategoriye “emir” olarak isimlendiren görüşlere (Gabain, § 215; Ergin, § 476-486) bağlı kalıyoruz.

ET'nin -Ayın morfeminin ETT'de 1. çokluk şahsa andırma neticesi -AyIm ve /m/'nin yuvarlaklaştırıcı tesiri neticesi -AyUm şekilleri ortaya çıkmıştır, ancak -AyIn şekli de varlığını sürdürmektedir. Bir çok metinde bu üç şeklin yanyana yaşadığı tespit edilmiştir (Süheyl., § 254; Gunya, 247; Marz., § 152; İslâmî, 79). Bu durum, söz konusu morfemin gelişimini oldukça yavaş bir hızla bütün ETT dönemi boyunca sürdürdüğünü göstermektedir. Metnimizde de her üç şekil tespit edilmiştir. Ancak -AyIn şeklinin daha az olduğu da görülmektedir : *diyeyin, eydeyin, şerh ideyin; diyeyim, eydeyim, göreyim, şerh ideyim; açayım, bileyüm, diyeyüm, eydeyüm, içeyüm.*

Çokluk birinci şahısta emir kipini teşkil eden -AIUm morfemi dar ünlü-sündeki yuvarlaklaşma dışında ET'deki durumunu korumuştur : *bilelüm, bünyüd idelüm, girelüm, şerh idelüm, yüd idelüm*.

İkinci teklik şahısta emir kipi esas olarak eksiz, yani sıfır morfemdir. Kimi zaman -GII morfemi "emir ifadesini pekiştirme" işleyişiyle ikinci teklik şahısta kullanılmıştır (Sertkaya, 141-142) : *aç, bakma, bil, işit, okı, tur, vir, yat; açğıl, bakmağıl, digil, durı gelgil, durıvirgil, yarlığağıl vs.*

Çokluk ikinci şahıs emir esas olarak -(U)ñ morfemi ile teşkil olunmaktadır. +(U)ñUz şekli ise bunun arkaik bir çokluk eki ile genişletilmesinden ibaretir. ET'de hürmet ifadesi olarak +(U)ñ üzerine getirilen +IAr ekinin Oğuzcada kullanılmadığını, bunun yerine Oğuzca'da +(U)z kullanıldığını Kaşgarî'den öğreniyoruz (DLT, II, 45, 47, 65). Ancak metnimizde nezaket ifadesi taşıma gibi bir ayırım yapılmadan her iki şekilde eş değerde kullanılmıştır. Şu beyitte bu açıkça görülüyor:

379. örü turuñ kılıñuz dün namâzın
tâ'at eyleñ tañrıya hazin hazin

Miracnâme'deki bazı örnekler şunlardır : *aluñ, duruñ, oyanuñ, örü turuñ, tã'at eyleñ; duruñuz, gelüñüz, işidüñüz, şükr eyleñüz, zıkr eyleñüz vs.*

Üçüncü şahısta ise her zaman yuvarlak ünlülü olmak üzere -sUn kullanılmaktadır. Üçüncü çokluk şahsa ait örnek tespit edilememiştir. Bu morfem de emir yanında dilek, temenni gibi ifade nüansları taşımaktadır : *binsün, fidî olsun, gelsün, muştuluk olsun, n'eylesün, tesbîh eylesün*.

Şart

104.Ş Şart, farz ediş, ihtimal ifadeleri taşıyan yardımcı cümle yüklemi metnimizde -sA morfemi ile teşkil olunmaktadır: *bakırsa, eylese, gelse, nazar idse, var-ısa vs.*

Bir örnekte şart anlamı -A morfemi ile teşkil edilmiştir :

123. cebrâ'il eydür ger içeydün kamu
ümmeñüñe harâm olaydı kamu

yoksa örneğinde kalıplaşma sonucu "aksi takdirde" anlamını ifade eden bir cümle başı edatı oluşmuştur :

93. yoksa ümmetün kamusı aña uyar
gendüler gendülerin oda koyar

239. 'izzet eyle kim bulasın şefa'at
yoksa kalduñ tamuda şöyle ebed

Sıfat-Fiil Ekleri

105.ş Miracnâme'de yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil eki –An'dır. Üç örnekte –DUK ve bir örnekte –AsI ekleri de tespit edilmiştir : *çağuran, getüren, kığuran, tonadana, yudan; viresiye; kestüklerince, gülmedük, kılmaduk* vs.

Zarf-Fiil Ekleri

Miracnâme'de sıfat-fiil eklerinin aksine zarf-fiil eklerinin kullanımı daha sıktır. Bunların bir kısmı kalıplaşmış zarf ve edatlar teşkil etmekle birlikte esas olarak zarf ve birleşik fiil teşkilinde kullanılırlar.

106.ş -A : Esas olarak zarf işleyişinde ikilemeler teşkilinde kullanılmaktadır: *çeke çeke, döke döke, döne döne, gide gide, kıca kıca, öge öge, ura ura;*

Şu örnekte hal zarfı teşkilinde kullanılmıştır: *yüz yire ura.*

öte örneğinde ise bir zarf-fiil kalıplaşması söz konusudur : *andan öte.*

-U, -I : Hal zarfı ve birleşik fiil teşkilinde kullanılmaktadır : *diyü, okuyü; duru gel, durı gelgil, durı virgil, gösteri virdi.*

107.ş -All : Zaman zarfı teşkilinde kullanılmaktadır. Tek örnekte tespit edilmiştir : *üredeli, yarudalı.*

108.ş -dUKCA : Zaman zarfı teşkilinde kullanılmaktadır : *böyüdükçe.*

109.ş -(y)Up, -(y)UbAn, -(y)UbAnUñ, -(y)UbAnI : Esas olarak ET'nin –(U)p ve -(U)pAn morfepleri ETT'de de hal zarfı teşkilinde kullanılmaya devam etmektedir. Ancak ET'deki yardımcı ünlü ETT'de ek bünyesine dahil olmuştur. –UbAnI, –UbAnUñ gibi şekiller de ETT devresine mahsustur. Ek genel olarak yuvarlak ünlülüdür, ancak bazı örneklerde düz ünlülü tespit edilmiştir :

dutup, el bağlayup, geçüp, girip, namāz kırup, olup ~ olıp, tolip, urup, yumup; bañ virüben, çağıruban, diyüben, dutuban, iltüben, sevinüben, sevnüben, uruban, uyuban; üşübenüñ; artıbanı vs.

-(U)p zarf-fiil ekinin +durur bildirme eki birleşmesiyle teşkil edilen öğrenilen geçmiş zaman yapısı metnimizde bir yerde tespit edilmiştir : *müvekkel idipdürür.*

110.ş -IcAK, -ICAGAZ : Zaman zarfı teşkil eden zarf-fiillerdir : *bağıcağ, diñiceğ, diñ bucuğı olucağ, geliceğ, işidiceğ ; artıcağaz, çıkıceğez, göriceğez, öliceğez.*

111.ş -IncA: Zaman zarfı yapan bu zarf-fiil eki metnimizde iki örnekte tespit edilmiştir : *açınca, ölince.*

112.ş -ken : Hal zarfı teşkilinde ve imek fiiliyle birlikte kullanılır : *gideriken, uyur-iken, yazarken.*

M E T İ N

1. evvel allâh adını yâd idelüm
'ışkını gönülde bünyâd idelüm
2. evvel âhır ol-durur zîre ebed
her bir işe kâdir ü "kûfven ahad"
3. yarattı yir ü gögi ins ü melek
ay u günü müşteri yidi felek
4. emri-le ay u gün toğar batar
hükmin işler her biri buyruğ dutar
5. şun'ı-y-ıla ay u gün bağlar şüret
virür aña 'aqla 'ışk u ma'rifet
6. ma'rifetüñ var-ısa senüñ dahı
vir şalâvat muştafa'ya i ahı
7. muştafa mi'râcına dutğıl kulağ
cânuñ oyar 'ışk-ıla kılğıl yarağ
8. şerh idelüm mi'râcın muştafa'nuñ
işidicek şâd ola 'aqluñ cânuñ
9. rivâyet kılar 'abbâs oğlı bu sözi
haber virür nebî aña gendözi
10. nebî eydür eydeyüm ahvâlümü
ibni 'abbâs diñle vaşf-ı hâlümü
11. kılmış-ıdum gice yatsu namâzın
çıktum evden yöridüm hezin hezin
12. karañudı göz gözi görmez-idi
horüs ötmez ırte belürmez-üdi
13. yağmur yağar yil eserdi zulumat
şanasın kim çopmış-ıdı kıyamat
14. şafa-y-ıla merve'ye varmış-ıdum
fıkr idüben ortada durmuş-ıdum
15. yir ü gögüñ fikrini kılar-ıdum
kudretine 'acaba kalur-ıdum
16. eydür-idüm ki zehî şun' issi hağ
nice yaratmış yiri gögi mu'allak

17. bu fikr-ile uykuya vardı gözüm
ibni ‘abbās diñlegil işbu sözüm
18. gözüüm açtım baqtım ben dört yaña
dört melā’ike gördüm eyittüm saña
19. her biri elinde ‘ālem dutmuş-ıdı
bu cihān küllī nūra batmış-ıdı
20. nūr-ıla tolmış baştan başa
şavkı dutmuş tamāmet tağa daşa
21. göge berāber-ıdı her bir ‘ālem
ol dem irdi cebrā’il virdi selām
22. nazār ittüm cebrā’il şüretine
ay u güneş yaqılur şüretine
23. ay u günü māt iderdi şüreti
yirden göge direk olmuş kāmeti
24. yazılıdı elinde iki satır⁷
lāilāhe illallāh ism ü qādir (?)
25. bellü ururdı ikinci satır⁸ ‘ayān
muḥammedün resülullāh diyü beyān
26. altı yüz idi tamām kanatları
biş yüz yıllık uzun-ıdı her biri
27. yidi yüz biñ bölük idi hem saçı
dürr i [mer]cān dizli-y-ıdı her ucı
28. şüreti laṭīf idi daḥi üni
kızıl ‘aḳıḳten-ıdı geydügi tonı
29. şordum aña I qarındaşum cebrā’il
ne aḥvāldür⁹ şur mı ürdi isrāfil
30. emir mi yiñilendi üstümüze
bir ḥaber vir bilelüm āḥir bize
31. bu gice ne gicedür digil baña
cebrā’il eydür muştılık olsun saña

⁷ Metinde مطير şeklinde

⁸ Metinde ساطر şeklinde.

⁹ Metinde *naḥvāldür* şeklinde yazılmıştır. ancak vezni bozmamak için *ne aḥvāldür* şeklinde okundu.

32. mi`râcuñ gicesidür i muştafâ
 kaygu virme gönlüne dutğıl şafâ
33. ol va`de kim virmiş-idi haq saña
 irisersiz bu gice ol va`deñe
34. saña virdüğün kimseye virmedi
 evliyâlar enbiyâlar görmedi
35. yaradılmışta seni ululadı
 kâmusından seni yigrek diledi
36. çalabuñ sevdüğün yâ muhammed
 senden ola kâmu muza şefâ`at
37. durı gelgil yâ resûl bağla bilüñ
 “kâbe kavseyn”e iriser menzilüñ
38. görisersin çalabuñ di dârını
 ‘arza kıldı saña işit varını
39. bezediler senüñ-içün gökleri
 sevinüşürler görevüz peygâmberi
40. yidi gökte ne kim var ferîsteler
 görklü yüzüñ görmege hâcet diler
41. yalvarurlar çalaba senüñ-içün
 du`â kıurlar kâmu cânuñ-içün
42. çün işittüm cebrâ`ilden bu sözi
 sevinüben toprağa urdum yüzi
43. şundum aldum kim giyeydüm tonum
 cebrâ`il eydür kim n`eylersin cânım
44. dünyâ tonı gerekmez senüñ-ile
 buyruğı çalabuñ benüm-ile
45. oş virbidi saña ayruq libâs
 ne işe gelür bunuñ katında palâs
46. iki bürd bıraktı egnüme yeşil
 kudretinden yaratmış anı celil
47. nürdan idi ikisi dahı anuñ
 şavq-ıla tıldı içi dünyânuñ
48. çünkü aldum egnüme ol hulleyi
 ümmetüm-çün yidüm anda kayı

49. eyittüm kim İ şun' issi çalap
giye mi bu tonı ümmetüm 'acap¹⁰
50. āvāz geldi kulağuma şol sā'at
qabül oldı hācetüñ yā muḥammed
51. geçdüm andan vardum āb-ı zezeme
iki melāyik göründi gözüme
52. her biri elinde bir ıbrık dutar
biri zezem şuyıdur biri kevşer
53. avdaz aldum dōke dōke ol şuyı
ümmet-iseñ avdaz-ıla yat uyu
54. el bağlayup durmuş-ıdı cebrā'il
irdi şol dem gök yüzünden mikā'il
55. dutmuş-ıdı sağ elinde bir burāk
qarnı şaru boynı yeşil gögsi aq
56. dudağı la'l ü gümiştē eñegi
oldı cümle burāqlaruñ begi
57. dişi mercān nefesi 'anber i 'öd
saçı lülü' kulağı kızıl yāqūt
58. gevedesi at ādeme beñzer yüzi
yıldırım gibi şakır iki gözi
59. kuyruğı tāvus mercān dıynağı
kitfini dögerdi kıc ayağı
60. dürr ü cevherdür zümürüd mürveri (?)
iki yaña var-ıdı qanatları
61. çulı dībāc eyer oyan cümle nūr
şalavāt viren yarın aña binür
62. elüm urdum binmege arqasına
bir çekindi sıçradı kafāsına
63. niçe sıçrar şudan çıkar bir balıq
şöyle sıçradı elümden İ 'aşık¹¹
64. cebrā'il eydür n'eylersin yā burāk
utan ağı muştafā turur yayaq

¹⁰ Metinde عجب.

¹¹ عاشق (< عشيق 'aşık)

65. dutıvirgil arkañı binsün nebî
muṭî' olğıl sözüme işit beni
66. bundan yigrek kimse saña binmeye
bu binürse cismüñ oda yanmaya
67. ḥarâm ola saña tamu 'azâbı
durıvirgil arkaña binsün nebî
68. şoloğ sâ'at ol burâğ geldi dile
ḥağ emri-le söyledi cebrâ'il'e
69. eyitti sözüm işitgil yâ cebrâ'il
binmedi mi baña ibrahîm ḥalîl
70. varmadı mı ismâ'il ziyârete
sen bilürsin âḥîr ḥikâyet nite
71. cebrâ'il eyitti yâ burâğ 'aḳluñ ḳanı
bu nebîdür iki cihân sultânı
72. bunuñ-içün yaradılmışdur cihân
ne ki vardur âşikâr gizlü nihân
73. ḥağ ḳatında bundan kirâm yok-durur
dîn bunuñdur şâḥib-i ḳible¹²-dürür
74. çün işitti işbu sözi ol burâğ
utanuban derledi oldı 'ırâğ¹³
75. eyitti binsün eylese ol şart-ıla
yarın anda baña şefâ'at ḳıla
76. anda daḥı merkebi hem ben olam
rikâbında ebedü'l-ebed ḳalam
77. ḳavl eyledi ol burâğ benüm-ile
anda daḥı bindüğüm gendü ola
78. anda muṭî' oldı bindüm ben aña
vir şalavât rûzî ḳıla ḥağ saña
79. çünki bindüm üstine yaydı ḳanat
zehî 'ışḳ u zehî dem zehî murâd
80. bu gez işit vaşfını nice gider
her adımı ṭoḳuz fersaḥ yol adar

¹² metinde ﻻﺏ şeklinde yazılmıştır.

¹³ acaba 'arâğ ?

81. geh yirde yörür geh gökte uçar
tağ taş dere depe dimez geçer
82. iniş gelse uzanur öñ ayağı
yoğuş gelse hemān girü bayağı
83. iniş yoğuş kamu aña düz-üdi
şanasın kim öñinde yazı-y-ıdı
84. gider-iken ha biregü çağırur
yā muḥammed tur diyüben kığurur
85. diledüm kim sözine dutam kulağ
geçüp vardı durmadı gitti¹⁴ burāk
86. geçdüm andan ha çağırur bir dağı
yā muḥammed sözüm işit dur ağı
87. ben eyittüm cebrā'il kimdür bular
cebrā'il eyitti ümmetüñ olmağ diler
88. bu naşrāni-durur ol bir cühüd
şefā'atuñ umarlar budur mağşüd
89. ger dilerseñ sünni ola ümmetüñ
nişār itgil bulara şefā'atuñ
90. geçtüm andan ogradum bir 'avrata
'acaba kaldum bağıçağ ol şürete
91. şunuñ gibi bizemiş gendözini
ḥayrān oldum göricegez yüzini
92. cebrā'il eydür yā resül bağma aña
mažarrat doқınur şoñra saña
93. yoksa ümmetüñ kamusu aña uyar
gendüler gendülerin oda koyar
94. ben eyittüm kim-dürür yā cebrā'il
cebrā'il eydür dünyā budur bellü bil
95. buña uyuban gişiler oda yana
dürlü 'azāb göreler döne döne
96. meger kim şefā'at senden ola
ki çalap anlara raḥmet kıla

¹⁴ Metinde كى şeklinde.

97. bunu didi cebrâ'il burâk gider
göz yumıp açınca kim tûr'a irer
98. çünkü irdüm tûr tağına ben î yâr
cüst çâpük burâktan indüm yire
99. iki rek'at tizcegez kıldum namâz
bir gez didüm sırr-ıla î bî-niyâz
100. şükr kim beni getürdüñ bu tağa
cebrâ'il duttı girü bindüm burâg'a
101. anda yaturdı 'imrân oğlu mûsî
andan indüm seyr idüp muğaddes'i
102. anda gördüm enbiyâlar cânını
selâm geldi baña kamu varını
103. cümlecügi gelüp selâm virdiler
şaf şaf olup şöyle karşı durdılar
104. cebrâ'il eydür yâ resül şor bunlara
nice ögüt virdiler cühüdlara
105. bunlar mı öğretti kıreyş'e anı
didi tañrınıuz yoqsuldur biz ganî
106. yâ kim dahı kâfirler eyittiler
'isâ tañrınıñ oğlıdur didiler
107. anlar eydür ma'âzallâh yâ resül
tañrı birdür yaradılmış aña kul
108. ne oğlu vardur anuñ ne ortağı
oldur şayru kılan yördür şağı
109. her kim anuñ birliğine şekki var
ol kâfirdür kâfire mühlîki var
110. sen eger sünnî-y-iseñ vir şalavât
kim bulasın haq çalaptan 'inâyet
111. ögüt virdük anlara dutmadılar
tañrınıñ birliğine inanmadılar
112. şöyle iblîs ögüdini duttılar
cânlarını cehenneme attılar
113. degmemüze bunca 'azâb kıldılar
kimümüzi bıçgu-y-ıla dıldiler

114. kimümüzi dutup oda attılar
kimümüzi kul diyüben şattılar
115. her biri gendü hâlin söylediler
kâfirlerden çok gile eylediler
116. andan sonra cebrâ'il didi baña
buyruğı var çalabuñ diyem saña
117. bunda iki rek'at namâz kılmak gerek
enbiyâlaruñ yaşın silmek gerek
118. iki rek'at namâz anda kıluram
karşu baqtum bir melâ'ike görürem
119. bir tabak var eline dutmuş-durur
tabak nûrı 'arşa degin balk urur
120. ol tabak içre var-ıdı bir kadeh
benüm için yaratmış anı pâdişâh
121. biri şu-y-ıdı biri süd biri süci
süci içen cânına kıldı güci
122. {şunuram süd kadeh(i) elüme gelür
içerem bir zerre dibinde kalur}
123. cebrâ'il eydür ger içeydüñ kamu
ümmetüne harâm olaydı tamu
124. ben eyittüm okı gelsün içeyüm
ümmete cennet kapusın açayum
125. cebrâ'il eyitti kısmetüñ ancak-ıdı
zîre kalem yazmadı midâd kurıdı
126. anı ancak yazmış-ıdı ol hoca
geçdüm andan kadem urdum mi'râca
127. işit indi tañrınıñ kudretini
şerh ideyim mi'râcuñ şifâtını
128. nice diyem kim bilesin mi'râcı
ayağı yirde-y-ıdı gökte ucu
129. nerdübân idi şöyle örülü
iki yanı feriştelere toptolu
130. ayakları dürr-ile mercân-ıdı
kimi ya'küt kimisi la'ldan-ıdı

131. kimisi altun-ıdı kimi gümüş
ben dimezin muştafâ şöyle dimiş
132. her bir tahtası bir dürlü balk urur
birbiri nūr-ıla karşı durur
133. sağ yanında ferişte[ler] var-ıdı
hısâb-ıla dört yüz biñ er var-(ı)dı
134. her biri bir tabak nūr dutmuş-durur
hōş şalavât getirür saçı kıılır
135. sevnîşiben birbirine muştılar
oş irişdi ol nebiyyü'l-muhtâr
136. zikir tesbîh okuyu çıktum göge
bir çalabuñ şun'ını öge öge
137. biş yüz yıllık kalıñıdır bu gögüñ
vir şalavât eydeyim dirgil ögüñ
138. düttünden yaratmış anı üstâdı
kitâb içre râfi'a-durur adı
139. bir kapu gördüm adı hâfıza
burc bârü cümlesi nürdan dere
140. irdi kapuyı cebra'il kaçar urur
âvâz geldi içerüden kim-dürür
141. eyitti benem peyk-i hazret cebra'il
aç kapuyı girelüm yâ ismâ'il
142. eyitti ne var bilge digil baña
cebra'il eydür muştulık olsun saña
143. bilemedür muştafâ fahr-ı 'âlem
ol kim adın yazarken şındı kalem
144. bir ferişte geldi kapuyı açar
yitmiş biñ dahı bile saçı saçar
145. merhabâ diyü kamu çağrışdılar
her birisi bir tabak nūr saçdılar
146. çün kapudan içerü girdüm i yâr
dürlü dürlü gördüm ferîşteler
147. anda gördüm bir melâyik oturur
yidi yüz biñ ferişte karşı durur

148. yidi yüz [biñ] şağına durmuşdur yine
yidi yüz biñ şolında kıılır senā
149. dört yüz dürlü dil-ile añar haķı
raħmet eyle ķamuya dir yā bāķı
150. ol feriştelere yir yüzine iner
ādem oğlanlarınıñ günāhların direr
151. çıkarur anı ol feriştelere
ķıyāmette deġin anı gizleye
152. yir yüzinde her ne kim fesād olur
cümlesinüñ hisābını ol alur
153. geķtüm andan seyr idüben burcları
teferrüc kııldum ķamu yılduzları
154. cümlecüġi şöyle şaf şaf aşılı
her birisi dünyā tağından ulu
155. anda gördüm bir melek yavlaķ ‘acap¹⁵
ķudretinden yaratmış anı çalap
156. yarsı ķardan yarsı oddan idi
dürlü tesbīħ dilinde revān idi
157. ne ķar odı kül eyleyüp söyündürür
ne od ķarı eridüben göyündürür
158. ikisi ķāyim şöyle olmuş-durur
düni ġüni tañrıya şükr kıılır
159. eydür i yār eyleyen ķarı oda
raħmet eyle ümmet-i muħammede
160. tesbīħi budur ol feriştenüñ
şalavāt virürdi müzdüñe senüñ
161. geķtüm ikinci göġe kııldum ġüzār
“kün feyekün” içinde irdüm i yār
162. demürden yaratmış ikinci göġi ol ķadır
ol ki ķamu işlere olur hażır
163. ne ‘ıraķdur (?) ikinci göġün adı
vir şalavāt muştafā şöyle didi

¹⁵ Metinde عجب.

164. ikinci gökte dahı ferişte çok
ne diyeyüm sağışı hisâbı yok
165. kiş ü kırbân bağlanur atlar binür
her biri başlarına tâc urınur
166. ellerinde dutarlar harbaları
dillerinde okurlar tesbîhleri
167. her kim islâm dînine yağı olur
anlar iner dükelin helâk kıılır
168. göricegez selâm virdüm anlara
'aleyk aldı cümle yüz yire ura
169. geçdüm üçünci göge kııldum yarağ
tarfatü'l-'ayn içinde irgürdi hağ
170. üçünci gögi tañrı gümüş yaratmış
zeberceddür adı gendü gümüş
171. üçünci dahı tolu feriştedür
her birisi emr-ile bir iştedür
172. şol gişi kim hayr-ıla 'amel kıılır
anlar anuñ feriştelere-durur
173. kimisi dün namâzın kıılanlaruñ
kimi zekât şadağa virenlerüñ
174. kimi qadir¹⁶ gicesin bu[la]nlaruñ
kimisi tañrı dösti mü'minlerüñ
175. anda gördüm hem yüsuf peygâmbere
balğ ururdu göklere yüzi nûri
176. nürdan bir kürsî üstinde oturur
şanasın kim ay şerefinde durur
177. ilerü vardum selâm virdüm aña
durı geldi 'izzet eyledi baña
178. geçdüm anda dördünciye zevğ-ıla
münis-idi cebrâ'il benüm-ıla
179. bakırdan yaratmış dördünci ol qadım
ol kerim ü ol muqim ü ol 'azim

¹⁶ Metinde قدر şeklinde yazılmıştır. Ancak buradaki elifin bir uzun ünlüye işaret etmediğini, vezin gereği yazıldığını düşünüyoruz. Kelimede ayrıca iç ünlü türemesi olmuştur.

180. dördüncü gök adı müzeyyene
'acâyıblar eydeyin işit yine
181. anda gördüm oturur iki yigit
kimler-dürür eydeyim imdi işit
182. yüzleri hüb şanasın kim ay-ıdı
biri 'isâ birisi yaḥyâ-y-ıdı
183. merḥabâ didiler I sultānumuz
seni gördük şād[i] kıılır cānumuz
184. yine gördüm bir melek-heybet ulu
kürsi üstinde oturur kayḡulu
185. tañrı anı yaradalı gülmedük
ḥurram¹⁷ olup bir gün şādî kıılmadıḡ
186. yidi kıat yir yidi kıat gök cümlesi
iki budı arasında kıamusı
187. yidi gök budı arasında-durur
her ki buña inanmaz kâfir-durur
188. yidi yüz biñ ferişte candâri¹⁸ var
cümle anuñ emrin dutmaḡa iver
189. bir levḡ var öninde şöyle-durur
dāyim anuñ üstine nazâr kıılır
190. sağ yanında bir ağac bitmiş-durur
kök(i) yidi kıat yiri dutmuş-durur
191. ne diyeyim nicedür budakları
kıaplamış tamāmet bu gökleri
192. ne kim ādem dünyaya geldi gelür
iki kıaşınuñ arasında-durur
193. ben eyittüm bu kimdür yâ cebrâ'il
eydür budur cān alıcı 'azrâ'il
194. çünkü gördüm yüzini kıorḡdı canum¹⁹
heybetinden ditremek duttı tenüm

¹⁷ Metinde حرام şeklinde.

¹⁸ Metinde جنار şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ Metinde جنم şeklinde yazılmıştır.

195. selâm virdüm selâmumu almadı
baña dağı hergiz nazâr kılmadı
196. hıṭâb geldi şol sâ'at yâ 'azrâ'il
al selâmın nebînüñ ikrâm kııl
197. dik duru gel nebinüñ al selâmın
kim olasın tamu odından emîn
198. andan soñra selâmum aldı benüm
eyitti kim fidî olsun saña cânum
199. 'ayblama baqmadumsa ben saña
cânüñ-içün şefâ'at eyle baña
200. meşgûlüm vardur benüm bu levh-ıla
qorqaram kimsenüñ acalı gele
201. hâzır bulunmayam üstüne anuñ
emrini şımış olam ol sübhânuñ
202. ben eyittüm bu ne levhtür yâ 'azrâ'il
eyitti işid eydeyim kim saña bil
203. tañrı âdem şafını (!) yaradalı
zürriyeti dünyâya üredeli
204. ne kim âdem bilinden virbidi
bu levh üzre yazılı-durur adı
205. bu levhtedür qamusınuñ adları
şol ağacda bellüdür 'ömürleri
206. her kaçan kim 'avrat oğlan toğurur
ol ağacdan bile yapraq tomurur
207. oğlan böyüdükce yapraq bile ulalur
'ömr-ile rızqı anda yazılır
208. çün rızq dükenür acal irer
ol yapraq üzülür önüme iner
209. çün bakaram ol yapraqı görürem
ne gışidür kimüñ oğlı bilürem
210. virbirem feriştelerden aña
yâ muḥammed ne direm işit saña
211. iner anuñ cânını almaqlığa
qavumundan anı yâd kıılmaqlığa

212. mü'min ise sağ yanından gelürler
kâfir ise sol yanından varurlar
213. üşübenüñ cümlesi dutar anı
kısarlar kim hulkuma gelür cânı
214. sünerem cânların ben aluram
tañrı ne kim buyurdısa kıduram
215. sağ elümle aluram mü'minlerüñ
şol elümle aluram kâfirlerüñ
216. mü'minlerüñ virbirem cennete
şâdi-y-ile kavşururam rahmete
217. kâfirlerüñ ataram cehenneme
kim ola kim şer ide eylük uma
218. ben eyittüm sen mi alursın cânı
toprağa koyan bu cümle teni
219. eyitti na'am ben aluram cânları
hiç kıduram i niçe sultânları
220. i niçe tahtları kıldum ısuz
çoklar cânın almışam şöyle süsüz
221. i niçe sarâyları kıldum virân
eyle olur dünyâya gönül viren²⁰
222. i niçeler dünyâya benüm didi
kamucuğı şoñ ucu peşmân yidi
223. bir birin dükelin divşürürem
kül idüben toprağa karşıdururam
224. anuñ-içün dâyimâ ağlar gözüm
'ibret görürem anuñcün göyner gözüm
225. bilürem ben dahı ölüserem
gendüzüm gendü cânım alusaram
226. bâkı ol tañrı-durur zire ebed
yaradılmış kamusı olısar mât
227. geçdüm andan yine gördüm bir melek
bakırsa tağları kıdur helâk

²⁰ Metinde ویران şeklinde yazılmıştır.

228. nâzar idse kûrîdur deñizleri
sağışı yok bî-hisâbdur gözleri
229. ne ki maḥlûktan nefes oynar-ıdı
sağışınca anuñ gözi var-ıdı
230. bir kürsî kômîşlar oddan altına
otururdu ol şaḥş anuñ üstine
231. dünyâcaydı kürsinüñ ini tamâm
ol şaḥş anuñ üstine kılmış ayam (?)
232. zebân[î]ler bî-hisâb karşı durur
gendü şöyle heybet-ile oturur
233. çün bu 'azmet-ile (!) gördüm anı
heybetinden ditremek duttı beni
234. dîtredi süñüklerüm yaprak gibi
levni gitti beñzümüñ doprak gibi
235. çünki 'aqlum başumdan olur zâ'il
korkma didi kôcdı beni cebra'il
236. ben eyittüm bu kimdür yâ cebra'il
cebra'il eydür tamu mâlikidür bil
237. eyittüm digil heybet-ile bakmağıl nebîye sen
ḥaḥ çalabuñ buyruğıdur didüm ben²¹
238. âḥır budur cümlemüzüñ umudı
ḥaḥ bunı bize şefî' virbidi
239. 'izzet eyle kim bulasın şefa'at
yoksa kalduñ tamuda şöyle ebed
240. andan soñra mâlik baña söyledi
bilmedüm diyü baña 'ögr eyledi
241. hezârân dürlü baña kıldı tapu
hem vardı karşıusunda bir kapu
242. ben eyittüm ne kapudur ḥaznedâr
eyitti bunda giriserdür ehl-i nâr
243. tamular kapusıdur yâ muḥammed
bunda giriserdür 'âşî ümmet

²¹ 237. beytin ikinci mısrası kenara yazılmıştır.

244. bundan içerü-durur yidi tamu
kâfirler anda giriserdür kamu
245. eyittüm açğıl göreyim heybetini
nicesidür bileyüm şıfatını
246. durdı mâlik açdı tamu kapusın
gördüm anda ne var-ısa kamusın
247. çün kapudan içerü kıldum nazar
yidi kat yire degin gördüm i yâr
248. yitmiş biñ deñiz gördüm yanar oddan
yir ü gögi ditredürdi heybetten
249. yitmiş biñ dahı gördüm kaynar sudan
helâk olur bir içim andan yudan
250. bir içim ol şudan içen gişi
oda yanar şol sâ'at içi dışı
251. degme deñizüñ yine kenârından
yitmiş biñ şehh gördüm kırañında
252. ol şehhler kamu mermerden-idi
içi tolu 'akreb u çayan-ıdı
253. degme bir şehhlerde yitmiş biñ kaşır
müşrikler için yaratmış anı kadır
254. her kaşırüñ yitmiş biñ hücreci var
içi tolu kurşun imiş bil i yâr
255. altı biñ tağ gördüm zemheriden
şol kim eti ayırurdi deriden
256. işit imdi her tağüñ ıraklığı
biş yüz yıllık yol-ıdı uzunluğu
257. yolın varmaz hacıları ol çalap²²
anuñ-ıla kıhsar katı 'azâp²³
258. andan soñra bir kapu yine açılır
yidi tamu anda bize 'ayân olur
259. anda gördüm bir bölük 'avratları
emceginden aşmışlardı anları

²² Metinde چالاب şeklinde yazılmıştır.

²³ Metinde عذاب şeklinde yazılmıştır.

260. emcekleri içinden karşı çıkar
süd yerine iriñ-ile kan açar
261. eyittüm mâlik 'acap bular n'ittiler
mâlik eydür südlerini şattılar
262. kâmusınıñ 'ayâlleri var-ıdı
anı koyup tayalık eyler-ıdı
263. yine gördüm bir bölük dahı giri
anlar dahı çağırur kılır zârı
264. zencîr-ile bağlamışlar anları
eñsesinden çekerlerdi dilleri
265. zebânîler dillerin keser-ıdı
başı aşğa anları asar-ıdı
266. eyittüm bunlar dahı ne kıldılar
bu 'amele bunda 'azâb buldılar
267. eyitti bunlar sağı sağarlar-ıdı
kimisi muğannîdi kimisi ırlar-ıdı
268. yine gördüm bir bölük dahı gişi
başı büyük direge beñzer dişi
269. qarınları tağlardan ulu-y-ıdı
yılan çayan içleri tolu-y-ıdı
270. degmesinüñ boynında birer kat yılan
işbu söz girçek-durur şanmañ yalan
271. her bir 'akreb yine bir câmûs gibi
qarınlarında oturur hõrûs gibi
272. od yidürür zebânîler anlara
miqrâ'-ıla depere ura ura
273. kulaklarından yine yılan çayan
girür çıkar şöyle aşkâre 'ayân
274. didi bunlar mâllarını aşşıya
virürlerdi va'dele viresiye
275. halk hâcetin bitürürüz dirler-ıdı
harâm helâl dimezler yirler-ıdı
276. anuñ-içün bu-durur cezâları
kim n'idirse 'ıvazın bulur giri

277. yine gördüm bir bölük yigit kıoca
oda düşüp yanarlar ırte gıce
278. öñlerinde ikişer dürlü ta'âm
birisi helâl idi biri harâm
279. helâli kıomışlar yirler harâmı
od içinde bi-çäre olmuş kamu
280. ben eyittüm bular kimlerdirler
kim helâli kıoyuban harâm yirler
281. eyitti bunların helâli var-ıdı
anı kıoyuban harâm[a] gider-ıdı
282. yine gördüm şöñ ucu bir ta'ife
anlar da çekerlerdi kıatı cefe
283. çiginleri eti pâre pâre
bıçğı-y-ıla keserlerdi I yâr a
284. kestüklerince yine karşı biter
od içinde cânları yanar düter
285. gendülere yidürürler ol eti
andan artuğ ne ola 'azâb kıatı
286. eyittüm bunlar dünyede n'eylediler
eyitti halkuñ gaybetin söylediler
287. söylerlerdi bunlar halkuñ gaybetin
çeke çeke yirlerdi âdem etin
288. ne diyeyim tamunuñ hikmetlerin
halk üstine hışm-ıla heybetlerin
289. yidi tamuyı tamâmet görmüşem
şöyle kim ben size haber virmişem
290. fariğ oldum tamudan döndüm girü
kıorkudan olmuş-ıdı beñzüm şaru
291. yine gördüm bir kıapu zebercetten²⁴
çalap anı hōş yaratmış kıudretten
292. şağdın şoldın daracası var-ıdı
şag gören²⁵ şoldağı ağlar-ıdı

²⁴ Kelime metinde *zebercedden* şeklinde yazılmıştır.

²⁵ *güler* ?

293. anda gördüm otururdu âdemi
vir şalavât kim gide gönül gamı
294. sağdağılar cennete kıılır nazâr
güler oynar sevinür hõş zevk ider
295. soldağılar çünkü tamuya bakar
gözlerinden yaş yirine kan akar
296. gülmeg-ile ağlamağın ma'nisi
birisi kâfir biri tañrı hâşî
297. yir yüzinde evliyâlar cânını
çıkârurlar âdem'e ervâhını
298. mü'minlerün iltürler tabâkıla
karşu gelür hüriler burâk-ıla
299. bindürürler burâka hem yiderler
iltüben âdeme 'arz iderler
300. âdem anı göricegez sevinür
ağlamağı sâkin olur avınur
301. kâfir cânın biñ dürlü 'azâb-ıla
iledürler tamuya 'itâb ile
302. âdemün ağlamağı andan-durur
'âkııl-iseñ kamu iş andan-durur
303. geçtüm bişinci göge hõş zevk-ıla
münis-idi cebrâ'il dahı bile
304. bişinci gögi gördüm altun idi
tağı taşı cümlesi zeytün idi
305. şâfiyedür bişinci gögün adı
vir şalavât muştafâ şöyle didi
306. bişinci gökteki ol ferîşteler
ağlar-ıdı cümlesi gördüm bular
307. 'imrân oğlın gördüm anda yaluñuz
otururdu hâtırı yavlağ yavuz
308. beni gördi hõş şalavât getürür
gendü dahı hem baña ümmet olur
309. benüm-ile görüşti koca koca
geçtüm altıncı göge işit nice

310. altıncı gögi gördüm cevher-(i)di
burc ı baru kâmusı gevher-idi
311. altıncı gök adı-durur hâlişa
vir şalavât kim gide senden guşşa²⁶
312. ferîştesi cümle muğarrab-ıdı
kâmusınıñ yüzinde niğâb idi
313. cümlesi beni ziyâret eyledi
her biri gendü dilince söyledi
314. kuttuladılar benüm mi'râcumı
zıkr tesbîh ittiler gelecümü
315. göndürdiler beni yidinci kıta
mü'min iseñ meşgûl ol şalavâta
316. yidinci gögi gördüm kızıl yâkût
fevka'l-'ulâ yaratmış anı ma'bûd
317. bir ferîşte gördüm anda 'acâyib
çalab anı gey yaratmış ğarâyib
318. rûhı idi ol ferîštenüñ adı
yitmiş biñ idi tamâmet kanadı
319. degme kânatta yitmiş biñ başı var
çalabuñ gör ne kudret işi var
320. degme başında yine yüz biñ yüzi
yitmiş biñdür degme yüzünde ağzı
321. her ağzınıñ yitmiş biñ dili yine
tesbîh eydür tañrıya döne döne
322. her bir dili yitmiş biñ tesbîh okur
degmesi yitmiş biñ dürlü i fakîr
323. her bir tesbîhten yitmiş biñ melâ'ik
yaradur ol hâlık ı²⁷ ol bî-şerîk
324. ol ferîštenüñ adıdur rûhâniyyün
yidinci gök adıdur 'illiyyün
325. geçtüm andan dahı gördüm bir koca
saçı sakalı beñzerdi ağaca

²⁶ Kelime metinde şeddesiz yazılmıştır.

²⁷ Atıf vavı esre ile gösterilmiştir.

326. ben eyittüm bu kimdür yâ cebrâ'il
eyitti budur dedeñ ibrahîm halîl
327. zebercettür altında minberi
vir şalavât şâdi kııl peygamberi
328. benüm-ile görüşti şordı hâlüm
geçtüm andan deñize irdi yolum
329. bir deñiz kim aşğa deriñ yolu
allâh bile meger anuñ giñligi
330. içinde ferîştelere örü turur
ol deñiz anlaruñ dizine gelür
331. ayakları aşğa ferşte-y-idi (!)
hem başları yoķaru 'arşta-y-idi
332. şerh ideyin 'ışķ-ıla gey diñleñüz
ben ne direm bu sözi gey añlañuz
333. ben deñiz gördüm şafî nürdan-ıdı
ķayıy-ıla toprakı dürden-idi
334. anda daħı çok-u(ı)dı²⁸ ferîştelere
at/adlarıdı [!] anlaruñ kerrübinler
335. bakmaz-ıdı kimisi hiç şola şağa
geçtüm andan yolum oğradı tağa
336. gördüm ol tağı müşkten idi
ol tağ tamâm dünyâca seksen-idi
337. ol tağ üstinde bir zeft ağac
müntehâdur ağacuñ adı i hâc
338. degme budağı anuñ bu dünyâca
işid imdi yimişi daħı nice
339. yirüñ gögüñ maħlukı bir dânesin
ger yir-ise toyradı ķamusın
340. artıbanı yirinde ķala yine
cümlesin toyrur idi ol dene
341. yine ağac dibinde ırmaķ aķar
günde bir gez cebrâ'il talar çıkar

²⁸ Bağlantı ünlüsü hem ötre hem esre ile gösterilmiştir.

342. çıkıcegez cismini silker yine
her yününden dökilür yüz biñ dene
343. her dene kim yolnur andan iner
bir melâ'ik yaradur perverdigâr
344. ol ferîşterün tesbihleri
şalavâtdur dün i gün zıkrleri
345. her birisi çünki şalavât virür
şalavâtı haq çalab gör ne kıılır
346. şalavâttan yaradur yine bir kuş
ol ağacda kâmusunuñ yiri hõş
347. degmesi bir budak üstinde oturur
düni günü hõş şalavât getirür
348. şalavât müzdin virürler ümmete
ümme-iseñ kavi ol şalavâta
349. cebrâ'ilün vağanı ağac dibi
andan öte dahı geçmez i ebi
350. cebrâ'il ol ağac dibinde durur
adı refref baña bir kürsi gelür
351. bindüm kürsi üstine kürsi gider
benüm-ile yolda gelecti ider
352. beñzer-idi sözleri bala yağa
gider-iken oğradum bir ırmağa
353. bir ırmaqtur vaşfını işidünüz
katre degül katında yidi deñiz
354. kıyısında bir melek durmuş-ıdı
iki elin²⁹ ol şuya vurmış-ıdı
355. sağ elinde terâzû solında kıl
ol ferîştenün adıdur mikâ'il
356. karşı ol ölçer dartar düger³⁰
bir kilesi dünyâya artar yiter

²⁹ Metinde *elinde* yazılmıştır.

³⁰ Bu kelime *döker* de olabilir. Biz *düg-* fiilini "topla-, bağla-, bir araya getir-" olarak anlıyoruz. bk . DS

357. üleşdürür ol şuyı bulıtlara
iledürler yir yüzinde otlara
358. her dene³¹ kim görürsin gökten iner
birin birin mikâ'il anı şayar
359. yine cümle sağışın bilür anuñ
şöyle bekler emrini ol subhānuñ
360. yine ırmağ kırañında feriştelere
yitmiş biñ şaf durmuş-ıdı bular
361. durmuş-ıdı cümlecüğü şaf-ıla³²
geçtüm andan oğradum isrāfil'e
362. 'arş dibidür isrāfilüñ turağı
yidi qat yirden aşığa ayağı
363. hem şürünü ağızına tutmuş-ıdı
haddi şürüñ dünyāca yitmiş-ıdı
364. yine şürüñ delükleri ve's-selām
dünyā halkı sağışincadur tamām
365. ben eyittüm bu yir nedür yā isrāfil
eyitti tahte'l-'arş budur bellü bil
366. nazar ittüm bir çalabuñ 'arşına
bakamadı gözlerüm ol ferşine
367. yitmiş biñ künküre var 'arşta yeşil
degmesinde aşıldur bir qandil
368. işit imdi her qandilüñ heybetin
kim bilesin ol çalabuñ 'azmetin
369. ger yidi qat yiri göği diresin
ol bir qandilüñ içinde sanasın
370. bir bucağında şol kadar deñ ola
nite kim bir adam yüzinde beñ ola
371. işitmedüñ mi ne didi ol qadim
kim qur'ānda buyurduğı 'arşu'l-'azim
372. yine 'arşuñ sağı yanında i paşa
bir ferişte gördüm ki beñzer kuşa

³¹ Metinde دانه şeklinde yazılmıştır.

³² Metinde صف şeklinde yazılmıştır.

373. çün dünün üç bahşından biri geçer
iki kanadın ol ferîşte açar
374. birbirine vurur kanadların
çağıruban oğur tañrı adların
375. zikir tesbîh ıslarına çağırur
ne yatarsız duruñ diyü kığırur
376. örü duruñ tañrıya şükr eyleñüz
dün buçuğı olıcağ zıkr eyleñüz
377. dün buçuğı olıcağ bir gez yine
kanatların uruban öter yine
378. dün namāzın kılanlara çağırur
uyur-uken kāmusını oyarur
379. örü turuñ kılunuz dün namāzın
tā'at eyleñ tañrıya hazin hazin
380. dün namāz āhirete yarağ olur
ölicegez gözünüz çırāğ olur
381. şubha yakın yine bir gez öter
yidi kat yire göge üni yiter
382. kanad kanada urup horūs öttügi
cümle anuñ mişāli ittügi
383. duruñuz dir i 'ibādet ısları
kim gide dir göñlüñüzüñ pāsarı
384. ne yatarsızdur uyğudan oyanuñ
ābdest aluñ tañrıya secde kılun
385. bu üç nesne üstine anı çalap
müvekkel idipdürür ol vehhāp³³
386. didüğüm 'arş hūrisidür añlağıl
şorar-ısañ adı-durur (!) keyāyil (?)
387. ol diñicek yine 'arş mü'ezzini
bañ virüben da'vet eyledi beni
388. havlü'l-'arşta ne ki ferîşte var
cümlecügi bir yire dirildiler

³³ Kelime metinde وحاب şeklinde yazılmıştır.

389. geçdüm ol dem anlara oldum imâm
iki rek'at ben namâz kıldum tamâm
390. çün şağa şola selâm virdüm İ yâr
fevka'l-'ulâdan baña bir ün irer
391. tizcek bindüm refref üstine yine
gide gide ogradum çağırana
392. bir ferişte-y-imiş baña çağıran
yâ muhammed gel diyüben kığıran
393. ol feriştenüñ kanadları yeşil
hicâplarda yoluma oldu delil
394. yitmiş gezin yitmiş gez geçdüm hicâp³⁴
her birisi bir dürlü nesne 'acap³⁵
395. her hicâptan hicâbuñ aralığı
biş yüz yıllık yol-ıdı uzunlığı
396. çünki geçtüm ol kamu perdeleri
ün irişdi yâ muhammed gel beri
397. ol âvâzı işidicek kulağum
bilmedüm nice başaram ayağum
398. her adımum biş yüz yıllık yol-ıdı
'arş üstinde yürüdügüm ol-ıdı
399. şöyle yakın vardum hiç aramızda
dahı nesne kalmadı yöremüzde
400. ne perde kaldı arada ne hicâp
gördüm allâh dizârını bi-hicâp
401. 'ayân oldu karşıma haq dizârı
görmez oldu gözlerümüñ nazarı
402. dünyâ gözi örtülü görmez olur
kâdir tañrı cân gözine nür virür
403. cân göziyle gördüm ol sultânımı
ol beni var eyleyen subhânımı
404. çünki gördüm secde kıldum şol sa'at
irişdi anda hem baña ve tahıyyât (?)

³⁴ Metinde حجاب.

³⁵ Metinde عجاب.

405. allāh eydür yā resūl götür başuñ
hāşıl oldı qatumda cümle işuñ
406. ne dilerseñ dilegil digil baña
viriserem ne dilerseñ ben saña
407. eyittüm ilāhî dilerem ben ümmetüm
yarlıgâğıl budur senden hâcetüm
408. eyitti her ki dutar-ısa şartımı
nişâr idem ben aña rahmetümi
409. hem şol gişi ola senüñ ümmetüñ
kim ölince terk itmeye sünnetüñ
410. sünnetüñ duta benüm farızamı
harām ide ol qula cehennemî
411. her kim gele saña imān getüre
uçmaq içre gire fâriğ otura
412. her ki saña "āmene'r-resūl" diye
uçmağuş ni'metlerin anlar yiye
413. her kim biş vaqt namāzı dāyim kıla
uçmaq içre köşkleri yüksek ola
414. her ki baña dāyim tupa müdām
dahı yüksek köşklerini giñidem
415. rızık dahı anlara āsān virem
ger dilerse mällarını arturam
416. mälları artıcağaz hāca vara
ikinc(i) şart bu-durur zekāt vire
417. bir hayr iderse ben on virem
uçmaq içre aña hulle ton virem.
418. birine on onına yüz virem
biñine hōd bellü dīdār gösterem
419. her kim ol kullarumdan ac toyura
yā bir yalıncağa gönlek geyüre
420. yalıncağ tonadana hulle dībāc
rūzi kılam ben aña burākı tāt
421. ac toyurana dahı yarın 'ivaż virem
her neden kim qorqar-ısa qurtaram

422. eyittüm ilâhî yok kimesne n'eylesün
eyitti anlar zıkr i tesbîh eylesün
423. her ki bir hayr işe niyyet eyleye
benüm dahı varmışsa virem diye
424. 'ivaż virem ben aña berâberi
anlar ola ümmetüññ serveri
425. her ki bir gez şalavât virse saña
tamu odın harâm eyleyem aña
426. her kime kim sen kılasın şefâ'at
kılam anı tamu odından âzâd
427. şunları âzâd kılam varlığıma
şek getürmeye benüm birligüme
428. benüm birligüme getüre ikrâr
şalavât vir vire saña dahı i yâr
429. rahmetümi anlardan ayırmıyam
'aybların yüzlerine urmıyam
430. fazlum-ıla yarlıgıyam cümlesin
hem suçlusun suçsuzın bilmeyesin
431. birbirine fâş itmeyem işlerin
saña dahı bildürmeyem suçların
432. ger ümmetün günâhın bile-y-idüñ
şanma ki sen şefâ'at kıla-y-ıduñ
433. ben settâram cümlesin setr eyleyem
rahmetümle ümmetüñi toylayam
434. hâşıl oldı hâcetüm çün dönerem
şoloğ sâ'at müntehâ'ya inerem
435. ol aradan refref döndi giri
beni gördi cebrâ'il durdı öri
436. cebrâ'il elüm dutuban yörüdi
yâ muhammed uçmağı gir gör didi
437. baña bir kapu gösteri virdi nürî (?)
yir ü gök tolıp dururdu envârı
438. emr olur qarşuma kapu açılır
içerüden taşraya nür saçılır

439. bismillâhi diyü girdüm cennete
işid imdi eydeyim vaşfi nite
440. girdüm uçmağ içine ha giderem
köşkten köşke hōş teferrüc iderem
441. birbirinden yüksek ol köşk i sarây
içinde hüriler var yüzleri ay
442. ne ay kim hezārān şems ü kamer
yüzlerinüñ katında hayrān zār
443. degmesinüñ başında nürdan tâcı
ay güneş yüzlerinüñ muhtâcı
444. ger gün nûrı dünyādan [ırak] ola
hem ay dağı gice haznada kıla
445. ol hürilerden birisi barmağın
gösterürse dünyeye bir dırmağın
446. barmağlarınuñ nürından i paşa
ayduñ eyler cihānı baştan başa
447. barmağlarına lâyıq yine tenleri
teni içre görünürdi kanları
448. degmesi yitmiş kat hülle geyer
her biri çiftlü çiftine göyer
449. yitmiş bölük hem dağı saçları var
müşk ‘anber dört yaña kıılır buhār
450. beñleri-le el bir itmiş gözleri
hācil eyler gökteki yılduzları
451. hem sözleri ölüyi kıılır diri
āb-u hayāt anlaruñ ağzı yarı
452. saçağları toptoludur nevale
kim çiftleri gelicek saçı kııla
453. ol yüce sarāylaruñ vaşfin işit
yücelügi ne kaçardur bil işit
454. gökteki yılduzlardan dağı yüce
yüz biñ yigirmi dört biñ uçtan uca

455. her bir sarây dünyâ haddinden ulu
içi taşu hürilerden toptolu³⁶
456. daşları neden-dürür allâh bile
ne diyeyin vaşfını gelmez dile
457. altun gümüş kıymeti dürr ü cevher
divârında berķ urur la'l ü gevher
458. kimse anuñ bünyâdını irmedi
balçığın ırğatlar yoğurmadı
459. her bir sarây içinde bir taht yine
zebercetten ķomişlardur şâhâna
460. enbiyâlar için yaratmış anı
ol kerim ü ol raħim ü ol ğanı
461. her sarây ķapusunda yazmış ķadır
fûlân ibn fûlânnuñdur (!) bu ķaşır
462. köşķler vardur yine andan aşāĝa
saĝış-ıla dört yüz kırķ biñ tabāķa
463. her bir tabāķ(a)da yitmiş biñ yine
köşķler vardur berâberdür birbirine
464. her bir köşķte bir kürsi var-durur
hürilerdür çevresinde oturur
465. ķur'an ehli yarın anda giriser
birbiri-le bezm-i 'işret ķu(r)ısar
466. andan aşāĝa-durur mü'minlerüñ
aķ incüden köşķleri var anlaruñ
467. degme köşķte döşelü-dürür bisât
mü'min iseñ resüle vir şalavât
468. köşķ ķalmadı uçmaķta hep varmışam
içi taşu nicedür hep³⁷ görmişem
469. degme köşķüñ dört yanı bustân-ıdı
topraĝı müşķ otları za'ferân-ıdı
470. bu yimişe beñzemez yimişleri
başı aşāĝa bitmiş āĝacları

³⁶ Metinde *toptolu* şeklinde.

³⁷ Metinde *heb* şeklinde.

471. 'arşta-y-ıdı ol ağaclaruñ köki
dutmuş-ıdı yir ü gök memleketi
472. 'arş didigüm uçmağuñ saqfi-y-ıdı
'ayān idūñ bu sözi maḥfi-y-ıdı
473. oğradum bir ağaca adı tūbā
şerḥ ideyin vaşfını işit baba.
474. uçmağ üstinde tamām budakları
gölge bırakmış anuñ varakları
475. uçmağ ehli yimişini yiyeler
ebedü'l-ebed açikmayalar
476. yine ağac dibinden bıñar çıkar
dört bağış olup uçmağta aqar
477. biri süd ol ırmağūñ birisi bal
biri tāhir bir su-y-ıdı zülāl
478. ol ırmağ kim işiddūñdi adı bal
her gün iner dünyāya iki mişkal
479. her gün andan iki mişkal dünyāya
dört bağış olup indürürler dört şuya
480. birisi nıl'e iner biri ceyḥūn(a)
biri furāt'a iner biri seyḥūn(a)
481. cümle köşkleriñ altından ol geçer
uçmağ ehli qamusı andan içer
482. söyler-ise uçmağūñ vaşfını dil
dükenmeye hezār hezār yıl
483. temāşā ittüm uçmağları dönerem³⁸
dördinci qat göge degin inerem
484. dördincide gördüm beyte'l-ma'mūrı
ay u günü māt ider anuñ nūrı
485. yitmiş biñ melā'ike tırmuş-ıdı
ol qapuya cümle yüz urmuş-ıdı
486. iki rek'at namāz kırup geçtüm yine
yidinci qat gökten baqtum dünyāya

³⁸ Metinde *denerem* okunacak şekilde harekelenmiştir.

487. gökten aşğa yine gördüm bir ırmağ
kudret-ile durmuş-ıdı mu'allak
488. ol ırmağ kim size eydürem i dil³⁹
kur'an içinde adı durur selsebil
489. geçtüm ırmağ dağı indüm yire
cebrā'il idi beni getüren yire
490. şol yirde kim komuş-ıdı burākı
geldüm gördüm durur ol burāk dağı
491. bindüm burāk üstine ha sürerem
şubh yakın ben mekke'ye irerem
492. döşegüm issi-y-ıdı dağı henüz
gördüğümü (!) eydeyim ben gelünüz
493. ebū bekr(e) söyledüm aḥvālümü
girip geldi 'ömer 'oşmān 'alī
494. sözüñ gerçektür yā resül didiler
ne ki didüm sözüme inandılar

³⁹ 486 ve 487. beyitler metinde karışık olarak istinsah edilmiştir. Bize göre doğru olan şekliyle düzelttik.

SÖZLÜK

- a** : Ey! Seslenme edatı 283
- ‘abbās oğlı** : Hz. İbni Abbas 9
- āb-ı zemzem** : Zemzem suyu 51
- āb-u hayāt** : Hayat suyu, bengi suyu 451
- ac** : Aç 419
- ‘acaba kal-** : Hayrete düşmek, şaşırarak 15, 90
- acal** : Ecel 200
- acal ir-** : Ecel gelmek, ömrün sonu gelmek 208
- ‘acap** : Acaba (< ‘aceb) 49, 261
- ‘acap** : Acayip, şaşırtıcı (< a‘ceb) 155, 394
- ‘acāyīb** : Acayip şeyler; hari-kulade şeyler 180
- açık-** : Acıkmak 475
- ad-** : Adım atmak ?? 80
- ādem** : İnsan 58
- ādem şafi** : Hz. Âdem 203
- ādem** : İnsanlar 150
- oğlanları**
- ağzı yarı** : Ağız suyu 451
- ahı** : Kardeş, birader 86
- āhır** : Son, sonra 2; so-nuçta, nihayette 238
- ahī** : Kardeş, kardeşim 6
- ahvāl** : Haller; vaziyet 10, 493
- ‘akıl** : Akıllı, akıl sahibi 302
- ‘akīk** : Süs eşyası yapımın-da kullanılan değerli bir taş 28
- ‘akl** : Akıl 8
- ‘akreb** : Akrep 252
- ‘alem** : Sancak, bayrak (krş. ‘ālem 19) 21
- ‘ālem** : (< ‘alem) sancak, bayrak 19
- ‘alī** : Hz. Ali 493
- allāh** : Allah 1
- altun** : Altın 131
- ‘amel** : İş, eylem 266
- ‘amel kıl-** : İbadet etmek 172
- āmene’r-resül** : “Peygambere inan-dım”. Şehadetin bir bölümü. 412
- añ-** : Anmak, zikretmek 149
- aña** : Ona 9
- ‘anber** : Hint Denizi’nde yaşayan bir balık türünden elde edilen maddenin kokusu 57
- ancağ** : O kadar, yalnız o kadar 125, 126
- anda** : Orada 76, 175
- ‘arş** : Gök tabakalarının sonuncusu ve en yükseği 331
- ‘arşu’l-‘azīm** : Arş-ı a‘zam, Al-lah’ın kudret ve yüceliğinin tecelli yeri kabul edilen gök katı 371

'arza kıl-	: Sunmak, arz etmek 38	bağır-	: Bağırarak 227
āsān	: Kolay 415	bākī	: Ölümsüz olan, Allah 149, 226
aşşı	: Faiz 274	balğ ur-	: Parlamak, ışık saç- mak 119, 132
aşkâre	: Açıkça 273	bañ vir-	: Ezan okumak 387
āvāz	: Ses 50, 140	bārū	: Kale duvarı 139
avdaz	: Abdest 53	bat-	: Bir şey ile dolu veya sarılmış olmak, gark olmak 19
avdaz al-	: Abdest almak 53	bayağı	: Eskisi gibi 82
avın-	: Avunmak, teskin olmak 300	beg	: Bey, lider 56
'avrat	: Kadın 90, 206	bellü	: Belli 205
'ayāl	: Çocuklar, ev halkı 262	belür-	: Belli olmak, gözle görünmek 12
ayam kıl-	: Çadır kurmak (?) 231	beñ	: Yüzdeki nokta, ben 370
'ayān	: Açık, meydanda 25	beñiz	: Beniz 234
'ayān ol-	: Açıkça görülmek, belli olmak 258	beñze-	: Benzemek 58
'aybla-	: Ayıplamak 199	berāber	: Denk, eşit, aynı seviyede 21
ayduñ	: Aydınlık 446	berğ ur-	: Parlamak, ışıdamak 457
ayruğ	: Başka, ayrı 45	beyte'l-	: Beytülmamur; Firdevs cennetindeki bir köşk. 484
'azāp gör-	: Eziyete maruz kal- mak 95	ma'mür	
'azāp	: Azap, eziyet, işkence (< 'azāp) 67, 257	beze-	: Süslemek 39
āzād kıl-	: Kurtarmak 426	bezm-i 'işret	: İşret meclisi 465
'azīm	: Yüce, Allah 179	bıçgu	: Bıçkı, testere 113
'azmet	: Azamet, yücelik 233, 368	bıñar	: Pınar 476
'azrā'il	: Azrail 193	bī-çāre	: Çaresiz 279
baba	: Hürmet ifadeli bir hitap 473	bī-hisāb	: Hesaplanamayacak kadar çok 228
bağış	: bk. bahş 476	bil	: Soy, nesil 204
bağş	: Parça, kısım, bölük 373	bil bağla-	: Mec. Hazırlanmak 37
bağş ol-	: Bölünmek, taksim olmak 479		

bile	: Birlikte, aynı zamanda 206	bünyād it-	: Temellendirmek, yerleştirmek 1
bileme	: Yanımda, benimle birlikte 143	bürd	: Çubuklu kumaş 46
bilge	: Bilge, hakim kişi 142	cāmūs	: Camız 271
biñ	: Sayı adı, bin (1000) 27	cān	: can, ruh 7
bī-niyāz	: Niyazsız, müstağni, Allah 99	cān gözi	: Gönül gözü 402, 403
bir	: Tek, ortaksız 107	cānma güc kıl-	: Kendine eziyet etmek 121
biregü	: Bir kimse, biri 84	cebrā'il	: Dört büyük melekten biri 21
bisāṭ	: Yaygı, döşeme 467	cefe çek-	: Cefa çekmek 282
bismillāhi	: "Allahın adıyla" 439	celil	: Yüce, ulu, Allah 46
biş	: Beş 26	cevher	: Cevher 60
bī-şerik	: Ortaksız olan, Allah 323	ceyhün	: Ceyhun ırmağı 480
bit-	: Çıkıp yetişmek, büyümek 190, 470	ciftlü	: Çifti olan, eşi olan 448
bitür-	: Karşılama, gidermek 275	cihān	: Dünya, âlem 19
bize-	: Süslemek 91	cühüd	: Yahudi 88
bölük	: Kısım, grup 259	cümle	: Bütün, hep 56
böyü-	: Büyümek 207	cüst çapük	: Çabuk, çevik 98
böyük	: Büyük 268	çağır-	: Çağırma, seslenmek 84
bud	: Ayak 186	çağırış-	: Hep birlikten bağırma 145
bulut-	: Bulut 357	çalap	: Allah 36, 96, 257
burāk	: Hz. Muhammed'in Mirac'ta bindiği binek 55	çayan	: Çıyan 252
bure	: Kale burcu 139	çekin-	: Kendini geri çekmek 62
bustān	: Bahçe 469	çigin	: Omuz 283
buyruk	: Emir, buyruk 116	çul	: Çul 61
buyruk dut-	: Emri yerine getirmek, emre uymak 4	çün	: Ne zaman ki, -dikta 42
		çünki	: Ne zaman ki, -dikta 48
		dağı	: da/de 6

daraca	: Pencere (< Far. deriçe) 292	dizli	: Dizili 27
daş	: Taş 20, 456	doğın-	: Gelmek, dokunmak 92
degin	: Kadar, dek 119	doprak	: Toprak 234
degme	: Her 253	du'â kııl-	: Dua etmek 40
degmemüz	: Her birimize, hepimize 113	dur-	: Kalkmak 375
dem	: Zaman, an 21, 54	durı gel-	: Ayağa kalkmak 177
demür	: Demir 162	durı gel-	: Kalkmak, ayağa kalkmak 37
dene	: Tane 340	dut-	: 1. Tutmak 19, 52; 2. bir bineği hareketsiz hale getirmek 100; 3. sarmak, kaplamak 20, 190; 4. uygulamak, tatbik etmek 410
depe	: tepe 81	düg-	: Toplamak, bağlamak, biraraya getirmek 356
depere	: tepesine 272	dükeli	: Hepsî, cümlesi 167
deriñ	: Derin 329	düken-	: Tükenmek, bitmek 208, 482
derle-	: Terlemek 74	dün	: Gece 373
dırnaç	: Tırnak 445	dün buçuğı	: Gece yarısı 376
dıynaç	: Çift tırnaklı hayvanları tırnağı 59	dün namāzı	: Gece namazı, teheccüt namazı 173
di-	: Demek, söylemek 31	düni günü	: Gece gündüz 158
dībāc	: Diba, canfes; bir cins kıymetli kumaş 61	dünye	: Dünya 286
dīdār	: Yüz 38	dür	: İnci 333
dik dur	: Uslu ve sakin durmak 197	dürlü	: Türlü, çeşitli 95
dil-	: Kesmek, dilmek 113	dürr	: İnci 27, 60, 130
dile gel-	: Dil ile anlatılabilmek 456	dütün	: Duman 138
dīñ-	: Kesilmek 387	ebed	: Sonsuz 2
dīñle-	: Dinlemek 10	ebedü'l-ebed	: Sonsuza kadar, hiçbir zaman 76, 475
dīrek	: Direk 23	ebi	: Babam 349
diril-	: Toplanmak 388	ebü bekr	: Hz. Ebu Bekir 493
ditre-	: Titremek 194		
divşür-	: Toplamak 223		
düyü	: Diyerek 25, 145		
dizār	: Yüz, cemal 401		

egin	: Omuz 46	fikr	: Fikir, düşünce 17
ehl-i nār	: Ateş ehli kimse, cehennemlik 242	fikr kıl-	: Düşünmek, tefekkür etmek 15
el ur-	: Dokunmak 62	fikr it-	: Düşünmek, tefekkür etmek 14
emcek	: Meme 259	furāt	: Fırat ırmağı 480
emîn ol-	: Kurtulmuş olmak, emniyette olmak 198	fülān ibn fülān	: Filan oğlu filan 461
emr	: Emir, buyruk 4	ġanī	: Herhangi birşeye ihtiyacı olmayan, Allah 460
emrini ŧ-	: Emrini yerine getirmemek 201	ġarāyib	: Garip, acayip 317
eñek	: Çene 56	ġaybet	: Gıybet 286
eñse	: Arka 264	ġeh	: Gâh, bazen 81
envār	: Işık, nurlar 437	geleci it-	: Söyleşmek, konuşmak 351
er	: Erkek 133	gelecü	: Söz 314
evvel	: Önce, evvelâ 1	gendü	: Kendi 77, 115
eyer	: Eyer 61	gendözi	: kendisi 9
eyit-	: Demek, söylemek 10	gendözi	: Kendisi 91
eylese	: Öyleyse, o takdirde 75	ger	: Eğer 89
eylük	: İyilik, mükâfat 217	gevde	: Gövde, beden 58
fahr-ı ‘ālem	: Alemin övüncü, Hz. Muhammed 143	gey	: Pek, çok 317
fāriġ	: Rahat, huzurlu 411	gey-	: Giymek 28, 448
fāriġ ol-	: Çıkmak, ayrılmak 290	geyür-	: Giydirmek 419
farīza	: Yapılması farz olan şey, vazife 410	gez	: Defa, kez 80
ferište	: Melek 40, 129	gice	: Gece 11
fersah	: On iki bin adımlık yol 80	gile eyle-	: Şikâyet etmek, yakınmak 115
ferŧ	: Yeryüzü 331	ġiñid-	: Genişletmek 414
fesād	: Kötülük 152	ġiñlik	: Genişlik 329
fevka'l-‘ulā	: Olağanüstü 316 ; yücelerin üstü 390	ġircek	: Gerçek 270
fidī ol-	: Feda olmak 198	giri	: Geri 435
		giri ~ ġirü	: Yine, tekrar 82, 263
		ġiŧi	: Kiŧi, kimse 172; kiŧiler, insanlar 95

gizlü	: Gizli, saklı 72	harām	: Mec. Gayri meşru cinsel birliktelik 281
gök	: gökyüzü 3	harām ol-	: Yasaklanmak 67
göndür-	: Göndermek 315	hāşıl ol-	: Yerine gelmek, 405
gönlek	: Gömlek, elbise 419	havlü'l-'arş	: Arşın çevresi 388
gönül	: Gönül 1	hayr	: Hayır, iyilik, doğruluk 172
görklü	: Güzel 40	hayrān ol-	: Hayran olmak 91
götür-	: Kaldırmak 405	hazın hazin	: Hazin hazin (Krş. <i>hezin hezin</i>) 379
göy-	: Bakmak 448	haznedār	: Hazine bekçisi 242
göyün-	: Yanmak 224	helāk kıl-	: Öldürmek 167
göyündür-	: Yakmak 157	helāl	: Nikâhlı eş 281
guşsa	: Keder, üzüntü 311	hemān	: Hemen, derhal 82
gümiş	: Gümüş 56, 131	henüz	: Henüz, daha 492
gün	: Güneş 3, 444	hergiz	: Hiçbir şekilde, aslâ 195
güneş	: Güneş 22	heybet	: Ululuk, yücelik 232
güzār kıl-	: Geçmek 161	hezār hezār	: Binlerce 482
ha	: Durmadan, durmaksızın 84, 440	hezārān	: Bin, binlerce 241, 442
hāc	: Hac ibadeti (< hacc) 416	hezin hezin	: Hazin hazin; hüznünlü bir şekilde (krş. <i>hazın hazin</i>) 11
hāc	: Hacı 337	hicāp	: Perde, örtü, engel 393, 394, 395
hācet ~ hācet	: Dilek, arzu 50; ihtiyaç 275	hiç kıl-	: Yok etmek, adeta hiç gibi kılmak 219
hācet dile-	: Bir ihtiyacı istemek, dilek dilemek 40	hiṭāb	: Hitap, seslenme 196
hācil eyle-	: Utandırmak 450	horūs	: Horoz 12, 271
hāfiẓa	: Cennet kapılarından birinin adı 139	hüb	: Güzel 182
hāṭır	: Keyif 307	hulle	: Cennet elbisesi 48, 417
hāk	: Allah 16, 33, 149	hulkum	: Boğaz 213
hāhk	: Yaratıcı, Allah 323	hurram	: Sevinçli, neşeli 185
hāliṣa	: Altıncı kat göğün adı 311	hüküm	: hüküm 4
harba	: Harbe, bir tür kısa mızrak 166		

- ibrîk** : İbrîk, su kabı 52
- 'irāk ('arāk ?)** : ? 74
- ırla-** : Şarkı söylemek 267
- is** : sahip 375
- ısuz** : Sahipsiz 220
- 'ışk** : Aşk, sevgi 1
- 'ivāz** : Karşılık, bedel 276
- î** : Ey! Ya! 6
- ibni 'abbās** : Sahabeden, İbni Abbas 10
- ibrāhīm hālîl** : Hz. İbrahim 326
- ikrār getir-** : kabul edip dil ile söylemek 428
- ikrām kıl-** : Ağrılayıp saygı göstermek 196
- iled-** : Götürmek 301
- ilerü var-** : İlerlemek, öne doğru çıkmak 177
- 'illiyūn** : Yedinci kat göğün adı 324
- ilt-** : İletmek, ulaştırmak, götürmek 298, 299
- 'imrān oğh** : Hz. Musa 101
- mūsî** : En, genişlik 230
- in** : En, genişlik 230
- 'ināyet** : İnayet, yardım 110
- ins** : İnsan 3
- ir-** : Ulaşmak, varmak, vâsil olmak 21, 33, 328
- irgür-** : Ulaştırmak 169
- iriñ** : İrin 260
- irte** : Sabah 12
- 'isā** : Hazret-i İsa 105
- ism ü kadir** : ??? 24
- ismā'îl** : Hz. İsmail 141
- isrāfîl** : Dört büyük melekten biri 29, 361
- issi** : Sıcak 492
- işbu** : Bu 17
- işle-** : yapmak, yerine getirmek 4
- 'itāb** : Azarlama, paylama 301
- iv-** : Gayret etmek, acele etmek 188
- 'ivāz** : Karşılık, bedel 420
- 'izzet eyle-** : Saygı göstermek, ikramda bulunmak 177, 239
- kābe** : Hz. Muhammed'in Mirac gecesi Allah'a bir yayın iki başından da yaklaştığını ifade eden ifade. Necm, 9: "O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu." 37
- kavseyn** : Hz. Muhammed'in Mirac gecesi Allah'a bir yayın iki başından da yaklaştığını ifade eden ifade. Necm, 9: "O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu." 37
- kaçan** : Ne zaman 206
- kadem ur-** : Ayak basmak 126
- kadīm** : Başlangıcı olmayan, Allah 179
- kadîr** : Allah 461
- kadir gicesi** : Kadir gecesi 174
- kadîr** : Allah'ın isimlerinden 2
- kafā** : Arka, geri 62
- kāfir** : İnanmayan, İslâm'ın hükümlerine inananmayan 187
- kak-** : (Kapıyı) Vurmak, çalmak 140

ķāmet	: Boy, boy pos, kamet 23	ķıġır-	: Baġırmak, seslenmek 375
ķamu	: Cümle, hep 40, 83	ķıġur-	: Baġırmak, seslenmek 84
ķamusı	: Cümlesi, hepsi 35	ķırañ	: Kenar, kıyı 251, 360
ķanı	: Hani, nerede 71	ķıs-	: Sıkmak, sıkıştırmak 213
ķarañu	: Karanlık 12	ķıyamat	: Kıyamet kopmak 13
ķarındaş	: Kardeş 29	ķop-	
ķarşu dur-	: Karşıda durmak 103	ķızıl yāķūt	: Kırmızı yakut 57, 316
ķarşu gel-	: Karşılama 298	ķil	: Kile, 36.5 kg'lık bir ölçek (< Ar. keyl) 355
ķarşur-	: Karıştırmak 223	ķile	: bk. kil 356
ķaşır	: Kasır, köşk 253, 461	ķirām	: Ulu, yüce 73
ķat	: Yan, huzur 45	ķiş	: ? 165
ķatı	: Şiddetli, sert 285	ķitāb	: Kur'an-ı Kerim 138
ķavl eyle-	: Sözleşmek, söz vermek 77	ķitf	: Omuz 59
ķavşur-	: Kavuşturmak 216	ķoc-	: Kucaklamak 235, 309
ķavum	: Kavim, akrabalar 211	ķoca	: İhtiyar, ulu kişi 277, 325
ķayġu	: Kaygı, endişe, tasa 32	ķudret	: Kudret, güç 15
ķayġulu	: Kaygılı, endişeli 184	ķul	: Köle 114
ķayı yi-	: Kaygılanmak, endişelenmek 48	ķulak dut-	: Dinlemek 7, 85
ķayır	: Kalın kum, çakıl 333	ķur'an	: Kur'an-ı Kerim 488
ķerīm	: Yüce, ulu; Allah 179, 460	ķurı-	: Kurumak 125
ķerrūbin	: Allah'a en yakın melekler 334	ķurıd-	: Kurutmak 228
ķevşer	: Kevser; Cennetki ırmaqlardan birinin adı 52	ķutlula-	: Tebrik etmek, kutlamak 314
ķeyāyil ?	: ? 386	ķüfven ahad	: Eşsiz ve bir; Allah. İhlas, 4: "Onun hiçbir dengi yoktur." 2
ķic ayak	: Arka ayak 59	ķüllī	: Tamamen, toptan 19

kün feyekün	: Ol (der) ve olur. Yasin, 82 : "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir." 161	melek-heybet	: Melek heybetli, melek gibi heybetli 184
künküre	: Kubbenin tepesi 367	mercân	: Mercan 57, 130
kürsî	: Oturacak şey, koltuk 176	merhabâ	: Merhaba 145
lâilâhe illallâh	: "Allahtan başka tanrı yoktur!" 24	merkeb	: Binit, binek 76
la'î	: Kırmızı renkli bir mücevher 56, 130	merve	: Merve yer adı 14
laṭîf	: Güzel 28	meşgûlü ol-	: (Bir şeyle) meşgul olmak 200
levḥ	: Levha 189	midâd	: Yazı mürekkebi 125
levn	: Renk 234	mikâ'il	: Dört büyük melekten biri 54
libâs	: Elbise 45	miḳrâ'	: Balyoz 272
lülü'	: İnci 57	mi'râc	: Göğe, Allah'ın huzuruna yükselme hadisesi 7, 314; Hz. Muhammed'i arşa çıkaran binek 126
ma'âzallâh	: 'Allah'a sığındık' anlamındaki söz 107	mişkâl	: Bir buçuk dirhemlik ağırlık ölçüsü 478
ma'bûd	: Tanrı, Allah 316	mu'allâk	: Asılı 16, 487
maḥfî	: Gizli 472	muğanni	: Şarkı söyleyen kimse 267
maḳşûd	: Maksat, gaye 88	muḥammed	: Hz. Muhammed 50
ma'rifet	: Allah'ı tanıma bilgisi 5	muḥammedun resûlullâh	: 'Muhammed Alla'nın elçisidir.' 25
mât it-	: Yenilgiye uğratmak, 23, söndürmek 484;	muḳaddes	: Beytül mukaddes 101
mât ol-	: Sona ermek, bitmek 226	muḳarrab	: Mukarreb, yakın 312
maẓarrat	: Kötülük 92	muḳîm	: Allah 179
mekke	: Mekke 491	mûnis	: Arkadaş, dost 178
melâ'ike	: Melek 18, 118	mûnis	: Arkadaş, yoldaş 303
melâyik	: Melekler 51	muştafâ	: Hz. Muhammed Mustafa 6, 143
		muştıla-	: Müjdelemek 135
		muştıḳ	: Müjde 31

mu'î' ol-	: İtaat etmek, uy- mak65	nice	: Nasıl 16, 80, 309
müdām	: Devamlı 414	nicesi	: Nasıl 245
mühlik	: Metinde : Helâk etme 109	niçe	: Nasıl 63
mü'min	: Allah'a inanmış kimse, mümin 174	niçe	: Pek çok 219
müntehā	: Arş'ta Cebrail'in bile Allah'ı görmek için varabileceği en son noktada bulunan ağacın ismi 337	nihān	: Gizli, saklı 72
mürver	: ? 60	niķāb	: Örtü, peçe 312
müşk	: Misk 336, 449	nīl	: Nil ırmağı 480
müşterī	: Müşteri yıldızı 3	nişār it-	: Saçmak 89, 408
müvekkel it-	: Vekil etmek, vekil olarak görevlendir- mek 385	nite	: Nasıl 70, 370, 439
müzd	: Karşılık, sevap 160, 348	nūr	: Işık, nur 19, 47
müzeyyen	: dördüncü kat göğün adı. 180	nūrī ?	: Aydınlik, nurlu 437
na'am	: Evet 219	od	: Ateş 156; mec. Cehennem 93
namāz kıl-	: Namaz kılmak 11	'öd	: Yakıldığı zaman güzel koku çıkaran ve Hint'ten gelen ağacın kokusu 57
naşrānī	: Hristiyan 88	oda yan-	: Ateşte yanmak 66
nazar kıl-	: Bakmak 189	oğra-	: Rastlamak, uğramak 90, 335
nazar it-	: Bakmak 22	oķı-	: Çağırarak 124
nebī	: Mec. Hz. Muhammed 9	ol	: o 2
nebiyyi'l- muhtār	: Hazret-i Muhammed 135	ol bir	: Öteki, öbürü 88
nefes oyna-	: Nefes alıp vermek 229	'oşmān	: Hz. Osman 493
ne 'ıraq ?	: ? 163	oş	: İşte 45
nerdübān	: Merdiven 129	oyan	: Dizgin, gem 60
nevale	: Nasip, kısmet, yiye- cek, içecek 452	oyan-	: Uyanmak 384
		oyar-	: uyandırmak 7
		oyar-	: Uyandırmak, uyar- mak 378
		ög-	: Övmek, medhetmek 136
		ögünü dir-	: Aklını başına toplama- mak, düşünceli dav- ranmak 137
		'ömer	: Hz. Ömer 493

ön	:	ön 82	şafâ	:	Mekke'de bir yer adı. 14
örü tur-	:	Ayakta durmak 330	şafâ dut-	:	Neşelenmek, sevinmek 32
'özü eyle-	:	Özür dilemek 240	şâfiye	:	Beşinci kat göğün adı 305
palās	:	Kaba ve eski eşya 45	şag	:	Canlı olan, yaşayan 108
paşa	:	Efendi, beyefendi 372	sağı sağ-	:	Ağıt yakmak 267
perverdigār	:	Tanrı, Allah 343	şağış	:	Sayı 164
peşmān yi-	:	Pişman olmak 222	şāhib-i kible	:	Kible sahibi, Hz. Muhammed 73
peyk	:	Ulak, haber getirip götüren 141	şakak	:	Çenenin altındaki sarkık et, gerdan 452
rāfi'a	:	Gök katlarından birinin adı 138	şakf	:	Dam, çatı 472
rahīm	:	Allah 460	şalavāt vir-	:	Belli duaları okuyarak hZ. muhammed'i anmak 6, 61
rahmet	:	Allah'ın rahmeti; cennet 217	şanasın kim	:	Sanki 13
rahmet kıl-	:	Rahmet etmek, acıyıp bağışlamak 96	şaru	:	Sarı 55, 290
refref	:	HZ. Muhammed'i Mirac gecesinde Allah'ın huzuruna götüren bir cins nakil vasıtası 350	satır	:	Satır, kitap satırı 24
revān	:	Giden, yüreyen, devam eden, sürekli olan 156	şayru kıl-	:	Hasta etmek 108
rızık	:	Rızık 415	selām vir-	:	Selām vermek 21
rivāyet kıl-	:	Rivayet etmek 9	selsebil	:	Cennetteki bir ırmağın adı 488
rūhaniyyūn	:	Bir melek ismi 324	şenā kıl-	:	Övmek, ululamak 148
rūhı	:	Yedinci gök katındaki bir melek 318	setr eyle-	:	(Allah için) Günahları örtüp affetmek 433
rūzī kıl-	:	Nasip etmek 78	settār	:	Günahları örtücü olan, Allah 433
sā'at ~ sa'at	:	Saat 50, 404	sevinüş-	:	Hep birlikte sevinmek, sevinmişmek 39
saçı kıl-	:	Saçı saçmak, hediye dağıtmak 134, 452	seyhūn	:	Seyhun ırmağı 480
şaf şaf ol-	:	Dizi dizi olmak, sıralanmak 103	seyr it-	:	Seyretmek 153

şifât	: Sıfatlar, nitelikler 127	şādī kıl-	: Sevinmek, mutluk olmak 183; Sevin- dirmek 327
şın-	: Kırılmak 143	şādī kıl-	: Sevinmek, neşelen- mek 185
sırr	: Gizli söz, insan aklının ermediği ilahî hikmet 99	şāhāna	: Şahane, şahlara lâyük 459
soñ ucu	: Sonuçta, işin sonun- da 222	şahş	: Şahıs, kimse 230
söyündür-	: Söndürmek 157	şavķ	: Işık 20
şu	: Irmak, nehir 479	şavķ	: Işık, aydınlık 47
şubħ	: Sabah 381	şefā'at	: Bağışlanması için Allah'ın huzurunda birine arka çıkma 36, 88
şun-	: El uzatmak, uzan- mak 43, 122	şefā'at kıl-	: Şefaet etmek 75
şun'	: Yaratma, eser 5, 136	şefī'	: Şefaet edici, şefaetçi 238
şun' issi	: Eser sahibi, yaratıcı 16, 49	şek	: Şüphe 427
şūr ~ şur	: Kıyametin kopuşunu bildirmek üzere İsrafil'in üfleyeceği boru 29, 363	şekk	: Şüphe 109
şūret	: Yüz, çehre 22, 28, 90	şer it-	: kötülük işlemek 217
şūret bağla-	: Şekillenmek, biçim almak 5	şerħ it-	: Açıklamak, tafsilâtlı olarak anlatmak 332
sübħān	: Allah 201	şerħ it-	: Açıklamak, yorum- lamak 8, 127
süci	: Şarap 121	şol	: Şu 50, 172
süd	: Süt 121	şolok	: şu, tam şu 68, 434
sün-	: Çekmek, çekip asıl- mak 214	şükr	: Şükürler olsun 100
sünnī	: Ehl-i sünnet cemaat- ından 89	ta'am	: yiyecek 278
süñük	: kemik 234	taḅaķ	: Tabak 134
süsüz	: Askersiz, askere ihtiyaç duymadan 220	tāc urun-	: Tac giymek 165
şād ol-	: Sevinmek, mutlu olmak 8	taġ	: Dağ 20, 81
		tāhir	: Temiz 477
		tahte'l-arş	: Arşın altı 365
		ta'ife	: Grup, topluluk 282
		tal-	: Dalmak, içine gir- mek 341
		tamām	: Bütün, hep 26

şamu	: Cehennem 67, 123, 197	şoyla-	: Ziyafet verip ağırlamak 433
tañrı	: Tanrı, Allah 105	şoyur-	: Doyurmak 419
şapu kıl-	: Hizmet etmek, hürmet etmek 241	şür	: Tür dağı 97
şarfatü'l-'ayn	: Göz açıp kapama zamanı 169	şur-	: Durmak 84; Durmak, ayakta bulunmak 64
şaş	: Dış 468	şurağ	: Bulunduğu yer, mesken 362
řāvus	: Tavus 59	uĉmak	: Cennet 411
şayalık	: dadılık 262	ulal-	: Büyümeğ 207
teferrüc kıl-	: Gezinmek, gezinip seyretmek 153	ulula-	: Aziz kılmak, yüceltmek 35
teferrüc it-	: Gezinip seyretmek 440	umud	: Umut 238
tamāmet	: Tamamen, bütünüyle 20, 191	ur-	: (Kapıyı) Vurmak, çalmak 140
temāřā it-	: Seyretmek 483	uyı-	: Uyumak 53
terāzū	: Terazi 355	uyķuya var-	: Uyumak, uykuya dalmak 17
tesbīh	: İbadet maksadıyla Allah'ın adını övücü kelimeler söylemek 136	üleşdür-	: Üleştirmek, dağıtmak 357
tizegeç	: Çabucak 99	ün	: Ses, seda 28, 381
şoğ-	: doğmak 4	ür-	: Üflemeğ 29
şoğur-	: Doğurmak 206	üş-	: Toplanmak, bir araya gelmeğ 213
şol-	: Dolmak 20, 47	üzül-	: Kopmak 208
şolu	: Dolu 171	va'de	: Söz, verilmiş söz 33
şomur-	: Tomurmak, tomurcuk halini almak 206	va'dele	: Vadeli 274
şon	: Elbise 28, 43, 417	varağ	: Yaprak 474
şonad-	: Donatmak, giydirip kuşatmak 420	vaşf-ı ĥāl	: Halin anlatılması 10
şoştolu	: Dopdolu, iyice dolu 129	vehĥāp	: Tanrı, Allah 385
		ve's-selām	: Kısacası, sözün kısası 364

vir-	: Vermek 5	yatsu	: Yatsı namazı 11
vîrân kıl-	: Viran kılmak, hara- beye çevirmek 221	namâzı	
viribi- ~	: Göndermek (krş. viribi-) 45, 204	yavlağ	: Pek, çok 155, 307
virbi-		yavuz	: Kötü, fena 307
viresi	: Borç 274	yay-	: Açmak, genişçe açmak 79
yâd kıl-	: Uzaklaştırmak, yabancı hâle getir- mek 211	yayağ	: Yayan 64
yâd it- :	: Anmak, söylemek 1	yazı	: Düz alan 83
yağı	: Düşman 167	yılduz	: Yıldız 153, 450
yaHYâ	: Hz. Yahya 182	yid-	: Yedmek, at veya eşegi) önünden çekip götürmek 299
yaKıl-	: Sevgi duymak, meftun olmak 22	yidi felek	: Yedi gök katı 3
ya'küt	: Yakut, kıymetli bir taş 130	yidi gök	: Yedi gök katı. krş. yidi felek. 40
yalıncağ	: Çıplak, giyimsiz 419, 421	yigrek	: Daha iyi 66
yaña	: Taraf, yan ??? 18	yigrek	: Daha iyi, daha üs- tün 35
yâr eyle-	: Dost, arkadaş eden 159	yil	: Yel, rüzgâr 13
yarak kıl-	: Hazırlanmak 169	yimiş	: Meyve 338
yaradılmış	: Mahluk. y.da : Varlıklar arasında 35	yimiş	: Meyve 470
yaradılmış	: Mahluklar, âlemde var olan her şey 107	yiñilen-	: Yenilenmek, tek- rarlanmak 30
yarak kıl-	: Hazırlık yapmak, hazırlanmak 7	yir	: yeryüzü 3
yarlıga-	: Affetmek, bağışla- mak 407, 430	yir yüzi	: Yer yüzü, dünya 150
yarsı	: Yarısı 156	yokaru	: Yukarı, yukarıda 331
yat-	: Medfun olmak, gömülü olmak 101	yoln-	: Kurtulmak, ayrıl- mak 343
		yoln var-	: Usûlüne göre dav- ranmak 257
		yörd-	: Yürütmek; hareket etme imkânı ver- mek 108

yöre	: Çevre 399	zeft	: ? 337
yöri- ~	: Yürümek 11, 81	zehî	: Ne güzel! 16, 79
yörü-		zemzem	: Zemzem 52
yūsuf	: Hz. Yusuf 175	zencîr	: Zincir 264
yüz ur-	: Toprağa sürmek, toprağa koymak 42	zeytün	: zeytin 304
za‘ferān	: Safran 469	zikir oğu-	: İbadet maksadıyla Allah’ın adını an- mak 136
zā’il ol-	: kaybolmak, gitmek 235	zîre	: Zira 2, 125, 226
zārî kıl-	: Ağlamak, feryat etmek ?? 263	zulumāt	: Karanlık 13
zebānî	: Zebanî, cehennem melekleri 232	zülāl	: Saf, tatlı su 477
zeberced	: Üçüncü göğün adı 170	zümürüd	: Zümret 60
zebercet	: Zebercet 291	zürriyet	: Nesil, döl 203

E K L E R İ N D E K S İ

+(y)A

āb-ı zemzeme 51; 'acaba 90; ādem'e 58, 297, 299, ağaca 325, 473; ağzına 363; āhirete 380; 'ağla 5; almaklığı 211; altına 230; 'amele 266; 'arşına 366; aşşıya 274; 'avrata 90; aña 78, 92, 93, 107, 177, 210, 408, 417, 420, 424, 425, anlara 111, 168, 272, 389, 415, 96; arkaña 67, arkasına 62; bala 352; baña 75, 102, 116, 142, 177, 195, 199, 240, 241, 308, 350, 390, 392, 404, 406, 414, 437; barmaklarına 447; başdan başa 20, 446; başlarına 165; biñine 418; binmege 62; bir-birine 135, 374, 431, 463; birine 418; birligine 109, 111; birligiñme 427, 428; bize 238, 258; bulara 89; bulutlara 357; buña 187, 95, bunlara 104; burāğ'a 100, burāka 299; cān gözine 402; cānına 121; çağurana 391; çalaba 41; cebrā'il'e 68; cehennem 112, 7 217; cennete 216, 294, 439; ceyhūn(a) 480; çiftine 448; cühudlara 104; daşa 20; degmemüze 113; deñize 328; dile 456; direge 268; dizine 330; dördinciye 178; dünyāya 192, 203, 222, 356, 478, 479, 486, dünyeye 445; dutmağa 188; ebū bekr(e) 493; egnüme 46, 48; eline 119, elüme 122; ferıştelere 151; ferşine 366; Furat'a 480; gendülere 285; göge 21, 23, 136, 161, 169, 303, 309, 381, 483, göklere 175; gönliñe 32; gözümü 51; ħāca 416; ħarām[a] 281; ħulkuma 213;

ırmağa 352; ıslarına 375; islām dīnine 167; isrāfil'e 361; içine 440; işe 2, 45, 423, işlere 162; k̄ube kavseyne 37; kafāsına 62; k̄āfire 109; kamumuzu 36, kamuya 149; kanada 382, kapuya 485; karşuma 401, 438; kata 315; kudretine 15; kula 410; kulağuma 50; kureyş'e 105; kuşa 372; kılanlara 378; kime 426; kimseye 34; köşke 440; mekke'ye 491; merve'ye 14; mi'racına 7; muştafā' ya 6; müntehā'ya 434; müzdüñe 160; Nīl'e 480; nebīye 237; nūra 19; oda 66, 93, 95, 114, 159, 250, 277; öñüme 208; onna 418; otlara 357; rahmete 216, resüle 467; saña 45, 78, 92, 116, 142, 198, 199, 202, 210, 406, 411, 412, 425, 428, 431; seyhūn(a) 480; size 289, 488; sözine 85, sözüme 65, 494; şūrete 90; şūretine 22; şağa 335, 390, şağına 148; şalavāta 315; şola 335, 390; şubħa 381; şuya 354, 479; tañriya 158, 321, 376, 379, 384; tağa 100, 335, tağa 20, tağına 98; tamuya 295, 301; taşraya 438; tonadana 420; toprağa 42, 223 ~ toprağa 218; toçurana 421; tūr'u 97; uçtan uca 454; ümmete 124, 348, ümmet-i Muħammede 159, ümmetüñe 123; üstine 189, 230, 231, 288, 351, 385, 391, 491, 79 ~

üstüne 201, üstümüze 30; uykuya 17; va'deñe 33; varlığıma 427; viresiye 274; yād kılmaklığa 211; yağa 352; yalıncağa 419; yimişe 470; yir yüzine 150; yire 98, 168, 247, 381, 388, 489, yirine 260, 295; yoluma 393; yüzlerine 429; ziyārete 70;

-(y)A

açıkmayalar 475; arturam 415; ayırmıyam 429; āzād kılam 426, 427; ben olam 76; bildürmeyem 431; bile 329, 456, 368, 432, bilesin 128, bilme-yesin 430; bulasın 110, 239; diresin 369; diye 412, 423, diyem 116; dükenmeye 482; duta 410, fāş itmeyem 431; gele 411; gendü ola 77; getüre 428; getürmeye 427; geyüre 419; gide 293, 311; giñidem 414; gire 411; giyeydüm 43; gizleye 151; gösterem 418; içeydün 123; imān getüre 411; hāzır bulunmayam 201; harām eyleyem 425; harām ide 410; harām ola 67; kıla 340, kılam 76; 444; kırtaram 421; kılasın şefū'ut 426; kulağ dutam 85; namazı kıla 413; ne ola 284; nişār idem 408; niyyet eyleye 423; ola 370, 409, 424, 444, olasın emīn 197; otura 411; rūzī kıla 78, rūzi kılam 420; saçı kıla 452; sanasın 369 ~ şanasın 13, 83, 176, 182; setr eyleyem 433; tapa 414; sünnī ola 89; şefū'ut kıla 75; toylayam 433; toyura 339, 419; terk itmeye 409; uma 217; urmıyam 429; vara 416; vire 417, 418, 421, 423, 424, 428; yarlıgıyam 430; virem 415; yiye 413, 475; yüksek ola 413; zekāt vire 416; şād ola 8; şefū'ut kıla-y-ıduñ 432;

Gelecek zaman fonksiyonunda :

diyem 128; harām olaydı 123; bin-meye 66; giye mi 49; yanmaya 66; görevüz 39;

Geniş zaman fonksiyonunda :

gele 200; göreler 95; ola 96; ola şefaüt 36; şımış olam 201; rahmet kıla 96; yana 95;

-(y)A

andan öte 349 (Kalıplaşmış şekil); çeke çeke 287; dōke dōke 53; dōne dōne 95, 321; gide gide 391; koca koca 309; öge öge 136; uru uru 272; yüz yire ura 168;

+A-

beñzemez 470; beñzer 268, oğradı 335, oğradım 391, 473; oynar 294; tonadana 420; yarlıgağıl 407, yarlıgıyam 430;

+AGU

biregü 84;

+Al-

ulalur 207;

-AlI

üredeli 203; yaradalı 185, 203;

-(y)AlUm

bilelüm 30; bünyād idelüm 1; girelüm 141; şerh idelüm 8; yād idelüm 1;

+Am (Bildirme eki)

benem 141; settāram 433;

+Am

almışam 220; aluram 214, 215, 219, alusaram 225; ataram 217; bakaram 209; başaram 397; bilürem 209, 225; denerem 483 (!);

dilerem 407; direm 210, 332; divşürürem 223; dönerem 434; eydürem 488; giderem 440; görmişem 289, 468; görürem 118, 209, 224; içerem 122; inerem 434, 483; irerem 491; karşururam 223; kavşururam 216; korqaram 200; kıturam 118, 214, 219; ölüserem 225; şunuram 122; sünerem 214; sürerem 491; teferrüç iderem 440, varmışam 468; virbirem 210, 216; viriserem 406, virmişem 289; +In : dimezin 131;

-AmA-

Bakamadı 366;

-(y)An

çağıran 391, 392; dün namâzin kılanlarıñ 173; getüren 489; gören (?) 292; ičen 121, 250; koyan 218; kığıran 392; kılanlara 378; şalavât viren 61; şayru kılan 108; tonadana 420; toyurana 421; var eyleyen 403; viren 221; yâr eyleyen 159; yudan 249;

+Ar, +şAr

birer 270; ikişer 278;

-Ar

açar 144, 373; aķar 260, 295, 341, 476; añar 149; artar 356; 'arz iderler 299; asar-ıdı 265; ataram 217; baķar 295, 209; başaram 397; batar 4; biter 284; çekerlerdi 264, 282; çıkar 63, 260, 273, 341, 476; dantar 356; denerem 483 (!); direr 150; dögerdi 59; döker 356; dönerem 434; dutar 4, 52, 213, 408, dutarlar 166; düter 284; ecel irer 208; éder 80; geçer 81, 373, 481; gelecti ider 351; geyer 448; gider 84, 97, 281, 351, 352, 440; göyer 448; göyner 224; güler

294; hıyar iderse 417; içer 481, içerem 122; iner 150, 167, 208, 211, 343, 358, 434, 478, 480, 483; irer 97, 390, 491; iver 188; kaķar 140; korqaram 200, korqur-ısa 421; koyar 93; kısarlar 213; keser-ıdı 265, keserlerdi 283; mât ider 484, mât iderdi 23; n'iderse 276; ölçer 356; öter 377, 381; rivâyet kılar 9; sağı saġarlar-ıdı 267; saçı saçar 144; şayar 358; şorar-ısañ 386; silker 342; sünerem 214; sürerem 491; talar 341; teferrüç iderem 440; toġar 4; uçar 81; umarlar 88; uyar 93; yaġar 13; yannar 248, 250, 277, 284; yazarken 143; yiderler 299; yiter 356, 381; zevķ ider 294;

-Ar-

çıkarrur 151, 297; giderir (!) 383;

+ArU

içerü 146, 244, 247, 438; yoķaru 331;

-AsI

viresiye 274;

-AyIm, -AyIn

diyeyim 191, 288; eydeyim 137, 181, 202, 439, 492; göreyim 245; şerh ideyim 127; +AyIn : diyeyin 456; eydeyin 180; şerh ideyin 332, 473; +AyUm : uçayum 124; bileyüm 245; diyeyüm 164; eydeyüm 10; içeyüm 124;

+CA

bunca 113; dilince 313; dünyâcu 231, 336, 338, 363, kestüklerince

- 284; nice 338; sağışmcı 229; sağışmcadır 364;
- +cAGAz**
tizcegez 99;
- +cAK**
tizcek 391; yalıncağa 419, yalıncağ 420;
- cAK**
emceğinden 259, emcekleri 260;
- +cUK**
cümlecuğı 154, 361 ~ cümlecüğü 103, 388; kamucuğı 222;
- D-**
ditredürdi 248;
- +dA**
ağacda 205, 346; altında 327; anda 75, 76, 77, 78, 101, 102, 118, 147, 155, 175, 178, 181, 207, 244, 246, 258, 259, 293, 307, 317, 334, 404, 465; arada 400, aramızda 399, arasında 186, 187, 192; arşta 331, 367, 471; başında 320, 443; boynında 270; bucağında 370; bunda 117, 242, 243, 266; çevresinde 464; degmesinde 367; dibinde 122, 341, 350; dilinde 156; divārında 457; dördincide 484; dünyede 286; elinde 24, 52, 55, 354, 355; ferşte-y-idi (!) 331; gökde 128, gökde 40, 81, 164, 306, 450, 454; gönüilde 1; günde 341; havlü'l-'arşta 388; haznada 444; hicāplarda 393; içinde 161, 169, 279, 284, 330, 369, 441, 459, 488; işdedür 171; kanatta 319; kapusunda 461; karınlarında 271; karşusunda 241; katumda 405; katında 45, 73, 353, 442; kırañında 251, 360; kıyāmette 151; kıyısında 354; köşkte 464, 467; levhtedür 205; öñinde 189, 83, öñlerinde 278; ortada 14; rikābında 76; sağdağular 294; soldağı 292, 295, şolında 148, 355; şerefinde 176; şumuda 239; uçmakta 468, 476; üstinde 176, 184, 337, 347, 398, 474; yanında 133, 190, 372; yaratılmışta 35; yirde 490, 81, yirinde 340; yir yüzinde 152, 297, 357; yolda 351; yöremüzde 399; yüzinde 312, 320, 370;
- +dAn**
ağacdan 206; 'aşikden-idi 28; altından 481; andan 51, 86, 90, 101, 116, 126, 153, 198, 227, 240, 249, 258, 285, 325, 328, 335, 343, 349, 361, 435, 462, 466, 479, 481; bakırdan 179; balışından 373; başdan başa 20, 446; başumdan 235; bilinden 204; birbirinden 441; bundan 244, 66, 73; burāktan 98; cebrā'ilden 42; çalaptan 110; demürden 162; deriden 255; dibinden 476; dünyādan 444; dürden-idi 333; düütünden 138; elümden 63; emceğinden 259; eñsesinden 264; evden 11; ferıştelerden 210; fevka'l-'ulādan 390; gök yüzünden 54; gökten 358, 486, 487; gözlerinden 295; gümüşden 56; hürilerden 445, 455; haddinden 455; hicāptan 395; heybetten 248, heybetinden 194, 233; içerüden 140, 438; içinden 260; incüden 466; kamusından 35; kapudan 146, 247; kıardan 156; kavumundan 211, kırkıdan 290;

kıdretten 291, *kıdretinden* 155, 46; *kulaklarından* 273; *kullarumdan* 419; *kâfirlerden* 115; *kenârından* 251; *köşkten* 440; *la'ldan-ıdı* 130; *mahlûkdan* 229, *mermerden-ıdı* 252; *müşkten idi* 336; *neden-dürür* 456; *nürdan* 47, 139, 176, 333, 443, *nürından* 446; *oddan* 156, 230, 248, *odından* 426; *senden* 96, 311, 36, 407; *şalavâtın* 346; *şudan* 63, 249, 250; *tağlardan* 269, *tağından* 154; *tamudan* 290; *tesbîhten* 323; *uçtan uca* 454; *uykudan* 384; *yanından* 212; *yirden* 23, 362; *yüñinden* 342; *yıldızlardan* 454; *zebercedden* 291; *zebercedden* 459; *zemherîden* 255;

-Dİ

açdı 246; *ağlar-ıdı* 292, 306; *'aқиқden-ıdı* 28; *'aleyk aldı* 168; *almadı* 195; *altı yüz idi* 26; *altın idi* 131, 304; *ancak-ıdı* 125; *'arşta-y-ıdı* 331, 471; *'arza kıldı* 38; *asur-ıdı* 265, *aşmışlardı* 259; *at/adlarıdı* [!] 334; *atılar* 112, 114; *'ayân oldu* 401; *ay-ıdı* 182; *ayururdu* 255; *'azâb kıldılar* 113; *baķamadı* 366, *baķmaz-ıdı* 335; *balķ ururdu* 175; *batmış-ıdı* 19; *bellü ururdu* 25; *belürmez-üdi* 12; *beñzerdi* 325, 352; *berâber-ıdı* 21; *bezediler* 39; *binmedi mi* 69; *bölük idi* 27; *buldılar* 266; *bustân-ıdı* 469, *buyurdısa* 214; *bırakdı* 46; *çağrışdılar* 145; *çayan-ıdı* 252; *cebrâ'il idi* 489; *cevher-(ı)di* 310; *çekerlerdi* 264, 282; *çekindi* 62; *çok-u(i)di* 334; *da'vet eyledi* 387; *delîl oldu* 393; *derledi* 74; *didi* 97, 105, 116, 163, 222, 235, 274, 305, 371, 436, 494, *didiler* 106, 183, 113; *diledi* 35; *dirildiler* 388; *dürler-ıdı* 275;

ditredi 234, *ditredürdi* 248; *dizli-y-ıdı* 27; *döğerdı* 59; *döndi* 435; *durdı* 246, 435, *durmadı* 85, *durmuş-ıdı* 54, 354, 360, 361, 487; *dururdu* 437; *durı geldi* 177; *dutmadılar* 111; *dutmuş-ıdı* 19, 55, 471; *duttı* 100, 194, 233; *duttılar* 112; *dünyâcaydı* 231; *dürden-ıdı* 333; *düz-üdi* 83; *eserdı* 13; *eyitti* 69, 71, 75, 87, 106, 125, 141, 142, 198, 202, 219, 242, 267, 281, 286, 326, 365, 408, 422; *ferşte-y-ıdı (!)* 331, *geldi* 50, 68, 102, 140, 144, 192, 196, 493; *gevher-ıdı* 310; *gider-ıdı* 281; *gile eylediler* 115; *gitti* 85, 234; *göndürdiler* 315; *gördi* 308, 435; *görünürdi* 447; *görmedi* 34, *görmez oldu* 401, *görmez-ıdı* 12; *göründi* 51; *görüşdi* 328, 309; *gösteri virdi* 437; *güc kıldı* 121; *hâşıl oldu* 405, *hâşıl oldu* 434; *harâm olaydı* 123; *helâl idi* 278; *'irâķ oldu* 74; *ırlar-ıdı* 267; *inandılar* 494; *inanmadılar* 111; *irdi* 21, 54, 140, 328; *irgürdi* 169; *irişdi* 135, 396, 404; *irmedi* 458; *issi-y-ıdı* 492; *işiddüñdi* 478; *işitdi* 74; *'izzet eyledi* 177; *kabül oldu* 50; *ķaldı* 400, *ķalmadı* 399, 468; *ķarañıdı* 12; *ķarşu durdılar* 103; *ķavl eyledi* 77; *ķocdı* 235; *ķomış-ıdı* 490; *ķopmuş-ıdı* 13; *ķorkdı* 194; *ķurıdı* 125; *ķutluladılar* 314; *ķeser-ıdı* 265, *ķeserlerdi* 283; *ķuķif idi* 28; *mât iderdı* 23; *münis-ıdı* 178, 303; *malıķı-y-ıdı* 472; *mercân-ıdı* 130; *mermerden-ıdı* 252; *muğannıdı* 267; *muķarrab-ıdı* 312; *muķı'* oldu 78; *müşkten idi* 336; *nażar kılmadı*

195; *n'eylediler* 286; *n'itdiler* 261; *nürdan idi* 47, 333; *ne kıldılar* 266; *nerdübān idi* 129; *niḳāb idi* 312; *oddan idi* 156; *oğradı* 335; *öğretti* 105; *oldı "o idi"* 56; *olmuş-ıdı* 290; *ol-ıdı* 398; *otururdu* 230, 293, 307; *oynar-ıdı* 229; *'ögr eyledi* 240; *rūlu [?] idi* 318; *revān idi* 156; *saçdılar* 145; *sağı sağarlar-ıdı* 267; *sakfi-y-ıdı* 472; *şalavāt virürdi* 160; *şattılar* 114, 261; *şındı* 143; *sek-sen-ıdı* 336; *selāmum aldı* 198; *selām virdiler* 103; *şordı* 328; *söyledi* 240, 68, 286, 313, *söylediler* 115; *söylerlerdi* 287; *şu-y-ıdı* 121, 477; *sıçradı* 62, 63; *şayalık eyler-ıdı* 262; *turmuş-ıdı* 485; *tapu kıldı* 241; *tolıdı* 47; *tolu-y-ıdı* 269; *toyuradı* 339, *toyurur idi* 340; *tuymuş-ıdı* 363; *ululadı* 35; *ulu-y-ıdı* 269; *urmuş-ıdı* 485; *uzun-ıdı* 26; *ürdi* 29; *var-(ı)dı* 133; *vardı* 17, 85, 241, *var-ıdı* 60, 133, 229, 262, 281, 292, *varmadı mı* 70; *virbidi* 45, 204, 238; *virdi* 21, *virdiler* 104; *virmedi* 34, *virmiş-ıdı* 33, *virürlerdi* 274; *vurmuş-ıdı* 354, *yahyā-y-ıdı* 182; *yaratdı* 3, *yaturdı* 101; *yaydı* 79; *yazmadı* 125, *yazmış-ıdı* 126; *yazıldı* 24; *yazı-y-ıdı* 83; *yıdı* 222; *yirde-y-ıdı* 128; *yirlerdi* 287, 275; *yitmiş biñ idi* 318; *yitmiş-ıdı* 363; *yoğurmadı* 458; *yol-ıdı* 256, 395, 398; *yörüdü* 436; *za'ferān-ıdı* 469; *zıkr tesbīh ittiler* 314; *zeytūn idi* 304; *ziyāret eyledi* 313;

+dIn

şağdın 292; *şoldın* 292;

-DUK

gördük 183; *öğüt virdük* 111;

-DUK (partisip)

gülmedük 185; *şādī kılmaduk* 185; *kestüklerince* 284

-dUKCA

böyüdükçe 207, 12

-DUM

'acaba kıldım 90; *'acaba kıalur-ıdım* 15; *açdım* 18; *aldım* 43, 48, *avdaz aldım* 53; *bağdım* 18, 486, *bağmadımsa* 199; *bilmedüm* 240, 397; *bindüm* 78, 79, 100, 351, 391, 491; *çıkdım* 11, 136; *didüm* 99, 237, 494; *diledüm* 85; *döndüm* 290; *durmuş-ıdım* 14; *eydür-ıdım* 16; *eyitdüm* 18, 49, 87, 94, 124, 193, 202, 218, 236, 237, 242, 245, 266, 261, 280, 286, 326, 365, 407, 422; *fāriğ oldım* 290; *fıkrını kıalur-ıdım* 15; *geçdüm* 51, 86, 90, 126, 153, 161, 169, 178, 227, 303, 309, 325, 328, 335, 361, 389, 394, 396, 486, 489; *geldüm* 490; *girdüm* 146, 439, 440; *giyeydüm* 43; *gördüm* 18, 102, 139, 146, 147, 155, 175, 181, 184, 194, 227, 233, 246, 247, 248, 249, 251, 255, 259, 262, 268, 277, 282, 291, 293, 304, 306, 307, 310, 316, 317, 325, 333, 336, 372, 400, 403, 404, 484, 487, 490; *güzār kıldım* 161; *hayrān oldım* 91; *indüm* 98, 101, 489; *irdüm* 98, 161; *işitdüm* 42; *kadem urdım* 126; *karşı bağdım* 118; *kıldım* 220, 221, 247, *kılmış-ıdım* 11; *namāz kıldım* 99, 389; *nazar ittüm* 22, 366; *oğradım* 90, 352, 361, 391, 473; *secde kıldım* 404; *selām*

virdüm 168; *selâm virdüm* 176, 195, 390; *söyledüm* 493; *şordum* 29; *şundum* 43; *teferrüc kıldum* 153; *temâşû ittüm* 483; *urdum* 42, 62; *vardum* 176, 399, 51, *varmış-ıdum* 14; *yarağ kıldum* 169; *yidüm* 48; *yöridüm* 11;

-dUñ

bile-y-idüñ 432; *getürdüñ* 100; *içeydüñ* 123; *işiddüñdi* 478, *işitmedüñ mi* 371; *kaldüñ* 239; *şefû 'at kıla-y-ıdüñ* 432;

+durur, +dUr

+durur : *adı durur* 311, 386, 488; *andan-durur* 302; *arasında-durur* 187, 192; *aşağa-durur* 466; *bitmiş-durur* 190; *bu-durur* 276, 416; *döşelü-dürür* 467; *dutmuş-durur* 119; 134, 190; *ferişteleri-durur* 172; *girçek-durur* 270; *içerü-durur* 244; *kâyim olmuş-durur* 158; *karşu durur ?* 132; *kâfir-durur* 187; *kim-dürür* 140, 94, *kimler-dürür* 181; *müvekkel idipdürür* 385; *naşrânî-durur* 88; *neden-dürür* 456; *ol-durur* 2; *râfi'a-durur* 138; *şâhib-i kıble-dürür* 73; *şöyle-durur* 189; *tañrı-durur* 226; *var-durur* 464; *yazılı-durur* 204; *yok-durur* 73;

+dUr : *adıdur* 324, 355; *alıvâldür* 29; *aslıdur* 367; *bellüdü* 205; *berâberdür* 463; *bi-hisâbdur* 228; *bilemedür* 143; *budur* 88, 94, 160, 193, 238, 326, 365, 407; *bunuñdur* 73; *buyruğıdur* 237; *dibidür* 362; *durmuşdur* 148; *dür* ü *cevherdür* 60; *feriştüdür* 171; *fülân nuñdur (!)* 461; *gerçekdür* 494; *gicedür* 31, *gicesidür* 32; *giriserdür* 242, 243, 244; *hürilerdür* 464, *hürisidür* 386;

ırmağdur 353; *işdedür* 171; *kadardur* 453; *kalıñdur* 137; *kapudur* 242, *kapusıdur* 243; *komuşlardur* 459; *kâfirdür* 109; *kindür* 87, 193, 236, 326, *kimlerdürler* 280; *ne gişidür* 209; *levhtür* 202, *levhtedür* 205; *mâlikidür* 236; *müntehâdur* 337; *ne 'ırağdur (?)* 163; *nebîdür* 71; *nedür* 365; *nicedür* 191, 468, *nicesidür* 245; *oğlıdur* 106; *oldur* 108; *şâfiyedür* 305; *şaluvâtdur* 344; *sağışuncadur* 364; *tañrı birdür* 107; *toptoludur* 452; *vardur* 72, 108, 200, 462, 463; *yaradılmışdur* 72; *yatursızdur* 384; *yitmiş biñdür* 320; *yokşuldur* 105; *zeberceddür* 170, *zebercettür* 327; *zemez şuyıdur* 52; Ø : *namâz kılmak gerek* 117; *silmek gerek* 117;

-dUr-

bildürmeyem 431; *bindürürler* 299; *göyündürür* 157; *indürürler* 479; *söyündürür* 157; *üleşdürür* 357; *yidürür* 272, 285;

-GA

bilge 142;

-GI

bıçğı-y-ıta 113 ~ *bıçğı-y-ıta* 283;

-GII

açğıl 245; *añlağıl* 386; *bakmağıl* 237; *digil* 31, 142, 237, 406; *dilegil* 406; *diñlegil* 17; *dirgil* 137; *durı gelgil* 37; *durıvirgil* 67; *dutğıl* 7; 32; *dutıvirgil* 65; *işitgil* 69; *kılğıl* *yarağ* 7; *muñi' olğıl* 65; *nişâr itgil* 89; *yarlıgağıl* 407;

-GUr-

irgürdi 169;

+I

düni günü 158, 347;

-I

durı gelgil 37, 177; *durıvirgil* 65, 67;
gösteri virdi 437;

-IbAnI

artıbanı 340;

-ICAGAz

artıcağaz 416; *çıkıcegez* 342; *göricegez*
91, 168, 300; *ölicegez* 380;

-IcAK

bakıcağ 90; *düñicek* 387; *dün buçuğı*
olıcağ 376, 377; *gelicek* 452; *işidicek* 8,
397;

-IcI

cân alıcı 193;

+ID-

güñidem 414;

-D-

eridüben 157, *kurıdur* 228, *tonadana*
420, *üredeli* 203, *yördür* 108, 7

+(I)K-

açıkmayalar 475;

-(I)I-

açılır 258, 438,; *aşılı* 154, *aslıdur* 367;
dirildiler 388; *dizli-y-idi* 27, *dökülür*
342; *saçılır* 438, *yaqılır* 22, *yaradılmış*
107, 226, 35, 72, *yazılı-durur* 204, 207,
24; *örüllü ??* 129, *üzülür* 208, 12

-Im

adımum 398; *içim* 249, 250;

-(I)n

dütünden 138; *degin* 119, 151, 247,

+In

birin birin 358; *bir birin* 223; *gezin*
394;

-(I)n-

bulunmayam 201, *çekindi* 62,
doğmur 92, *görinürdi* 447, *sevinür*
294, 300; *sevnişiben* 135,
sevinişürler 39, *tâc urmur* 165,
uzanur 82, *yolmur (?)* 343;

-InCA

açınca 97; *ölince* 409, 24

+Incl

altıncı 309, 310, 311; *bişinci* 303,
304, 305, 306; *dördüncü* 179, 180,
483, 484, 178; *ikinci* 161, 162, 163,
25, 164; *üçüncü* 169, 171; *yidinci*
315, 316, 324, 486; *ikinc(i)* 416,

-Ir

giderir (!) 383;

-IsAr

alusaram 225; *'uzāb kılsar* 257;
giriser 242, 243, 244, 465;
görisersin 38; *iriser* 33, 37;
ku(r)ısar 465; *māt olısar* 226;
ölüserem 225; *vüriserem* 406;

-(I)D-

eydür 31,

-(I)ş

iniş 82, 83.

-(I)ş-

çağrışdılar 145, *irişdi* 135, 396, 404; *sevnişiben* 135; *sevinişürler* 39, 3

-(U)K

artuğ 285; *bölük* 259, 262, 268, 277; *böyük* 268; *buçuğı* 376, 377; *buyruğıdur* 237, *buyruk* 4; *delükleri* 364; *direge* 268; *döşegüm* 492; *yarağ* 380; *yüksek* 413, 414, 441;

-kAn

gider-iken 352; 84; *uyur-uken* 378; *yuzarken* 143;

+KI

göktegi 306, 450, 454; *sağdağular* 294; *şoldağı* 292, 295;

+IA-

añlağıl 386; *'ayblama* 199; *bağlamışlar* 264; *derledi* 74; *ırlar-ıdı* 267; *kutluladılar* 314; *muştular* 135; *toylayam* 433; *ululadı* 35; *yiñilendi* 30;

+IAn-

bağlamur 165; *yiñilendi* 30;

+IAr

'acâyıblar 180; *adların* 374; *ağaçlarıuñ* 471, *ağaçları* 470; *anlar* 96, 107, 111, 167, 168, 172, 263, 265, 272, 282, 330, 334, 412, 415, 422, 424, 429, 451, 466; *atlar* 165; *'avratları* 259; *'ayâlleri* 262; *bu[la]nlarıuñ* 174; *bular* 87, 89, 261, 280, 306, 360; *bulıtlara* 357; *bunlar* 104, 105, 266, 267, 274, 281, 286, 287; *burâklarıuñ* 56; *cānları* 219; *çoğlar* 220; *cühudlara* 104; *deñizleri* 228; *dilleri* 264; *dün namāzın kılanlarıuñ* 173; *emcekleri* 260; *enbiyālar* 34, 102, 117, 460; *evliyālar* 34, 297; *ferište[ler]* 40, 129, 133, 146, 150, 151, 210, 306,

330, 334, 344, 360; *gendüler* 93, 285; *göklere* 39, 175, 191; *gözlerüm* 366, 401; *hicāplarda* 393; *hūriler* 298, 441, 445, 455, 464; *hacıları* 257; *harbaları* 166; *ırğatlar* 458; *içleri* 269; *işlere* 162; *karınları* 269; *kullarumdan* 419; *kılanlara* 378; *kāfirler* 106, 115, 215, 217, 244, *kerrübinler* 334; *kimlerdirler* 280; *kişiler* 95; *köşkler* 462, 463, 481; *mü'minlerüñ* 174, 215, 216, 298, 466; *müşrikler* 253; *otlara* 357; *perdeleri* 396; *sağdağular* 294; *şoldağular* 295; *sarāylar* 220, 453; *südlerini* 261; *sultānları* 219; *süñüklerüm* 234; *şehrlerde* 253; *şunları* 427; *tağlardan* 269, *tağları* 227; *tahtları* 220; *tamular* 243; *uçmağları* 483; *virenlerüñ* 173; *yimişleri* 470; *yılduzlardan* 454; *zebānler* 232, 265, 272;

+IArI

ādem oğlanlarınuñ 150, 9; *kanadları* 393, 24; *kanadların* 374, 23; *kanatları* 26, 3; *kanatları* 60, 5; *kanatların* 377, 23; *kanları* 447, 26; *karınlarında* 271, 16; *kulağlarından* 273, 16; *zıklarleri* 344, 21; *hikmetlerin* 288, 17; *'Aybların* 429, 25; *'ömürleri* 205, 12; *adları* 205, 12; *At/Adlarıdı* [!] 334, 21; *Ayağları* 130, 8; *Ayağları* 321, 20; *Barmağlarınuñ* 446, 26; *Barmağlarına* 447, 26; *başları* 331, 20; *başlarına* 165, 10; *Beñleri-le* 450, 26; *budağları* 191, 12; *bu-dağları* 474, 28; *burcları* 153, 9;

cānları 284, 16; *cānların* 214, 13; *Cānlarımı* 112, 7; *cezūları* 276, 16; *ciğtleri* 452, 27; *Çiğintleri* 283, 16; *Daşları* 456, 27; *delükleri* 364, 22; *dillerin* 265, 15; *Dillerinde* 166, 10; *Ellerinde* 166, 10; *ferişteleri-durur* 172, 10; *gendülerin* 93, 6; *gözleri* 228, 13; *gözleri* 450, 26; *Gözlerinden* 295, 18; *günāhların* 150, 9; *heybetlerin* 288, 17; *işlerin* 431, 25; *Kestüklerince* 284, 16; *köşkleri* 413, 25; *köşkleri* 466, 27; *köşklerini* 414, 25; *Mālları* 416, 25; *māllarımı* 274, 16; *māllarını* 415, 25; *ni'metlerin* 412, 25; *Öñlerinde* 278, 16; *otları* 469, 27; *pāsları* 383, 23; *Sakaqları ??* 452, 27; *saçları* 449, 26; *sözleri* 352, 21; *sözleri* 451, 27; *suçların* 431, 25; *tenleri* 447, 26; *tesbīhleri* 166, 10; *tesbīhleri* 344, 21; *varaqları* 474, 28; *ısları* 383, 23; *ıslarına* 375, 23; *Yüzleri* 182, 11; *yüzleri* 441, 26; *yüzlerine* 429, 25; *Yüzlerinüñ* 442, 26; *yüzlerinüñ* 443, 26; *yıldızları* 153, 9; *yıldızları* 450, 26;

+HK

aralığı 395; *birliğine* 109, 111, *birliğime* 427, 428; *éylük* 217; *giñligi* 329; *ıraklığı* 256; *muştuluk* 31, 142; *ıayalık* 262; *uzunluğu* 256 ~ *uzunlığı* 395; *varlığıma* 427; *yıllık* 26, 137, 256, 395, 398, *yüceliği* 453;

+HU

bellü 365; *ciğtlü* 448; *döşelü-dürür* 467; *dürlü* 95, 132, 146, 149, 156, 241, 278, 301, 322, 394; *görklü* 40; *kayğulu* 184; *kutluladılar* 314; *örtülü* 402; *suçlusun* 430;

+m (1. Teklik şahıs eki)

arturam 415; *ayırımıyam* 429; *üzād kılam* 426, 427; *bildürmeyem* 431; *diyem* 128; *fāş itmeyem* 431; *gösterem* 418; *hāzır bulunmayam* 201; *harām eyleyem* 425; *kalam* 76; *kırtaram* 421; *merkebi ben olam* 76; *nişār idem* 408; *rūzi kılam* 420; *setr eyleyem* 433; *ıoylayam* 433; *şımış olam* 201; *urımıyam* 429; *virem* 417; *virem* 418, 421, 423, 424; *yarlıgıyam* 430;

+(U)m

adımum 398; *ahvālümü* 10, 493; *'aklum* 235; *ayağum* 397; *başumdan* 235; *beñzüm* 234, 290; *bindüğüm* 77; *birliğüme* 427, 428; *cānum* 43, 194, 198, 225; *didigüm* 386, 472; *döşegüm* 492; *egnüme* 46, 48; *elüm* 62, 63, 122, 215, 436; *fazlum-tla* 430; *farızamı* 410; *gelecümi* 314; *gendüzüm* 225; *gördüğümü (!)* 492; *gözlerüm* 366, 401; *gözüm* 17, 18, 51, 224; *hācetüm* 407, 434; *hālüm* 10, 328; *hulķuma* 213; *karındaşum* 29; *karşuma* 401, 438; *katumda* 405; *kulağum* 50, 397; *kullarumdan* 419; *meşgülüm* 200; *mi'rācumı* 314; *önüme* 208; *rahmetümi* 408, 429, 433; *selāmum* 195, 198; *sözüm* 17, 65, 69, 86, 494; *subhānumı* 403; *sultānumı* 403; *sünüklerüm* 234; *şartumı* 408; *tenüm* 194; *tonum* 43; *ümmeüm* 48, 49, 407; *varlığıma* 427; *yolum* 328, 335, 393; *yörüdüğüm* 398;

+(U)mUz

aramuzda 399; *cānumuz* 183;
cümlemüzüñ 238; *degmemüze* 113;
ķamumuzu 36; *kimümüzi* 113, 114;
sulṭānumuz 183; *üstümüze* 30;
yöremüzde 399;

+mA

bilemedür 143;

-mA-

açıkmayalar 475; *almadı* 195;
'ayblama 199; *ayırımıyam* 429; *bakma*
92, *bakmağıl* 237, *bakmadumsa* 199;
bildürmeyem 431; *bilmedüm* 240, 397,
bilmeyesin 430, *binmedi mi* 69, *binmeye*
66, *bulunmayam* 201; *dükenmeye* 482;
durmadı 85; *dutmadılar* 111; *fāş*
itmeyem 431; *getürmeye* 427; *görmedi*
34; *gülmedük* 185; *inanmadılar* 111;
irmedi 458; *işitmediñ mi* 371; *ķalmadı*
399, 468; *ķaygu virme* 32; *ķorkma* 235;
nażar ķılmadı 195; *şanma* 432; *şanmañ*
270; *şādī ķılmaduk* 185; *terk itmeye*
409; *urımıyam* 429; *varmadı mı* 70;
virmedi 34; *yanmaya* 66; *yazmadı* 125;
yoğurmadı 458;

-mAK

ağlamağüñ 296, *ağlamağı* 300, 302;
binmege 62; *ditremek* 194; *ditremek*
233; *dutmağa* 188; *gülmeg-ile* 296;
namāz ķılmak 117; *silmek gerek* 117;
ümmeñ olmaķ 87;

-mAKIIK

almaklığa 211; *yād ķılmaklığa* 211;

-mAz

bakmaz-ıdı 335; *belürmez-üdi* 12;
beñzemez 470; *dimez* 81, 131, 275;
geçmez 349; *gelmez* 456; *gerekmez* 44;

görmez oldu 401; *görmez olur* 402;
görmez-ıdı 12; *inanmaz* 187; *ötmez*
12; *varmaz* 257;

+mI

binmedi mi 69; *bunlar mı* 105; *emir*
mi 30; *giye mi* 49; *işitmediñ mi*
371; *şur mı* 29; *varmadı mı* 70;

-mIssA

varmıssa 423;

-mIş

aşmışlardı 259; *almışam* 220; *ayam*
(?) *ķılmış* 231; *bağlamışlar* 264;
batmış-ıdı 19; *bī-çāre olmuş* 279;
bitmiş 470, *bitmiş-durur* 190;
brakmış 474; *bizemiş* 91; *dimiş*
131; *direk olmuş* 23; *durmuşdur*
148, *durmuş-ıdum* 14, *durmuş-ıdı*
54, 354, 360, 361, 487; *dutmuş* 20,
dutmuş-durur 119, 134, 190,
dutmuş-ıdı 19, 55, 471; *el bir itmiş*
450; *ferište-y-imiş* 392; *görmüşem*
289, 468; *ķaplamış* 191; *ķāyim*
olmuş-durur 158; *ķılmış-ıdum* 11;
ķomışlar 230, 279, 459, *ķomuş-ıdı*
490; *ķopmuş-ıdı* 13; *ķurşun imiş*
254; *olmuş-ıdı* 290; *şımış olam* 201;
ķolmuş 20; *ķutmuş-ıdı* 363; *turmuş-ıdı*
485; *urmuş-ıdı* 485; *varmışam* 468;
varmuş-ıdum 14; *virmişem* 289,
virmiş-ıdı 33; *vurmuş-ıdı* 354;
yaradılmışdur 72; *yaratmış* 16, 46,
120, 138, 155, 162, 170, 179, 253,
291, 316, 317, 460; *yazmış* 461,
yazmış-ıdı 126; *yitmiş-ıdı* 363;

-mIş Fiilden isim :

yaradılmışda 35, 107, 226; *yimiş*
470, 475;

+n (Yükleme hali eki)

adların 374 , *adın* 143; *'aybların* 429; *'azmetin* 368; *balçığın* 458; *barmağın* 445, *cānların* 214, *cānın* 220, 301; *cümlesin* 340, 430, 433; *dānesin* 339; *dillerin* 265; *dükelin* 167, 223; *dün namāzın* 173, 378, 379; *dırnağın* 445; *emrin* 188; *etin* 287; *gendülerin* 93; *günāhların* 150, *günāhın* 432; *ğaybetin* 286, 287; *hācetin* 275; *hālin* 115; *hikmetlerin* 288; *heybetin* 368; *heybetlerin* 288; *hükmin* 4; *'ıvazın* 276; *'imrān oğlın* 307; *işlerin* 431; *kadır gicesin* 174; *kaşusun* 246, 339; *kanadların* 374, *kanadın* 373; *kaşusun* 124, 246; *mi'racın* 8; *müzdin* 348; *ni'metlerin* 412; *odun* 425; *sağışın* 359; *selāmın* 196, 197; *suçların* 431, *suçlusun* 430; *suçsuzun* 430; *vasfın* 453; *virdüğün* 34; *yatsunamāzın* 11; *yaşın* 117; *yolun* 257;

+ñ

lā'ut eyleñ 379;

-(U)n-

göründi 51, *göyündürür* 157.

-ñUz

añlañuz 332; *diñleñüz* 332; *şükr eyleñüz* 376; *zıkr eyleñüz* 376;

+ñ (2. teklik şahıs eki)

'aқıl-iseñ 302; *dilerseñ* 406; *mü'min iseñ* 315; *şanmañ* 270; *şorar-ısañ* 386; *ümmet-iseñ* 53, 348;

+(U)ñ

'aқluñ 8, 71; *arқаña* 67, *arқаñı* 65; *başuñ* 405; *bilüñ* 37; *cānuñ* 41, *canuñ* 7, 8; *çalabuñ* 116; *cismüñ* 66; *dedeñ*

326; *göñlüñe* 32; *hācetiñ* 50; *halқuñ* 287; *işüñ* 405; *kısmetiñ* 125; *menziliñ* 37; *mi'rācuñ* 32; *mü'minleriñ* 466; *müzdüñe* 160; *öğüñ* 137; *sözüñ* 494; *sünnetüñ* 409, 410; *şefā'atuñ* 88, 89; *ümmetiñ* 87, 89, 93, 123, 409, 424, 432, 433; *va'deñe* 33; *yüzüñ* 40;

+(U)ñUz

göñlüñüzüñ 383; *gözüñüz* 380; *tañrıñuz* 105, 7

-(U)ñ

aluñ 384; *'ayān idüñ* 472; *duruñ* 375; *oyanıñ* 384; *örü duruñ* 376, *örü turuñ* 379; *secede kıluñ* 384;

-(U)ñUz

duruñuz 383; *gelüñüz* 492; *işidüñüz* 353; *kıluñuz dün namāzın* 379;

-r

ağlar 224, *ağlar-ıdı* 292, 306; *ayduñ eyler* 446; *bağlar şüret* 5; *bekler* 359; *beñzer* 268, 372, 58, *beñzerdi* 325, 352; *diler* 40, 87; *dilerem* 407, *dilerse* 415, *dilerseñ* 89, 406; *direm* 210, *dirlər-ıdı* 275; *hācil eyler* 450; *ırlar-ıdı* 267; *işler* 4, *kaşnar* 249; *muştılar* 135; *n'eylersin* 43, 64; *oқur* 166, 374, *oynar* 294, *oynar-ıdı* 229; *sıçrar* 63; *söyler-ise* 482; *söylerlerdi* 287; *şakır* 58; *tayalık eyler-ıdı* 262; *uyur-uken* 378; *virbirem* 210; *virbirem* 216; *yirler* 275, 279, 280, 287;

+rA

depere 272; *içre* 138, 411, 413, 417, 447; *taşraya* 438; *üzre* 204;

+rAK

yigrek 35, 66;

-sA

'âkıl-iseñ 302; *bakmadumsa* 199; *bakırsa* 227; *binürse* 66; *buyurdısa* 214; *dilerse* 415, *dilerseñ* 89, 406, *dutar-ısa* 408; *eylese* 75; *gelse* 82; *gösterürse* 445, *hayr iderse* 417, *korçar-ısa* 421, *kâfir ise* 212; *mü'min ise* 212, 315, 467; *n'iderse* 276; *nazar idse* 228; *şalavât virse* 425; *şorar-ısañ* 386; *söyler-ise* 482; *sünnî-y-iseñ* 110; *ümme-iseñ* 348, 53, *var-ısa* 246, *yir-ise* 339; *yoksa* 93, 239;

+(s)I

'Abbās oğlu 9; *adı* 1, 138 139, 143, 163, 170, 180, 204, 305, 318, 324, 337, 350, 355, 374, 386, 473, 478, 488; *adımı* 80; *ağac dibi* 349; *ağlamağı* 300, 302; *ağzı* 320, 321, 363, 451; *altına* 230; *altında* 327; *altından* 481; *aralığı* 395; *arasında* 186, 187, 192; *arkasına* 62; *'arşına* 366; *'arş mü'ezzini* 387; *ayağı* 82, 128, 362; *'ayalleri* 262; *'azmetin* 368; *başından* 373; *balçığın* 458; *barmağın* 445; *başı* 265, 268, 319, 470; *başında* 320, 443; *berāberi* 424; *bilinden* 204; *biñine* 418; *birbiri* 132, 135, 374, 431, 441, 463, 465; *biri* 52, 121, 182, 278, 296, 373, 418, 477, 480; *birisi* 182, 278, 296, 445, 477, 480; *birliğine* 109, 111; *boyını* 55, 270; *bucağında* 370, *bucağı* 376 377; *budağı* 338; *budı* 186, 187; *burāklarunuñ begi* 56; *buyruğı* 44, 116, 237; *buyurduğı* 371; *bünyādını*

458; *cān gözine* 402, 403; *cānı* 102, 121, 220, 211, 297, 301; *çevresinde* 464; *cipline* 448; *cismini* 342; *cümlecüğü* 154, 361 ~ *cümlecüğü* 103, 388; *cümlesi* 139, 152, 186, 306, 313, 340, 430, 433; *dānesin* 339; *daracası* 292; *degmesi* 270, 322, 347, 367, 448, 443; *dīdārını* 38, 400; *dibinde* 122, 341, 350, 476; *dili* 321, 322, 313, 156; *divārında* 457; *dizine* 330; *dişi* 57, 268; *dudağı* 56; *dükelin* 223; *dün namāzın* 173, 378, 379; *dünyā tonu* 44; *durnağın* 445; *dıynağı* 59; *dışı* 250; *eceli* 200; *ehli* 465, 475, 481; *elinde* 24, 354, 355, 52; *eline* 119; *emceğinden* 259; *emcekleri* 260; *emrin* 188; *emrini* 201, 359; *eñegi* 56; *eñsesinden* 264; *envārı* 437; *ervāhını* 297; *etin* 287; *feriştesi* 312; *ferşine* 366; *fikrini* 15; *gaybetin* 286; 287; *gendözünü* 91, *gevdesi* 58; *geydüğü* 28; *gicesidür* 32; *günlüğü* 329; *gögsi* 55; *gök yüzünden* 54; *gönül gamı* 293; *gözi* 58, 229, 402; *günāhın* 432, *hātırı* 307, *hācetin* 275; *hālın* 115; *hūrisidür* 386; *hağ dizārı* 401; *haddi* 363; *haddinden* 455; *helāli* 281; *hisābı* 152, 164; *her biri* 4, 26, 52, 115, 134, 145, 154, 165, 171, 313, 345, 394, 448; *heybetin* 368; *heybetinden* 194, 233; *heybetini* 245; *hükmin* 5; *ıraqlığı* 256; *'ışkını* 1; *'ıvazın* 276; *içi* 47, 161, 169, 250, 252, 254, 260, 269, 279, 284, 330, 369, 440, 441, 455, 459, 468, 488; *iki cihān sulṭanı* 71; *ikisi* 47, 158; *'imrān oğlın* 307; *ini* 231;

islām dīnine 167; *issi* 49; *itdügi* 382; *işi* 319; *ķāmeti* 23; *ķadir gicesin* 174; *ķafāsına* 62; *ķalıñdur* 137; *ķamucuğı* 222; *ķamusı* 35, 93, 186, 205, 226, 246, 262, 310, 312, 339, 346, 378, 481; *ķanadı* 318, 373; *ķapusı* 124, 243, 246, 461; *ķarmı* 55; *ķarınları* 269; *ķarşusunda* 241; *ķaşınıñ* 192, *ķatında* 45, 73, 353, 442; *ķavumundan* 211; *kenārından* 251; *ķıç ayağı* 59, *ķırañında* 251, 360; *ķıyısında* 354; *ķıymeti* 457; *ķilesi* 356; *ķimi* 59, 130, 131, 173, 174, 267, 335; *ķöki* 190, 471; *ķudretinden* 15, 46, 127, 155; *ķulağı* 57, *ķuyruğı* 59; *ķevni* 234; *mālikidür* 236; *maħlūķı* 339; *ma'nisi* 296; *merkebi* 76; *mınberi* 327; *mi'racı* 7, 8; *mişāli* 382; *muħtācı* 443; *mūhliki* 109; *mūrveri* [?] 60; *mūzdin* 348; *namāzın* 11; *nazarı* 401; *nefesi* 57; *nicesidür* 245; *nūrı* 119, 444, 446, 484; *odı* 425, 426; *oğlı* 106, 108, 209; *onna* 418; *ortauğı* 108; *ögüdini* 112; *öñinde* 83, 189; *ötdügi* 382; *rikābında* 76; *saçı* 27, 57, 325; *şağına* 148; *sađ elinde* 55; *şağışı* 164, 228, 229, 359, 364; *saķalı* 325; *sakfi-y-ıdı* 472; *selāmın* 196, 197; *serveri* 424; *sevdügisin* 36, *şifātını* 127, 245; *şolında* 148, 355; *şoñ ucu* 222, 282; *sözine* 85; **suçlusun** 430; *suçsuzın* 430; *şun' issi* 16; *şun'ı* 136; *şun'ı-y-ıla* 5; *şūreti* 23, 22, 28; *şūrını* 363; *sūd kadeh(i)* 122; *sūdlerini* 261; *şavķı* 20; *şekki* 109; *şerefinde* 176; *tācı* 443; *tağı* 98, 154, 304; *taħtası* 132; *tañrı dōstu* 174; *tañrı ħāşı* 296; *ţamu 'azābı* 67; *taşı* 304, 455, 468; *teni* 447; *tesbīhi* 160; *ţomı* 28; *ţoprağı* 469 ~ *ţopraķı* 333; *ţurağı* 362; *ucu* 27, 128; *umudı*

238; *üni* 28, 381; *üstadı* 138; *üstinde* 176, 184, 337, 347, 398, 474; *üstine* 79, 189, 230, 231, 288, 351, 385, 391, 491, ~ *üstüne* 201; *uzunluğı* 256, 395; *varını* 38, 102; *vasfi* 80, 353, 439, 453, 456, 473, 482; *vaţanı* 349; *virdügin* 34; *yanı* 129, 133, 190, 372, 469; *yarsı* 156; *yaşın* 117; *yimişi* 338, 475; *yir yüzinde* 152, 297, 357; *yir yüzine* 150; *yiri* 346, 340, 260, 295; *yolı* 257, 329; *yücelügi* 453; *yüñinden* 342; *yüzi* 58, 91, 175, 194, 312, 320, 370; *zemzem şuyıdır* 52; *Ø dün namāz* 380; *gendüler* 93;

+sIn

alursın 218; *bilesin* 128, 368, *bil-meyesin* 430; *bilürsin* 70; *bulasın* 239, *diresin* 369; *emın olasıñ* 197; *görisersin* 38; *görürsin* 358; *'ināyet bulasıñ* 110; *n'eylersin* 43, 64; *şanasın* 13, 83, 176, 182 ~ *şanasın* 369; *şefā'at kılasın* 426;

+sIn (Bildirme eki)

sevdügisin 36;

+sIz (2. çokluk şahıs eki)

irisersiz 33; *yatursız* 375, 384;

-sU

yatsu namāzın 11;

+sUl

yoksuldu 105;

-sUn

binsün 65, 67; *fidī olsun* 198; *gelsün* 124; *muştuluk olsun* 31, 142; *n'eylesün* 422; *tesbīh eylesün* 422;

+sUz

ısuz 220; *suçsuzın* 430; *süsüz* 220;

-U

aşılı 154, *aslıdur* 367; *dizli-y-idi* 27; *kapu*, 124, 139, 140, 141, 144, 241, 242, 243, 246, 247, 258, 291, 437, 438, 461, 485; *öliyi* 451; *örülü* 129; *saçı kıla* 452, *saçı kıılır* 134, *saçı saçar* 144; *tolu* 129, 171, 252, 254, 269, 452, 455, *yazılı-durur* 204, *yazılıdı* 24;

-(y)U

diyü 145, 240, 25, 375, 439, *duru gel* 197; *okeyu* 136;

-UbAn

bañ virüben 387; *cağıruban* 374; *diyüben* 84, 114, 392; *dutuban* 436; *eridüben* 157; *fıkr idüben* 14; *iltüben* 299; *koçuban* 280, 281; *kül idüben* 223; *sevinüben* 42; *sevnişiben* 135; *seyr idüben* 153; *uruban* 377; *utanuban* 74; *uyuban* 95;

-UbAnUñ

üşübenüñ 213;

+(n)Uñ

âdem oğlanlarınıñ 150, *âdemüñ* 302, *ağacılarınıñ* 471, *ağacıñ* 337, *ağlamağacıñ* 296, *ağzınıñ* 321, *anlarınıñ* 330, 334, 451, 466, *anıñ* 47, 108, 109, 172, 188, 189, 201, 211, 229, 230, 231, 329, 338, 359, 382, 458, 474, 484, *anıñçün* 224, 224, 276, *anıñ-ıla* 257, *'arşuñ* 372; *barmaqlarınıñ* 446, *benüm* 198, 200, 314, 410, 423, 427, 428, *benüm için* 121, *benüm-ile* 44, 77, 309, 328; *beñzümiñ* 234, *bu[la]nlarınıñ* 174, *bunlarınıñ* 281, *bunuñ* 45, 73, *bunuñ-*

içün 72, *burâklarınıñ* 56; *cebrâ'iliñ* 349, *cümlemüzüñ* 238; *cümlesiniñ* 152; *çalabuñ* 36, 38, 44, 136, 319, 366, 368; *degmesiniñ* 270, 443; *deñizüñ* 251, *dün namâzın kılanlarınıñ* 173; *dünüñ* 373, *dünyânuñ* 47; *enbiyâlarınıñ* 117; *ferişteleriniñ* 344; *ferişteleriniñ* 160, 318, 324, 355, 393; *fülânnuñdur (!)* 461; *göğüñ* 15, 137, 163, 305, 338; *göñlüñüzüñ* 383; *gözlerümüñ* 401, *hağ çalabuñ* 237, *halquñ* 286; *hicâbuñ* 395; *ırmağacıñ* 477; *isrâfilüñ* 362; *kâfirleriniñ* 215, 217; *kamusınıñ* 205, 262, 312, 346; *kandilüñ* 368, 369; *kaşırünüñ* 254; *kaşınıñ* 192; *kimseniñ* 200, *kimüñ* 209; *köşkleriniñ* 481; *köşküñ* 469; *kürsiniñ* 231; *ma'rifetüñ* 1b/6, *mi'râcuñ* 127, *mü'minleriniñ* 298, *muştafa'nuñ* 1b/8, *mü'minleriniñ* 174, 215, 216; *nebînüñ* 196, 197; *sarâyılarınıñ* 453; *senüñ* 39, 41, 44, 160, 409; *şürünüñ* 363, 364; *sühbânuñ* 201, 359; *şunuñ gibi* 91; *tağacıñ* 256; *ıamınıñ* 288, *tañrınuñ* 106, 111, 127; *uçmağacıñ* 412, 472, 482; *ümmetüñnüñ* 424; *virenleriniñ* 173; *yirüñ* 339; *yüzleriniñ* 442, 443; \emptyset : *ağzı yarı* 451; *yüzi nuru* 175, 11

-(y)Up

dutup 114; *el bağlayıp* 54; *geçüp* 85; *gelüp* 103; *girip* 493; *hırram olup* 185; *koçup* 262; *kül eyleyüp* 157; *müvekkel idipdürür* 385; *namâz kılıp* 486; *oda düşüp* 277; *olup* 476, *olup* 479; *şaf şaf olup* 103;

seyr idüp 101; *tolıp* 437; *urup* 382; *yumıp* 97;

-Ur

açılır 258, 438; *alur* 152, *aluram* 214, 215, 219, *alursın* 218; *avınur* 300; *'ayān olur* 258; *ayırurdu* 255; *bağlanur* 165; *balğ urur* 119, 132, 175; *bellü ururdu* 25; *berğ urur* 457; *bilür* 359, *bilürem* 209, 225, *bilürsın* 70; *bindürürler* 299; *binür* 165, *binürse* 66; *bitürürüz* 275; *bulhār kılar* 449; *bulur* 276; *çağırur* 84, 86, 375, 378, 263; *çakarur* 151, 297; *diri kılar* 451; *ditredürdi* 248, *divşürürem* 223; *doğınur* 92; *dökilür* 342, *du'ā kılarlar* 41; *dükenür* 208; *durur* 176, 232, 350, 437, 490; *emr olur* 438; *eydür* 10, 31, 104, 107, 123, 142, 159, 193, 236, 261, 321, 405, 43, 64, 92, 94, 488, *eydür-idüm* 16; *fesād olur* 152; *fikrini kılar-ıdum* 15; *gelür* 45, 122, 192, 212, 213, 298, 330, 350; *getürür* 134; *getürür* 308; *girür* 273; *görinürdi* 447; *görmez olur* 402; *görürem* 118, 209, 224, *görürsın* 358; *gösterürse* 445; *göyündürür* 157; *haber virür* 9; *hazır olur* 162; *helāk kılar* 167, 227;; *helāk olur* 249; *iledürler* 301, 357; *iltürler* 298; *indürürler* 479; *kalur* 122, *kalur-idum* 15; *karşu durur* 147; *karşururam* 223; *kaşşururam* 216; *kurıdur* 228; *kığurur* 84, *kığırur* 375; *kılar* 345, *kılarım* 214, 219; *nazar kılar* 189, 294; *namāz kılarım* 118; *olur* 380; *oturur* 147, 176, 181, 184, 232, 271, 347, 464, *otururdu* 230, 293, 307; *oyarur* 378; *örü turur* 330; *sākin olur* 300; *saçı kılar* 134; *saçılır* 438; *şalavāt getürür* 348,

şalavāt virür 345, *şalavāt virürdi* 160; *senā kılar* 148; *sevinür* 294, 300; *sevinüşürler* 39; *söyündürür* 157; *şunuram* 122; *şād kılar* 183; *şükr kılar* 158; *tāc urınur* 165; *toğurur* 206; *tomurur* 206; *toyurur* *idi* 340; *turur* 64; *ulalur* 207; *urur* 140; *üleşdürür* 357; *ümmet olur* 308; *üzülür* 208; *varurlar* 212; *virür* 5, 402, 348, *virürlerdi* 274; *vurur* 374; *yağılar* 22, *yalvarurlar* 41; *yaradır* 323, 343, 346, *yaturdu* 101, *yatursız* 375, *yatursızdur* 384; *yazılır* 207; *yidürür* 272, 285; *yolınur (?)* 343; *yördür* 108; *yörür* 81; *zā'il olur* 235; *zārī kılar* 263;

Gelecek zaman fonksiyonunda : *binür* 61;

-Ur-

arturam 415; *bitürürüz* 275; *geyüre* 419; *karşururam* 223; *kaşşururam* 216; *toğurur* 206; *tomurur* 206; *toyura* 419, *toyuradı* 339, *toyurana* 421, *toyurur idi* 340; *uzanur* 82;

+Uz (2. çokluk şahıs eki)

bitürürüz 275, 16

-Uş-

görüştü 328, *görüştü* 309;

+vUz

görevüz 39;

+(y)I

ādemi 293; *adını* 1; *ağaçları* 470; *aḥvālümü* 10, 493; *anları* 259, 264, 265; *anı* 46, 105, 120, 126, 138, 151, 155, 185, 211, 213, 233, 253,

262, 281, 291, 300, 316, 317, 358, 385, 426, 460; *arķaını* 65; *āvāzı* 397; *'avratları* 259; *beni* 65, 100, 233, 235, 308, 313, 315, 387, 403, 435, 489; *beyte'l-ma'mūri* 484; *bünyādını* 458; *bunı* 97, 238; *burāķı* 490; *cānları* 219; *cānlarını* 112; *cānı* 213, 218; *cānını* 102, 211, 297; *cehennemi* 410; *cihānı* 446; *cismini* 342; *cümlesi* 213, 304; *çulu* 61; *dīdārını* 38; *deñizleri* 228; *dizārını* 400; *dilleri* 264; *emrini* 201, 359; *ervāhını* 297; *eti* 255, 283, 285; *farīzamı* 410; *fıkrini* 15; *gelecümü* 314; *gendözini* 91; *gögi* 16, 162, 170, 248, 304, 310, 316, 369; *gökleri* 191, 39; *gördüğümü (!)* 492; *gözi* 12; *güci* 121; *güni* 2, 3, 23, 484; *hacıları* 257; *hāķı* 149; *hālümü* 10; *hārāmı* 279; *hārbaları* 166; *heḫālī* 279, 280; *hisābını* 152; *hulleyi* 48; *heybetini* 245; *'ışķını* 1; *ķamusını* 378; *ķapuyı* 140, 144; *ķarı* 157, 159; *ķudretini* 127; *ķimümüzi* 113, 114; *ķitfini* 59; *ķöşķlerini* 414; *māllarını* 274, 415; *memleketi* 471; *mi'rācumı* 314, *mi'rācı* 128; *Muķaddes'i* 101; *namāzı* 413; *nūrı* 175; *odi* 157; *ögüdini* 112; *öliyi* 451; *perdeleri* 396; *peygāmberi* 39, 327; *rahmetümi* 408, 429; *rızķı* 207; *şāģı* 108; *şalavātı* 345; *sarāyaları* 221; *selāmumu* 195; *seni* 35, 183; *şıfātını*

127, 245; *şun'ını* 136; *şūrını* 363; *şuyı* 53, 357; *sözi* 9, 42, 74, 332, 472; *subhānı* 403; *sultānı* 403; *sulḫānları* 219; *südlərini* 261; *şartını* 408; *şunları* 427; *tağları* 227, *taģı* 336; *taḫtları* 220; *ḫamuyı* 289; *teni* 218; *ḫonı* 49; *uçmaģı* 436; *uçmaķları* 483; *ümmeḫüni* 433; *vasfini* 80, 353, 456, 473, 482; *varını* 38, 102; *yanından* 212; *yapraķı* 209; *yimişini* 475, *yimişleri* 470; *yiri* 16, 190, 369; *yūsuf peygāmberi* 175; *yüzi* 42, *yüzini* 91, 194; *zürriyeti* 203; *∅* : *başuñ* 405; *elüm* 436; *gözüm açdım* 18; *hālüm* 328; *ögüñ* 137; *selāmum aldı* 198; *sözüm* 86; *sünnetüñ* 409; 410; *tenüm* 194; *yüzüñ görmege* 40; *+nI* : *üdem şafini (?)* 203;

ø (Emir 2. teklik şahıs)

aç 141; *al* 196, 197; *'ayblama* 199; *bağla* 37; *baķma* 92; *bil* 94, 202; *dir* 149; *dur* 86; *duru gel* 197; *haber vir* 30; *ikrām kıı* 196; *işid* 202, *işit* 38, 65, 80, 86, 127, 180, 181, 210, *ķayģu virme* 32; *oķı* 124; *rahmet eyle* 149, 159; *şor* 104; *şefā'at eyle* 199; *ḫur* 84; *utan* 64; *uyı* 53, *vir* 78, 110, 137, 163, *yat* 53;

KAYNAKLAR

- Abdurrahim Karahisarî, *Münyetü 'l-Ebrâr ve Gunyetü 'l-Ahyâr*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer kitaplığı, nr, 4444
- Akar, Metin (1987) : *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.
- Akkuş, Muzaffer (1995) : *Kitab-ı Gınya*, TDK yay., Ankara.
- Ali (Kul Gali), *Kıssa-ı Yusuf*, Red. Fesiyev, F.S., Kazan 1983, 544 s.
- Babinger, Franz (1955) : *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, Müellifi : Kivâmi, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (1938) : *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl-ü Nevbahar*, Breslau.
- Bazin, L. (1979) : "Türk Dillerinin Müşterek Tarafları ve Temayülleri" *Tarihi Türk Şiveleri*, Çeviren Mehmet Akalın, Ankara, s. 15-28
- Bilgin, Azmi (1996) : *Nazmü 'l-Hilâfiyyat Tercümesi*, TDK Yay., Ankara.
- Brendemoen , B. (1988) : "Trabzon Ağızlarında şimdiki Zamandaki Bağlantı Ünlüsü", *VI. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde Sunulan Tebliğ*.
- Brendemoen, B. (1980) : "Labiyal Ünlü Uyumunun Gelişmesi Üzerine Bâzı Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, XIX/1977-79 (1980), 223-240.
- Demircan, Ömer (1979) : *Türkçenin Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler*, TDK Yay. Ankara.
- Derleme Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Develi, Hayati (1992) : "Tanıtma : *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemed Han. İzladî ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavât-nâme*. Tıpkı basım ve Türk Harfleriyle Metin, Notlar ve Bir Lügatçe İle Yayımlayanlar: Halil İnalıcık-Mevlud Oğuz, TTK Yay. Ank. 1989", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1992*, s. 203-213.
- Develi, Hayati (1995) : *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK Yay. Ankara.
- Develi, Hayati (1996) : "Türkiye Türkçesinde İç Seste Ünsüz Benzeşmesi ve Yansızlaşma", *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*'da sunulan bildiri.
- Develi, Hayati (1997a) . *Kemalpaşazade ve Ebüssüd'un Galatât Defterleri*", *İlmi Araştırmalar 4*, İstanbul, 99-125.
- Develi, Hayati (1997b) : "Türkiye Türkçesi ile Tatarca Arasındaki Ses Denklikleri Üzerine" İÜ TDED, XXVII, İstanbul, 73-99.

- Develi, Hayati (1998) : *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garîbe*, İstanbul, Kitabevi, 172 s.
- Dilçin, Cem (1991) : *Mes'ûd bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahâr, İnceleme – Metin – Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, Çeviren Besim Atalay, TDK Yayınları. Ankara 1985.
- Duman, Musa (1995) : *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK. Yay., Ankara.
- Duman, Musa (1997) : “İbrahim Bey’in Mi'râc-nâmesi”, *İ.Ü. TDED*, XXVII, İstanbul, 169-238.
- Ertaylan, İsmail H. (1960) : *Behcetü'l-Hadâyık (Tıpkıbasım)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Flemming, Barbara (1995) : “Notes on the {ISAR} future and its modal fuunctions” *Turcologica* 26, Wiesbaden.
- Gabain, A. von (1979) : “Eski Türkçenin Grameri”, *Tarihi Türk Şiveleri*, Çeviren Mehmet Akalın, Ankara.
- Gabain, A. von (1988) : *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviren Mehmet Akalın, TDK yay., Ankara.
- Gülsevin, Güner (1997) : *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay. Ankara.
- Hatiboğlu, *Bahrü'l-hakayık*, Tıpkı basımını ayımlayan Prof. İsmail Hikmet Ertaylan, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., nr. 861, İstanbul 1960
- Johanson, L. : (1979) “Die westoghusiche Labialharmonie”, *Orientalia Suecana*, XXVII-XXVIII, 1978-79, 63-107.
- Karahan, Leylâ (1994) : *Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf – Yûsuf u Züleyhâ*, TDK Yay. Ankara.
- Karahan, Leylâ (1996) : *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara.
- Kastamonulu Şazi, *Maktel-i Hüseyin*, Şahsi kütüphanemizdeki eksik nüshası.
- Korkmaz, Zeynep (1973) : *Şadru'd-dîn Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme – Metin – Sözlük – Tıpkıbasım*, A.Ü. DTCF yay., Ankara.
- Kutbeddin İzniki, *Mukaddime-i Salât*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Ktp.
- Ligeti, L.: “Türkçede Uzun Vokaller”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 84
- Mansuroğlu, Mecdut (1956) : *Ahmed Fakih, Çarhname*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul
- Mansuroğlu, Mecdut (1958) : *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Mazioğlu, Hasibe (1974) : *Ahmed Fakih, Kitâbu Evsâfı Mesâcidi 'ş-Şerîfe*, TDK Yay., Ankara.

- Molla Salih, *Eş-Şüzür-üz-Zehbiyye vel-Kıtai 'l-Ahmediyye fil-Lügat-it-Türkiyye*, Çeviren Besim Atalay, TDK Yay. İstanbul 1949.
- Mordtmann, I. H. (1925) : *Suheil und Nevbahâr*, Hannover.
- Mundy, C. S. (1954) : "The -E/-U Gerund in Old Ottoman", *BSOAS* 18, 298-319.
- Olcay, Selâhattin (1965) : *Ebu 'l-Leyṣ Semerkandî, Tezkiretü 'l-Evliyâ (Tercümesi)*, A.Ü. DTCF yay., Ankara.
- Özkan, Mustafa (1993) : *Mahmud b. Kādî-i Manyâs, Gülistan Tercümesi, Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük*, TDK. Yay., Ankara
- Riyâzu's-Sâlihîn*, Diyanet İşleri Bşk. Yay. 3. cilt, Ank. 1981.
- Sertkaya, Osman (1996) : "Bolsungıl Tep Teği", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 (26 Eylül 1988 – 3 Ekim 1988)*, Ankara, s. 135-142.
- Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talat (1975) : *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*, 1975.
- Timurtaş, F. Kadri (1981) : *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl, Gramer – Metin – Sözlük*, İstanbul.
- Topaloğlu, Ahmet (1976) : *Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'un Tercümesi*, I. Cilt, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Uzel, İlker (1992) : *Cerrâhiyyetü 'l-Hâniyye, Şerefeddin Sabuncuoğlu*, 2. cilt, Tıpkı basım, TTK Yay., Ankara.
- Yavuz, Kemâl (1991) : *Şeyhoğlu, Kenzü 'l-Küberâ ve mehekkü 'l-Ulemâ (İnceleme – Metin- İndeks)*, Ankara.
- Yavuz, Orhan : *Tezkiretü 'l-Evliya*, Doktora Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi.
- Yelten, Muhammet (1993) : *Şirvanlı Mahmud, Kemâliyye (Giriş – İnceleme – Cümle Bilgisi – Metin – Sözlük)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Yüksel, Hasan – Delice, H. İbrahim, Aksoyak, İ. Hakkı (1996) : *Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin : İslâmî'nin Mesnevisi*, Sivas.
- Zajaczkowski, A. (1934) : *Studja nad Językiem Staroosmanskim I. Wybrane ustępu z Anatolijskotureckiego przekladu Kalili i Dimny*, Krakowie.

KISALTMALAR

3ahr.	Hatiboğlu, Bahrü'l-hakayık.
Behcetü'l-Hadâik	Ertaylan, İsmail H.
Cerrâh.	Uzel, İlker
Çarh.	Mansuroğlu, Mecdut (1956)
Çeng.	Tekin, Gönül A.
Darir.	Karahan, Leyla (1994)
DLT	Divanü Lügati't-Türk Tercümesi
DS	Derleme Sözlüğü
Evsâf	Mazıoğlu, Hasibe (1974)
Gazavat.	Develi, Hayati (1992)
Gunya.	Akkuş, Muzaffer (1995)
Gülistan Terc.	Özkan, Mustafa
Kelile	Zajaczkowski, A. (1934)
Kemaliyye	Yelten, Muhammet (1993)
Kıvâmî	Babinger, Franz (1955)
Kur'an Terc.	Topaloğlu, Ahmet (1976)
Kütahya	Gülensoy, Tuncer
Maktel-i Hüseyin	Kastamonulu Şazî, Maktel-i Hüseyin
Marz.	Korkmaz, Zeynep (1973)
Mukaddime	Mukaddime-i Salat
Münyetü'l-Ebrar	Abdurrahim Karahisarî, <i>Münyetü'l-Ebrâr</i>
Nazm.	Bilgin, Azmi (1996)
Nehc.	Nehcü'l-Feradis
STT	Standart Türkiye Türkçesi
Süheyl.	Banguoğlu, Tahsin (1938)
SVTM	Mansuroğlu, Mecdut (1958)
Tezk.	Yavuz, Orhan
Tezk. Ebu Leys.	Olçay Selâhattin (1965)
TS	Tarama Sözlüğü

این عیاس در کله و صغضای
چندم آوردن بوردم هر هنر هنر
خروس خنما زنده آلت مزوری
صائبکم و پندیدن تا مات
فکر ادب زنده در سیدم
قد زنا حجابا فالوریدم
بچه یار عشق بوی کوی سماع
این عیاس در کل کل بنویسوم
در وقت ملائکه کردم ایترم سگ
بوجان کلی نوره بنمیشدی
سوق و عشق غایت باغ در شا

بوی آیدن بدیوم احوالی
قلیدم و کجه بنسو غارین
کاره کوردی کوز کوزی کرموری
بغیر بقای نل اسر دی طلائت
صفا لکه مرویه و ریشدم
پیرو گوگل فکر نه فیله دم
ایدریم که زهی صنع ایستی
نوفکر لکه اونیقا و روی کورم
کوزم اچدم بقدم بان دوقت سگا
هر بوی آیدن عالم و عشیدی
نور کله طوطی بشگا سگا

هذا مخرج تاسر

اول الله اربني لا اده لوم
اول اخرا دلدر زيره ابد
پرو بی پیرو کوی انش ملک
امریله ای کون طوعت بر
صنصیله ای کون بقلر بوز
مور فالد و ارسه سا اولخی
مصطفی بیواجنه دنقل فلاق
شرح اذالم موراجن مصطفی اول
روایت قیاس و عیاس بوی
عشق کون کلینا دنیا داردم
هر زیایشه قار و کون اولد
ای کوی شتری بیبری فالد
حکن ایشا کون بوی بیرون دور
ویزرا کا عقله عشق موروش
ورمکوات مصطفی ای ای
جالد اور عشق اولد اولد اولد
ایشا حکن ناد اولد اولد اولد
حکیم ویزر نجرا کا کوزی

قِفْوَرْمَه كَو كَلَوَك دَقْوَل صَفَا
 اَبَرَسْتَرِنَز بُو چَكِه هَلَه دَو عِيَوَكِه
 اَوَلِيَا اَز اَبِنَا اَكْر كَو مَدِي
 قَا مَوْسَدَان سِي يَكْرِك دَلِي
 سَنَدَان اَفَلَا قَا مَوْسَرَه شَفَاعَت
 قَا كَب قَوْسِين اَرِسْتَرِنَز لَك
 عَزْضَه قَلْبِي سَاكِه اَبِسْتَرِكِي
 سَبُو فَوْسَر لَر كَو رَو ز بِي شَا مَهْرِي
 كَو رَكَلُو يُو زَك كَو رَكَا حَا جَت
 دَعَا جَت لَر قَا مَوْ جَا بُو جَوْن
 سَا و بُو ن طَرَفَكِه اَر دَم بُو رِي

اَوَل رَم اَرِي جَبْرِيَا نَال وُرُو نِي
 اَبِي كَو نَش يَا قَل صَوْرَتِي سَه
 بَرُو دَا كَو كِه دَر لَقَلَسْن قَا مَتِي
 لَا اَلَه اِلَّا اللهُ اَسْمُه و قَدِي رِي
 مَحْمَد رَسُوْلُ اللهِ دِيُو بِيَا ن
 بِي ش يُو نَبِي قِ اَو ز بُو رِي هَر بُو رِي
 دَر سَحَا ن دَر بِي بِي اَبِي
 قَرَلَقِي تَقِي دَا رُو ي كِي دِي طُو نِي
 نَا حَوَال دَر مَرْ م اَرِي شَر اَبِي خَل
 ز بِي جَر قَر بِلَا لَو م اَبَر بَر ه
 جَبْرِيَا نَال مَر مَسْتَا قِي اَل سَوْن
 كَو كِه سَا اَبَر بُو رِي هَر بَر عَلَم
 نَظَر اَبَد مَجْبُرِيَا نَال صَوْرَتِي سَه
 اَبِي دَكُو يَدِي مَاتَتَا دَر بِي صَوْرَتِي
 يَا ز لِمُو رِي اَشْتَرَه اَبِي سَطِين
 بَلُو اَو رُو رِي اَبِي سَا طَرَعِيَا ن
 اَلْت يُو ز اَرِي قَا م قَا نَتَا رِي
 بِي رِي يُو ز بِي ك بُو لَك اَرِي مَبِي
 صَوْرَتِي لَقِي فَا رِي دِي دَخِيَا نِي
 مَرْ دَنَم اَكَا رِي قَر نَا مَجْبُرِيَا نَال
 اَبَر بُو رِي كَا اَبَر بُو رِي سَتُو مَسَر ه
 بُو چَا كِه كَا دَر دِي بَكَل بَكَا

مورنگ

اَرِدِي مَوْتَكُمْ كَوَلِّدِي زَيْنًا كَمَا كَانَتْ
قَرْنِ صَارُوا بِنِي سَيْتَالِ كَوَلِّدِي
اَوَّلِي حَالَهُ بَرَأْفَكَرِكِ بَلِي
سَابِحِي لَوْ لَوْ فَتَلْفِي قَرْلِ يَأْفُوتِ
بَلَدِيْمَ بَكِي سَعْرِي اَلِكِي كَوَلِّدِي
كَلْبِي مَوْتِكِي دَرِيغِ اِيَا بِي
اَلِكِي يَكَلَهُ وَاَرِدِي قَانَتَا كَرِي
صَدَاكَاتِ وِرْدِي اِيْرَانِ اَبِي
بِرِي كَلْبِي سَجْدِي نَا قَانَسَا
سَيَالَهُ سَجْدِي لَدُنِ اِي عَشِي
اَوْتِي اِنْحِي صُنْفَقِي طَوْرِي سِيَا ق

اَلْغَيْبِ دَرِي سَعْدِي جَبْرِي اَبِي
وَعَشِيْدِي سَاغِ النَّوْمِ بَرَبْرَاقِ
دَوَاعِي لَعَالِ كَلْبِي اَلْكَا كِي
دَرِي سَرْحَانِ نَا فَرِي عَشِي عَوْدِ
كَوَلِّدِي اَتِ اَدَمَهُ بَلَكَزِي يُوْرِي
فِيْرِي طَاوَسِ مَرْحَانِ دِيْنِي
دَرِي حَوْرِي دَرِي رَمَرِ دَرِي مَرُوْرِي
جَوَلِ دِي سَابِحِ اِيْلَانِ اَوِيَانِ حَالَهُ
اَلْمِ اَوْرُوْمِ سِيْحَا اَرَقَانَسَا
بِحَبِي سَجْرِي صَوْدِي جَبْرِي اَبِي
جَبْرِي اَبِي اَبِي سِيْلَا كَرِي اَبِي اَبِي

صَنَدْتُمْ اَلدَّمَ مِ كَمَا يَدِيْمُ طَمَّ
دِيْنَا طَوِيْبِي كَرَكَزِي سَتَوَكَّلَا
اَوْتِي وِرِيْدِي سَا اَبِي اَبِي اَبِي
اَلِكِي بَرِيْدِي كَوَلِّدِي مَوْتَا سَيْتَالِ
لُوْرِدِي اَبِي كَلْبِي دَاغِ اَنُوْكِ
جَوْتِكَلَهُ اَلدَّمَ اَكْتَمَهُ اَوَّلِي حَالِي
اَبِي تَمَّ كَلْبِي سَتَوَكَّلَا سِي حَالِي
اَوْتِي اَبِي كَلْبِي قَا مَوْتَمَهُ مَوْتَا سَا
كَلْبِي اَبِي اَبِي وَاَرِدِي اَبِي مَرْزَمَهُ
هَلْبِي بَرِي اَلدَّمَ بَرِي اَبِي اَبِي
اَوْتِي اَبِي اَبِي دَلِكَلَهُ اَوَّلِي مَوْتِي

جَبْرِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي
بِيْرُوْرِي حَالَهُ بَلَكَزِي مَوْتَا
نَهَا سَا كَلْبِي مَوْتَمَهُ قَانَسَا اَبِي
فَدَرِي تَرْدَانِ بَرِي مَشِي اَبِي حَالِي
سَوَقِيْلَهُ طَلَبِي حِي دِيْنَا اَبِي
اَبِي حَالِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي
كَلْبِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي
قَبْلِي اَبِي اَبِي حَالَهُ بَلَكَزِي اَبِي
اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي
بَرِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي
اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي اَبِي

دوئی فِرِکَل اَرَنگی سَنُون بی
 بُوخَرِ اَیْکَر لَکَسَا کَا گَیْمَا
 حَرَام اَلا سَاطَا مَغْزَا بی
 شَلَق سَاعَت قَا لَاق کَا دَولَه
 اَیْتِی سَوزَم اَشْخَا لَکَ جَیْر اَیْل
 وَ دَیْمِی اَنجَا عَیْل زَیَا رَا
 جَیْر اَیْل اَیْتِی اَیْرَا قَ خَلَا رَی
 بَیچُون یُودَ لَکَ دَر جَھَا ن
 حَق قَیْمَ بُو دَن کَرَام یُوقُور
 چَوْن اَشْتِی بَیْمُو بَیْر اَو لَی
 اَیْتِی سَنُون اَیْسَا اَو لَی
 مَطِیْع اَو لَیْل سَر مَآ اَشْتِ بی
 بُو بَیْر نَ جَیْمَل کَا دَیْمَیَا
 دُو دُور و رَکَل رَکَا بَیْمُون بی
 حَتّی اَمْر اَیْ سَا لَکَ جَیْر اَیْلَه
 بَیْمِی بی بَکَا اَرِیْمَ حَیْل
 سَن بَیْمَن اَخْر اَشْتِ نَیَا
 بُو بی دَر کَی جَھَا ن سَلْطَا بی
 نَه کَه دَا رَ دَ اَشْخَا کَر بُو نَهَا ن
 دَیْمَن بَکَا دَر صَا حِیْقَ کَا دَ دَ نَد
 اَو تُو بَیْر دَر لَی اَیْرَی عَ رَاق
 یَا رَن اَنگ بَکَا شَفَا عَت قَا لَه

اَنگ دَی مَر کَ مَکَم بِن اَو لَم
 قَا ل اَیْلَی اَو لَ بَاق بَیْمَلَه
 اَنگ اَطِیْع اَو لَی بَیْمَن بی
 جَیْمَا کَه بَیْمَن اَشْتَه یَا دَیْرَی نَیَا
 بُو کَر اَشْتِ وَ بَیْمَنی جَا کَا دَر
 کَه یَزَدَه بُو رَز کَه کُو کَر اَجَر
 اَش کَلَسَه اَد رَ تُو زَا وَا بَی
 اَش بُو قَش قَا م کَا دُو رَی
 کَدَر کَر مَآ بَر کَا کَی چَا عَور
 دَیْلَم مَ سَوزَ نَا دَومَ قَا لَو
 کَرَم اَنگ هَا جَیْر بُو دَی
 رَکَا نَیْن اَو لَ کَا دَ قَا لَه م
 اَنگ دَی بَیْمَن کَرَم کَ دَ وَا لَه
 وَ رَ صَ لَو اَت بُو زَ قَا لَه جَی سَا
 دَیْمِی عَیْرَی رَیْم دَیْمِی مَرَا د
 هَا رَ دَی طَ فُوز وَ سَیخ بُو لَ اَد
 طَاغَ طَا لَ دَ لَا دَ یَه دَ مَ تَ رَ کَر
 بَیْمَن کَلَسَه هَا ن کَر وَا بَی
 صَا نَیْمَکَم اَو لَ کَر یَا رَ بَی
 یَا مَ حَا دَ طُو رَ بُو بَیْن قَیْمُو ر
 کَ کَر وَ رَ دَی دَر مَیْرَی کَی بَاق
 یَا مَ حَا دَ سَوزَ مَ اَشْتِ دُو رَی

اَس

چو غم از دم طوره خنده بر آید
 چست چاک برافاندم بر
 آنکه گهت تیر کز قانده کار
 نیکو دیدم سیر ای بی نیاز
 شاکرم بی کسور دل بو طعنا
 جنبه آنکه بی کردیدم بوعنا
 آنکه با تویی عمران او غلامی
 اندک اندم سیرل دیت عذیمی
 آنکه کوردم اینها کز جانم
 سلام کلدی کا قانمودار می
 چخاله چچی کلب کلام وردلو
 صف صفا اولی شاکه و شوژورلو
 جنبه آنکه یور یا رسول صلوات
 خفا و کت یورد کجه بود لولا
 تبار می اکثری خریته ای
 دیدی تگرت کیتسو لدر یوغی
 یاکم دچی کاز لایبتو تکر
 عیسی تگرتک او غل در دیورلو
 آنکه ایدر مساک الله یا رسول
 تگرتی زور یار اول کا قول
 نفا و غلی وارد در اول کفای تی
 اولدر صیور و کلن یوردرض

جنبه آنکه ای اشک و خلق و کرد
 شفاعتکار او من کله بدرد مقصود
 نشان ای حال بلا که شفاعتکار
 عجب قاندم با حق اول صورت
 حیران اولتم کور حیکر یور بی
 مصرت دو قتر صکن سکا
 کندول کندول کون او دافیار
 جنبه آنکه یور دینا بو در اول
 در لو عذاب کور کور و نا دونا
 که چکب لکده رحمت فلا
 کور یور جنبه آنکه طوره اید

بن ایتم جنبه آنکه یور اولار
 بو نصرانی دروز اول به خود
 کور کور سک یحی اولک اشک
 کچدم آن دن اخدم یخورده
 نشو لکلب بدم کوزی
 جنبه آنکه یور یا رسول بقا کا
 یقضا اشک قاصحی کا ابار
 بن ایتم کلدوز یا جنبه آنکه
 بو کا اولون کیشلار دده سکا
 مکر ک شفاعت شند اوله
 بولن دردی جنبه آنکه یور اراق کدر

بَنامِ خُجْرانِ بَرِشْتَنِ آيِ بَادِشَاهِ
سُوجِي جَنْجَنِ جَانَنَه قَاهِ لُوجِي
اَتَشْكَاسْ حَرَامِ اَلْبِيَرِي مَلْتَقِي
اَتَشْجَانْتِ قُوتِنِ اَحْيَعِي
بِرَه قَاهِ نَزِيدِي مِلْدَادِ فُورِي
كَلْدَمِ اَنْدَانِ قَدَمِ اوردَمِ مَوعِدِي
سُتَحِ اِدِيمِ نَكْرَتُوكْ مَكْمَعَانِي
اِيغِي بُو دَا بِي كُو كَرِيمِ اوجِي
اِكِي يَانِي فُوتْشَا كَر طُو بَطُولِ
اِكِي اَفُوتْ كِسِي لَعْلَا بِيَرِي
بِنِ دِمَا بِنِ مِصْطَقِي سُو يَلِهِ شِشِ

اَوَّلُ لَهْبِقِي اَهْمِ وَارِدِي بَرَقَدِ
بِرِي سُو بِيَرِي بَرِي سُو بَرِي بُو بِي
جَبْرَانِي اَنْدَر كُو اِچِي دَك قُو
بِنِ اَنْدَرَمِ اَوْ قِي مَكْسُونِ اِحْيَمِ
جَبْرَانِي اَبْتِيَرِي قَشْمَتِكِ خَا قُو
اِنْ اَلْحَقِي رَيْشِي دِي قَالِ حُو جَا
اَيْشِي اَبْتِيَرِي نَكْرَتُوكْ فَاذَرْتِي
بِحَا دِي اَمِ كُو اَلْوَتْنِ مِثْلِ اِحِي
نُزْدَانِ اِرِي سَبْهَه اَوْرُ بُو
اَبْاَقْرِي دَرْتَه مَرْحَا بِيَرِي
كِسِي اَبْتُو بَرِي كِي كُو مِشِ

120

125

130

هَزِيمِ اَنْدُوكْ رِي كُنَا سِي كْ وَارِ
سِنِ اَلْحَقِي رَيْسِي كْ وَرِصْلَا تْ
اَلْتِ وَرُوكْ اَنَا كَرِه دَعَا دَرِ
سُو يَلِهَه اَلْبِيَسَا وَكِرْتِي دُرْتَرِ
سُو كَامُوزِ بَجْنَه عَزَائِي قَاهِ بَلَرِ
كُجُومَرِي دُوشْتِ اَوْدَا اَبْتِيَرِي
هَرَبِي كُنْدُو خَالِي سُو يَلِهَه دَرِ
اَنْدَا سَكْنِ جَبْرَانِي دِيرِي بِيَا
بِنِ اِكِي رَكْمَتِ مَاز تَلَقِي كَر كْ
اِكِي رَكْمَتِ مَاز اَنْ قَلُورِ مِ
بِرِشْتَقِ وَارِ لَه دُشْتِ دَرِ

اَوَّلُ كَا فُورِ دَرِ كَا فُوَه مَهْكَلِي وَبِه
كُرْمِ اَبْتِنِ حَقِ حَلِي دَا غَايَشِ
نَكْرَتُوكْ رِي كُنَا اِنَا غَا دَرِ
جَانَدَرِنِ جَهْمَتْرَا نَدَرِ يَلَرِ
كُجُومَرِي بَجْنُو يَلِهَه دَرِ يَلَرِ
كُجُومَرِي قُولِ دِي بِنِ سَا تَرِي كُو
كَا فُو كُرْمَا حَقِ كَالَه اَللَه يَلَرِ
بِيرُو بِي وَارِ حَلَا اِي كِ دِي مَسْكَ
اَبْتِيَرِي اَبْتِنِ شَكْلِ كُرْمِ
قُوتُوقِ اَقْدَمِ بَرِ مَازِ كَالَه كُرْمِ
طَبِيقِ نُو بَرِشْتَه دَرِ اَبْتِنِ اَوْرُ

110

115

اَوَّلُكُمْ اَدْنُ يَرْزُقُكُمْ مِنْ حَيْثُ شِئْتُمْ
 بِعَيْشِ نَيْلِكِ اِيْ لِيْ سِيَّاحِ سِحْرٍ
 هَرَبِيْ سِيْ تَرْطِقُ نُوْرٍ سِحْرٍ
 دَرُوْدُ لَوْ كُوْنُوْا فَرَسِكُمْ
 يَدِيْ يُوْزِيْكُمْ فَرَسَتْهُ فَرَسُوْدُ
 يَدِيْ يُوْزِيْكُمْ صُوْلُوْدُ فَيُوْزِيْكُمْ
 صَحَّتْ اَيْلَهُ قَامُوْهُ دَرِيْ اَبَاتِيْ
 اَدَمُ اَغْلَانِكُ كُنَا اَهْلُ دَرُوْدُ
 يَا صَدِّقُ دَرُوْدُ اِيْ كَرِيْمُ
 جَمَلُهُ سَيِّدُ حِسَابِيْ اَوَّلُ كُوْرُ
 تَوَجُّعُ قَلْبِيْ قَامُ يَلْدَتِيْ

يَلْمُ اَدَمَ مَصْطَفِيْ حُرِّ عَاكِمِ
 تَبْرِزْتَهُ كَلْبِيْ تَبُوْا اِحْسَرِ
 تَرْجَبَا دِيُوْتُوْ حُرِّ شَيْدِ يَلْمِ
 حَبُوْنُ فَيُوْدُوْنَ اِحْرُوْ كَرُوْمِ اِيْ يَلْمِ
 اَنْتُمْ كَرُوْمُ بَرْمَا اَيْلِكُ اَوَّلُ
 يَدِيْ يُوْزِيْكُمْ صَاغِيْخَه دَرِيْ سِيْ
 دُوْدُ يُوْزُوْدُ رُوْدُ يَلْمِ اَلْحَجِيْ
 اَوَّلُ فَرَسَتْهُ كَرِيْمُ يُوْرِيْهُ اَبْرُ
 حُرِّ دَرُوْدُ اَوَّلُ فَرَسَتْ كَرِيْمُ
 تَبْرِزُوْتُمْ هَرَبِيْكُمْ هَسَا دَاوُوْرُ
 كَلْبِيْ اَدَمُ سَيِّدُ رُوْدُ بَرْمَا

بَرَبِيْ نُوْرٍ لَا قُوْشُوْ دُوْدُ
 حِسَابِيْ لَهْ دُوْدُ يُوْدِيْ اَلْوَايِ
 حُرِّ صَدِّقَاتُ كَا تُوْرُ سِيَّاحِ قَلْبُوْرُ
 اَوْشُ اَرْتُوْدِيْ اَوَّلِيْ اَلْحَسَا
 تَبْرِجَلَا نَيْلِكِ صَبِيْحِيْ اَوَّلُ اَوَّلُ
 وَرَصَفَاتُ اَبْرِيْمُ زَرِيْمُ اَوَّلُ
 كِيَابُ اِحْرُوْ رَاغِيْهُ دُوْدُ يَدِيْ
 بَرَبِيْ اَبْرُوْ حَجَلِيْ يُوْرُوْدُ دَرُوْ
 اَوَّلُ اَوَّلُ اِحْرُوْ دَاكِمُ دَرُوْ
 اَبْرُوْ حَبُوْدُ كَرِيْمُ اَبْرُوْ اَبْرُوْ
 حُرِّ اَبْرُوْ اَبْرُوْ سَيِّدُ اَوَّلُ سَيِّدُ

هَرَبِيْ رِيْحِيْ بَرْدُوْ لَوْ اَبْرُوْ دَرُوْ
 صَاغِيْ اَيْلِكُمْ فَرَسَتْهُ وَاَرَبِيْ
 هَرَبِيْ رِيْ تَرْطِقُ نُوْرٍ دَقَشُ دَرُوْ
 سُوْرِيْ سِيْ بَرَبِيْ رَا مَشِيْمَا لَر
 دَرُوْدُ رِيْحِ اَدَمُ حَجَلَتُمْ كُوْرُ
 يَشِيْ يُوْزِيْكُمْ بَلَدِيْ قَاكِيْ دَرُوْ كُوْرُ
 دُوْدُ يُوْزِيْكُمْ رِيْحِيْ اِيْ اَشَا يَدِيْ
 بَرَبِيْ كُوْرُوْمُ اَدَمُ اَحَا فَرْطَه
 اَرُوْ قَا بُوْرِيْ حَبِيْرُ اَيْلُ قَا رُوْرُ
 اَبْرُوْ اَبْرُوْ سَيِّدُ حَجَلَتُمْ حَبِيْرُ
 اَبْرُوْ اَبْرُوْ سَيِّدُ دِيْ كَلْبُ

165	هر بری باشاوار ناخ اور نور دلورنم او نور کیشتر لوی آندایس و کلن هلاک فایز علیک الری جمله یوز پراوارا طریقه الین ایندن ارکودی حتی زیرجد دزادی کند و کس هر بری امزله تراشدن دز آندل اولور فرشته لوی دوز کی رکن صدقه ورنترسوک کیس تگری دوست مؤمنلر وک بقا ووردی کو کلور یوز لوری	کس قرآن بغلتن آنکر بیور الدرن دتر کرحیا لری هنم اسلام دیننا یغ اولور کریکا دسکلام ورم آنکرا کچم اوچی کوکا قلدیم یراق اوچی کوکی تگریس برعش اوچی دخی طاق و فرشته دز سؤل بیس کخرله عال فایز کی دن نماز ن فلنار وک کی کاذر کسین تکر وک آنم کوردیم هم بر صفتیما مبره	هر بری دینا طاعتدان اولور قدردن برعش آنی خا کاب دز لویس دین دن روان اری نه قوا قاری اوردون کونیدر دورن کون تگریا سکر فایز رحمت الیه امی محمدا صلوات وورد مرزکا سنک کن فیکون ایندن ادم ای یاد اول که قواما شاگره اولور حضرت و درصوات مصطفی شایله دوی نه دایوم ساغی جیاب یوق	155	جمله جوخی شایله صفت صفا صلو آنم کوردیم برعش یوق عجب برسی قاردن یاری دن اری نه قوا وری کول ایکیستیندر کیس قانم شایله اولمشد دز آندری یا نالین قاری ودا سببی بود اول فرشته ذک کچم اکی کوکه قلدیم کدار دموما برعش اکی کوک اول فایز ناخراق دز اکی کوک اری اکی کوک دخی فرشته جوق	160
170	زیرجد دزادی کند و کس هر بری امزله تراشدن دز آندل اولور فرشته لوی دوز کی رکن صدقه ورنترسوک کیس تگری دوست مؤمنلر وک بقا ووردی کو کلور یوز لوری	کس قرآن بغلتن آنکر بیور الدرن دتر کرحیا لری هنم اسلام دیننا یغ اولور کریکا دسکلام ورم آنکرا کچم اوچی کوکا قلدیم یراق اوچی کوکی تگریس برعش اوچی دخی طاق و فرشته دز سؤل بیس کخرله عال فایز کی دن نماز ن فلنار وک کی کاذر کسین تکر وک آنم کوردیم هم بر صفتیما مبره	هر بری دینا طاعتدان اولور قدردن برعش آنی خا کاب دز لویس دین دن روان اری نه قوا قاری اوردون کونیدر دورن کون تگریا سکر فایز رحمت الیه امی محمدا صلوات وورد مرزکا سنک کن فیکون ایندن ادم ای یاد اول که قواما شاگره اولور حضرت و درصوات مصطفی شایله دوی نه دایوم ساغی جیاب یوق	175		

کس

هَتَّ كِه بُوگَه اِنْتِمَاز كَا فَر دَر دَر
 چَهله اَنوَك اَمِرَن دَوْتَمَا اَوَل
 دَر اَم اَنوَك اَسْتِنَه نَظَر قَلوَر
 كَوَك بَرِي قَات بَرِي دَمَش دَر دَر
 قَلَبَس مَمَامَت بُو كُو كَلوِي
 اِيكِي قَا بِي نُوَك اَر اَسْتِنَه دَر دَر
 اَبَدَر بُو دَر دَر جَان اَلِي عَن نَا بِل
 هَيْبَت دَر دَر مَمَاك دَر دَر نَم
 بَكَا دَا بِي هَر كَز نَظَر قَلوِي
 اَل سَا قَمِي سِي نُوَك اَكَا م قَل
 كَم اَوَل مَبِي طَاعَمُو اَو دَر دَر اَسْتِنَه

بَرِي كَوَك بَرِي اَر اَسْتِنَه دَر دَر
 بَرِي بُو ز نَبَاك فَر شَهتَه جَنَدَر اَوَل
 بَرُو ح وَ اَن اَل كِنْدَه بِي شَاهه دَر دَر
 صَاغ يَا نَبَنَه بَر نَقَا ح مَش دَر دَر
 نَا دِي اَم جَدَر بُو اَو قَلوِي
 نَكَم اَدَم دَر نِيَا كَلوِي كَلوَر
 بَن اَيْتَم بُو كَلوَر يَا جَبَر اَبَا ل
 جُو نَكَه كُو رَم بُو ز نِي قُو رُو قِي م
 سَلَام بُو رَم سَلَام بِي اَل دِي
 خَطَا ب كَلوِي بُو ل سَاعَت يَا عَر اَبَا
 دَك دَو دُو كَل بِي نُوَك اَل سَلَام بِن

نُوَر دَر اَر اَسْتِنَه اَسْتِنَه اَوَل دَر
 اَلو و ر د م سَلَام بُو رَم اَكَا
 كَم اَسْتِنَه دَر دَر جِيَا دَو قَلَا
 بَا فُو دَر ن يَا كَمَش دَر دَر جِي اَوَل دَر م
 دَر دَر جِي كَوَك اَرِي مَرِي تَه
 اَنَه كُو ر د م اَو لُو ز ر اِي كِي كِت
 بُو ز كُوِي جُو ب كَمَش نَم اَرِي
 مَر جِيَا دِي بُو اِي سَلَام طَا عَمُو
 بِي تَه كُو ر د م بَر مَلَا هَيْبَت اَوَل دَر
 مَكُوِي اَبِي اَر دَر لِي كَل دَر
 بَرِي قَات بَرِي قَات كُو كَل جَهله

بِر كُو

اَلَّذِي دَرَبَكَ اَوْجَلِي بِيَدِي م
 يَا مُحَمَّدَ نَاوَدِم اِيْتِ سَكَا
 قَاوَمِنَا اِنِي اَدَا قَلْبِنَا كَعَا
 كَا قَرَا سَا سَوَل يَا نَبِيَّ دَان وَا دَر
 فَرَسَر كَرِم حَلَقَا كَا لَو جَانِي
 تَكْرِي كَم بُو زِي دَسَا قِيْلَا م
 صَوَل اَللّٰه اَلرَّكَم كَا قَر لَو ك
 نَادِي بِي كَه قُو شُو رُو م رَحْمَتَا
 رَا اَو لَام سَوَل اِدَا اَلْفَا وَا مَه
 طَرَق فُو اِن بُو جَحَلَه نِي
 هِيْم قُو رُو م اِي حِيْجَه سَلَطَانِي

چُون بَعَا كَه اَوَّل پِيْرَاق كُو رُو م
 وِزِيْم فَرِيْشَه كُو دَن اَكَا
 اَتْرَا نَوَل جَانِي لَتَقِي لِيْصَا
 مَوْتَمِن اِسَا سَاغ يَا نَبِيَّ دَر كَلَر
 اُو شُو نَبِيْ كَه جَلَه يِي وَ تَرَا نِي
 سَوُو تَم جَانِي دَر بَن بِن اَلو رَم
 سَاغ اَللّٰه اَلرَّكَم مَوْتَمِن اَلرَّك
 مَوْتَمِن مَنَا كَرَك وِزِيْم جَسَا
 كَا قَر كَر وَا ك اَلرَم جَحَسَه
 بِن اَقْتَم مَن يِي لَو تَن جَانِي
 اِيْتِي بِي حِيْم بِن اَكُو م جَانِي

اَنْوَن صَكَن سَلَا مَ اَلَّذِي بِيْتَم
 عَيْب لَمَّا بَعْدَ مَسَا بِن سَكَا
 مَسْفُو لَم وِزِيْم بِيْم بُو لَو سَا
 حَا ضِر بَلِيْجَا م اَو سَوُو نَا اَوْتَك
 بِن اَيْدِيْم بُو تَه فُو ح دَر اَعْرَابِل
 تَكْرِي اَكُو م صَغِي يَرَا دِيْلِي
 نَكَم اَكُو م بِلْدَن وِزِيْم يِي
 بُو لَو حَن دَر قَا مَو سِنَك دَر يِي
 هَر نَجَان كَم عَوْرَت اَخْلَا لَو عُوْر
 اَخْلَاق بُو يَتِي كَا پِيْرَاقِي اَوَّلَا لَر
 چُون رَدَق دُو كَمَر اَجَا ل اَر

اِيْتِي كَم فُو يِي اَلسَوْن سَكَا حَم
 جَا كَه نَسَفَاعَت اِيْلَه بَكَا
 فُو رُو م كَم سِنَك اَجَالِي كَلَه
 اَمْرِي صِيْرَش اَو لَام اَوَّل جَانِي دَسُو
 اِيْتَا شَيْدَا بِيْتَم كَم نَسَكَا نِيْل
 ذِيْبِي دِيْنَا يَا اَوْر دَر يِي
 بُو لَو ح اَز دَه كَا ز لُو دَر دَر اَو يِي
 سَوَل اَعَا جِب اَبُو دَر دَر عَمْرِي
 اَوَّل اَعْجَاب اِلَه پِيْرَق طُو مَوْت
 عِيْلُو رِيْزِي ق اَنَم يَا ز لَر
 اَوَّل پِيْرَاق اَوْر لَو اَمَّا اَتْر

بِنِ اِنْدَمِ نَاقُو دَر خَزَنَدَارِ
 طاموگه تا پوسدور يا مُخَدَّ
 بِنَدَا اِجْرود دَر بِي طامو
 اِنْدَمِ اِجْمَلِ كُو دَمِ هَيْبَتِي
 دَر دَمَالِ اِجْمَلِ طامو تا پوسدور
 چوَن بُو دَن اِجْرود قَدَمِ نَظَرِ
 بِي شِي نِيك كَز كَر دَمِ نِيَا دَا
 بِي شِي نِيك اِجِي كَر دَمِ قَيْتَر سُو دَا
 بَر اِجْمِ اَوْلِ صُو دَن اِجِنِ كِي
 دَكَمَه دَكَلَرِكِ يَنَه كَلَار نَدَا
 اَوْلِ شَهَرِ كَر تا مَو مَو مَو دَر بِي

اَيْت بُو تَو كِر سَر دَن اَهْل نَارِ
 بُو تَو كِر سَر دَر عَاجِي اَمَتِ
 كَا قَر كَر اَنْ كِر سَر دَر قُو
 اِجِي دَر يَبِيَه صَفَا تَرِي
 كُو دَمِ اَنْفِ نَه وَر سَا اَنْ مَسِينِ
 بِي بِي قَانَتِ يَرَا دَكَلَرِكِ كَر دَمِ اِيْرَا
 بِي رُو كُو كِي دَر دَر بِي هَيْبَتَا
 هَلَاكِ اَوْلِ رُو بَر اِجْمِ اَنْ دَن بُو دَن
 اوده بِي سَر سُو لِمَا كَعْتَا اِجِي بِي
 بِي شِي نِيك سَهَدِ كَر دَمِ قَوَا كَدَمِ
 اِجِي طُو لُو عَقْرَبِ جَا بَر بِي

دَكَمَه بَر شَهَرِ كَر دَمِ بِي شِي نِيك قَهَرِ
 هَر قَهَرِ بِي شِي نِيك اِجْمِ اِجِي وَاهِ
 اِنَا اَلْتِ نِيك طَاغِ كَر دَمِ زَهْرِي
 اِشْتِ مَدِي هَر طَاغَا كَر اَلْتِ اِجِي
 بُو نِ وَر مَو جَا اِجِي اِنَا اَلْتِ
 اَنْفَا صَكْرِ بَر بُو يَبِيَه اِجِي اَوْلِ
 اَنْفِ كَر دَمِ بَر نِيك عَوْرَتِ بِي
 اِجْمِ اِجِي اِجْمِ اَوْلِ سُو جَمَادِ
 اِنْدَمِ مَالِكِ اِجْمِ اَوْلِ كَر دَمِ
 نُو سَتِكِ عِيَا اَلِي وَارِ بِي
 يَنَه كُو دَمِ بَر نِيك دَخِي كَر بِي

مَسْرِكَلِ اِجْمِ اَوْلِ اَبَر شِي اِنِي قَدَرِ
 اِجِي طُو لُو وَر سُو اِنِ اِشِي نِي اَلِي
 سُو لِمِ اِنِي اِبُر بِي دَارِ دَا
 بِي شِي نِيك اَوْلِ اَلْتِ اَوْلِ اِنِ اِلْتِ
 اَنْفَا كَلَه فِلَسْتِ اِنِي عَذَابِ
 بِي بِي طامو اَنْفِ بَر عِيَا اَوْلِ
 اِنْتِكِنَا اِصْتِكِر بِي اَنْدَر بِي
 سُو دَر بِي بَر اِنْ كَلَه تَا نِ اَنْفَا
 مَالِكِ اَوْلِ سُو دَر كَر دَمِ اِشْتِكِر بِي
 اِنِي قَوِيْبِ طَا اِنِ اِلْتِ اَوْلِ
 اَنْدَر بِي جَا اِنْتِ فَاوَر دَر بِي

خلق حاجتِ بیوزد ز دل زدی
 اوجون بودن جز آری
 ینہ کریم بر بلاء بکت خجا
 اکر نرس کی تر دوز نو طعام
 حال قنار تر کر حر آری
 بن بندم بکر کسل دن کر
 آیت بونک حال ول و آری
 ینہ کر دم صوت ای بر طافه
 جکنری آبی باره باره
 کسک بر جنا بنا و سوبتر
 کند و لاده بیوزد کر اول آبی
 حرام حال دمان کر تر لاری
 کم دوسا عرض بول کر ری
 اودا دوسب بتر کر ارتہ جا
 بر بی حال آری بری حرام
 اودا چند پنجاک طلس مو
 کم حال قیون حرام تر کر
 آبی قیون حرام کد آری
 آنکرده چکر لاری بی حجه
 بجنیله کسر لاری ای باره
 اودا چند جاناری یا نوزد
 آرن ارفق نہ اول عذاب بی

آکسہ سندا چکر لاری د لاری
 بائی انصه آاری آساری
 بو عاله بونک عذاب بولوی کر
 کیسی مستوی کیسی لاری
 بائی بونک در کا بکر دینی
 یلان چکان اچاری طولوی
 ایست سوز کر چکر ر صمد یلان
 قر نوزن او نور خوروس کے
 معز لکله داپره او را او را
 کر نر چر سیکله آشکاره عیان
 روز لاری و عدله و بریا

ظنون

زنجیر له بگلش کر آتاری
 زبا نکر د لارین کسه روی
 ایتدم بنکر دچی نہ قلبی کر
 ایتدی بونکر ساغ ساغ لاری
 ینہ کو ندم بر بلاء د اخی کشی
 قر ناری طاکر دن الویدی
 دکہ سناک بویتن بر قوش
 هر بر عقوب بنا بر جاموس کے
 او دیوزد زبا ینکر آنکرا
 فلا فلا ترین بنا یلان چکان
 دیری بونکر ما لاری ایستیا

چیز ز کز آدمه اروا جی
 و تیش کلک حور ز کز بورا قیلا
 التبان آدمه عرض ادر ز کز
 اغرابی ^{مهاکب} کور و آ و ز
 ال د ز کز طاموید عتاب الیه
 عاقل ایسک قام ایش اندر ز
 موبدی جبر ایل دخی بله
 طایطای جمله بی زینون روی
 و ز صلوات مصطفی سوباله روی
 اغرابی جمله بی کز دم بلار
 او ز روی خاطر یی یوق یوز

بر یوز نده اولیا کز جانی
 مؤه منکر ان ایش کز طابا قلا
 بندر ز کز بر آقه هم بدر کز
 آدم ایش کز کز سا و نور
 کافر جانن بانک در زو عذابه
 آدم صلاه اغرابی اندر ز
 کخدم بیخی کوه خوش و قله
 بیخی کوی کرم التون روی
 صافیه در بیخی کوه کلابی
 بیخی کوه کوی اول فرشته کز
 عجزان او غلن کز دم اندر کالدر

ایتیم بوندر دینک نیلدر کز
 سو یلدر روی بوندر خلفانک عیبت
 نه دیایم طامنک حکم کز ان
 بیی طاموید تماکت کز مستم
 فارخ اولدم طامودن دندم کز کو
 زینا کوردم برهوی ز بر جدر ان
 صلغدن صولدن در لیس روی
 انون کوردم او ز روی روی
 نغدیغیلر جنتا قیلر نظر
 صولدیغیلر چکنله طاموید یوق
 نغلابا کله اغرابانک معنی
 ایت خلفانک عیبتن سولدر کز
 چاکا کز روی آدم ایش
 خانق استینه خشمه هیت ایش
 سئاله کم بن سر جبر و ز مستم
 قور قورون المیدی بکر دم صون
 جلاوب ان خوش بر تمس قدر ندا
 صاع کورن صلحی اغراب روی
 و ز صلوات کم کده کوه کله غی
 کوز او زینا و سار سا و ز خوش و ق
 کوز نوزن ان ایش یوقه قان ق
 بر یی کافر روی کز روی خاچی

رینه اغاج دینه ایتی آقر
 کینه بزگنجیر ایل طلاء چقار
 چچکلن چینی سلگر سنا
 هن لوکندن دوکلر یوز نیکه تا
 هن دناکم یولتر اذن ابق
 بزما نیک پردر برورد کار
 اول فرشته لک بشجاری
 صلوات دند دؤن کون ذکر ای
 هر بری چو نکه صلوات ورد
 صلوات حق چکت کونه فیلد
 صلواتن بر دینیا بر قوش
 اول اغاجن نامستک بری حسن
 دلمه بی برهلاق استن اوورد
 دؤن کون خوش صلوات کتورد
 صلوات مرده و زنده امته
 ایستک یوی اول صلوات نه
 جبر نالک وطن اغاج دبی
 اذ او تادی چن ای بی
 جبر ایل اول اغاج دینن دور
 ادر قوش بجا بری کلور
 بنده کیمی استنه کیمی کدر
 بنجلا یلدا کلور بی ادرت

اول دیکنا اذک دزنا کلور
 اول دیکنا اذک دزنا کلور
 هم باشاری قار و عرشه بری
 هم باشاری قار و عرشه بری
 بن ندرم بوسری کی اکلور
 بن ندرم بوسری کی اکلور
 قایرله طریقی دز دا بری
 قایرله طریقی دز دا بری
 اذک بری اذک کرون بنار
 اذک بری اذک کرون بنار
 کچتم اذن یوم اغرای طفا
 کچتم اذن یوم اغرای طفا
 اول طاع عام دناجه سلکایه
 اول طاع عام دناجه سلکایه
 منتهی دز اغچک ای حاج
 منتهی دز اغچک ای حاج
 ایند ادری بی دانی چیا
 ایند ادری بی دانی چیا
 کز برسا طوبرا ری فامسین
 کز برسا طوبرا ری فامسین
 جمله من طوبرا بری اول دنا
 جمله من طوبرا بری اول دنا

حوری صورتک دنیا چه تمیزی
 دنیا خلق ساختی چه در تمام
 ای کجاست العرش بود بول
 بقامادی کوزکم اول فرشته
 دلکن ایلی دی تو قدریل
 کم بلای من اول جلا بک عظمت
 اول تو قدرت آلت چندان سائن
 بنکام زانم بزندان بنک اول
 کم ترانم بیرو غی عرش العظیم
 بزخشنده کوردم که بگز و سنا
 ای قنادن اول فرشته اجز

هم صور بی غزنه طمیزی
 بنه صورتک آلا لاری التام
 بن ایندم بو پردن یا اسیریل
 نظر ایتم بز جلا بک عرشینه
 بنمش بنک کنکم و در عرشین
 اینست امیری هر قدر تک هیبت
 کوری قات بری کوی کورین
 بز جلا غنم سوله قدره نلا
 اینست مدوی نه دوی اول قیتم
 بنه عرشک صاع باندن ای
 چون دوتک اوج بختند بوز

کز روی سوزلی آلا یفا
 براز مق در وصتی اشد و کز
 قیسن بر ملک دوشیدی
 صاع آلتک براز و صولید
 قرشو اول لجر در تن دگر
 اول شد و در اول صوبی بلتنگ
 هر دانه کم کورین کورن آتد
 بنما جمله ساعتی بکر آتک
 بنه ارفع خردن و نسته لر
 در مسیدی جمله جفا فلا
 عرش دی در سرفراک طری

کورن خردم براز مصفا
 قطر دکل و تنک بری دگر
 ایلی آلتک اول صوب او میشدی
 اول فرشته اول دوز سیکانل
 بز کوی دنیا به از تر بر
 الود لر بز بزند او تکره
 بزین بزین سیکانل ای صیار
 سیکله بکل امری اول سجانک
 بنمش بنک صفا دوشیدی بکر
 کچدم آتون خردم اسرافلا
 بری قات بزنا اشاعا ای

موكلا اذ يهدون اول وهاب
 صور ريلك ادا دور و كابل
 لك وروين دعوت ابلين
 حمله جوي نريرا در لري
 اكي روكت بن نماز قائم عام
 فوق العلي دن بجا بر اون ادر
 كدا كدا او عزم صاخر نا
 لعهد كل ديوبن قيعران
 حجابكده يولما اولدي داييل
 هن بيبي نر دوتو شه حجاب
 بيش نوز بلوق بولدي اولتقي

بولج ننه اشنا احي حلب
 ديدم عرش حوسيدن اكلغل
 اول كيجك يبه عرش حوزن
 حول العرش ناله فرشته واز
 كجدم اولدم انلوه اولدم امام
 چون صفا صولا سلام وودم
 بترجيك بندم رفوق بيتنا
 نر فرشته بيش بجا حاعران
 اول فرشته نوك قنده كوييل
 بيش كويين بيش نر كجدم حجاب
 هن حجاب ابد حجابك ادا بغي

چاغروبين او قورنگوي دالرن
 نيا اولور سوز دورك ديوقورد
 دون چوغي اولقي ذكرا اللور
 قنت لرن اولوبن اولتريسا
 اولر و كان قايي اويده در
 طاعت اناك نكر يا هازن هازن
 اولجكوز كوز كوز چاغ اولور
 بيدي قات بيرا كوه اوني بيش
 بمله اولك ميمال ايندو كي
 كم كرا ادر كوه كوزك اولسا
 ابدتلك نكر يا سجان فلك

نر يونا ورت قند لرين
 ذكرتيخ اسلا نا چاغر
 اولر دورك نكر يبه شكرا يله كوز
 دون چوخ اولقي نر كوزينا
 دون نمازن قلا نلوه چاغر
 اولر و طورك قيلكوز دون نمازن
 دون نماز خرمته يراق اولور
 صحه ياقن يبه نر كوز اولور
 قند قندا اولر حروس اولور
 دور كوز دناي عبادت سناي
 ناي تور سوز دناي قودن اولور

يَارَ لِعَاغِلٍ يُوَدُّ سَدَنَ حَمِيمٍ
 نِثَارِ اِدْمِ بْنِ اَكَا جَمُومِي
 اَلْاِنْحَاثُوكِ اِتِمَا سَنَتُوكِ
 حَرَامِ اَوْه اَوْلُ فُوكِه جَمِي
 اَوْجَا فِ اِجْنِ كِرِه فَاغِ اَوْزُه
 اَوْجَاغَاكُ نِعْمَتَا كِرَن اَنْدِ يَا
 اَوْجَاغِ اَوْجِ كُوتُوكِ رُوبِي بَسْكَ اَوْلَا
 دَاخِ بِكِرُوكِ كُوتُوكِ رُوبِي بَسْكَ
 كُرْدِ كُرْسَا مَا لَأَلِي نِي رَاوَرُم
 اَلْبَحْرُ نُرُوطُ بُو دُرُوكُوفِ وِرَا
 اَوْجَاقِ اِجْنِ اَكَا صَگَه طَلُونِ رِيم

اَيْمِ اَلْحِي دِيكُرُم بِنِ اَسْمِ
 اَيْتِ هَرُوكِه دُورِ يَسَا شُرُطِي
 هَمُ سُوْلُ كِيْه اَوْلَه سَتَاكُ اَمْتَاكُ
 سَنَتَاكُ دَنَا بِيْتُمُ فَرِيضِي
 هَرُمُ كَلَا سَكَا اِيْمَانُ كَا تَرُه
 هَرُوكِه سَاكُه اَسْنِ الرُّسُوْلِ دِيه
 هَرُمُ كُوتُوكِ بِيْسِ وُقْتِ نَمَارِي فَا نِمُ فَاوَا
 هَرُوكِه بَاكُه دَا اِيْمَا طَا كَا مَدْلُم
 رِيْقِ دَا اِحِي اَنْكُرُ اَسَاكُنِ وِرُم
 مَالِ رِي رِي جِيغَرُ حَا جَا وَا رَا
 رِي جِيغَرُ دُرُ سَدَه بِنِ اَوْلُ وِرُم

اَوْنِ اِرْشِي دِي يَا اَحْمَدُ كُلُّ بَرِي
 نَلْمُكُ نَحَا نِصَاكُمُ اَيَا غَمْرُ
 عَمْرُشِ اَسْتَمِعُ يُوْرُدُوكُمُ اَوْلِي
 دَحِي اَسْنَه قَلَا دِي يُوْرُ مَرُورَه
 كُورُدُمُ اَللهُ دِي بُو اِرِي جِي
 كُورُ مَن اَوْلِي كُورُوكُ رُومُكُ نَظَرِي
 قَا دِرُ تَكُرِي حَا نِ كُرْنَا لُورُ وِرُودُ
 اَوْلِي دِي وَا اَلْبِيْنِ سِنْحَا نِي
 اِرْشِي دِي اَنْكُرُ هَمُ كَا وِي كُرَا تِ
 حَا ضِلَا اَوْلِي دِي عَمْرُ حَمَلَه اَنْدَاكُ
 وِرْسَا تُمُ نَدُ وِرُوسُكُ بِنِ سَكَا

چَوَنَكِه حَمْدُ اَوْلِ عَمْرُ بَرُورَه بَرِي
 اَوْلِ اَوْرِي اِرْشِي حَكُ قَلَا عَمْرُ
 هَرُ اِدْمُوعَمُ بِيْسِ يُوْرُ بَلِيَقُ يُوْلَه
 سَنَاهِ لِيَقِيْتِ وِرُدُمُ هَمْرُ اَلْمَرُورَه
 نَه بُوْرَه قَلَدِي اَرَا كَه نَه حَجَا
 عِيَانِ اَوْلِي دِي خَرْمَا حَقِي دِي بُو اِرِي
 دِي نَا كُورِي اَوْرُتُو كُورُ مَن اَوْلُ
 حَا نِ كُرْنَا لَه كُورُومُ اَوْلِ سَا لَطَا نِي
 چَوَنَكِه كُورُدُمُ سِنْحَا قَلَدُمُ سُوْلُ
 اَللهُ اِيْدُنِ يَارِ سُوْلَه كُنْتِ اَسْتَمِعُ
 نَدُ وِرُوسُكُ بِنِ كُلُّ دِي بَلَا بَكَا

عَيْبِ كُونِ يُوْزِرُ وَنَا يُوْزِرُ وَرَا
هَمَّ حَمَامِي مِّنْ مَّوْجِ سُرْنِ نَلْيَا
سَكَادِي بِلْدَرِ مِيْمِ سَجَارِنِ
صَمَّكَ مِّنْ شَفَاعَتِ قَلْبِ بَدْرِكِ
رَحْمَتُهُ لَمْ تَمُوكِ طَوَّ يَلِيْمِ
سَلَقِ سَاعَتِ سَهَابِيَهْ اِنْرَمِ
بِي كُوْرِي جَبْرِيْلِ دُوْرِي
بِأَمْحَدَا وَجَاعِ كُوْرِي
رُوْرِي كُوْرِي دُوْرِي اَنُوْرِي
اِحْرُوْرِي طَشْرِيَهْ لُوْرِي سَا جُوْرِي
اِنْدِي اَمْرِي اَبِيْمِ وَصْفِي نَبَا

رَحْمَتِي اَنْدُوْرِي اَبِيْمِ
فَضْلِيَهْ بَارِيهَا يَمَّ حَلِيْمِي
بِيْرِي نَهْ فَا نِيْمِ اِسْتُوْرِي
كُوْرِي اَشْتِكِ كُنَا هِنِ بِلْدَرِكِ
بِيْنِ سَاءَتِمْ جَلَهْ مِّنْ سَتُوْرِي
حَاظِلِ اُوْرِي حَا جِيْمِ جُوْرِي
اَوْرِي اَوْرِي دُوْرِي دُوْرِي
جَبْرِيْلِ اَمَّ دُوْرِي يُوْرِي
بِكَا نَرِي كَسِيْرِي يُوْرِي
اَمْنِ اَوْرِي تُوْرِي مَاتَا يُوْرِي
بِيْمِ اَبِيْمِ دُوْرِي جُنَا

يَكُنَا حُوْدُ لَبُوْدِي اَبِيْمِ
يَا بِيْرِي اَلْبَحْرِي عَهْ كُوْرِي
رُوْرِي قَلْبِ بِنِ اَكَا بَرِي تَا حِ
هَرْدَنِي كُوْرِي قُوْرِي قُوْرِي
اَبِيْمِ اَنْدُوْرِي سَبِيْحِ اَبِيْمِ
بِيْمِ رَا نِي وَارِي سَا يُوْرِي
اَنْدُوْرِي اَمَّا اَمَّا سُوْرِي
كَلْمُوْرِي وَرِي حَلْمِ اَبِيْمِ
فِيْلَامِ اَبِي طَامُوْرِي
سَلَكِ كُوْرِي بِيْمِ
سَلَكَاتِ وَرِي سَا كُوْرِي

بِيْرِي اَوْرِي وَنَا يُوْرِي
هَرْمِ اَوْرِي قَلْبِ اَبِيْمِ
بِالْبَحْرِي طُوْرِي نَا حَلَهْ رِيْمِ
اَبِيْمِ اَبِي يُوْرِي اَبِيْمِ
هَرْمِ اَبِي يُوْرِي اَبِيْمِ
عِيْضِي وَرِي بِنِ اَبِيْمِ
هَرْمِ اَبِي يُوْرِي سَلَكَاتِ وَرِي
كَلْمِ اَبِي يُوْرِي سَلَكَاتِ وَرِي
سُوْرِي اَبِي يُوْرِي وَرِي
بِيْمِ يُوْرِي لَكَا اَبِي يُوْرِي

کز دم او چاق اجنه ها کدرم
 بفره ترا بکساک اول کوسجی آری
 نه ای که هزاران شمشیر
 دکنیک باشتن نوزد آبی
 کز کون نوری بجهاد اول
 اول حور بلورن بر بی بر مشن

کوشاک او شکا خوش ترخ ادرم
 اجنه حور کس و آری نوز به آری
 نوز نریک فاشند حیران زار
 آری کوشک نوز نریک محتاجی
 هم آری دخی کجا خن نا دا فالا
 کوشتر نسا دنیسه نوز زلفین

ایلیک ایله جهالی بندا بشا
 بی چن کور نوری قناری
 هر یوی چمنلو چمنسا کبر
 مشک عین دوت بکا فادر چار
 خاصل ایله کور کور بگذری
 هم سوز نری اولوی فلر دری
 سقکاری طویطلو درن او که
 اول یوجا سیرا لک و مش اینش
 کور کور کور نوز نوز داغی یوجا
 هر نرسر آری دیشا صدون اولو
 داسکاری ندادد الله بله

الون کیش یعنی در حوه
 کینه اول نینا در فی امدی
 هر نرسر آری اجنه برکت بنا
 اینیا آری چون آریش ایله
 هر سراسر قوسنر نوز مش قدر
 آب حیوات انلک اغری بی
 کم اجنت آری کلک ساجی قله
 بو حال کور نوز نوز نزل اینش
 یوز نریک بکرم درت میک اجنه
 ایچی طایبی حور کور و اظن طولو
 نه دایق و صفی کلک دلا

دیوانه برق اول کور کور
 بلعین اغانت کور نوز میدی
 در بصر اینسا درن ساها نا
 اول کور کور اول حیر و اول غنی
 قانون این قانون کور نوز صبر
 455

بومغاری نیک نوز نوز ای بشا
 بومغاری نه لایق نسا تناری
 دکه می بنمش نالت خاله کبر
 بنمش بالک هم داعی سا چاری
 بکار بابه آل تراش کور نری

کوشتر نسا دنیسه نوز زلفین
 ایلیک ایله جهالی بندا بشا
 بی چن کور نوری قناری
 هر یوی چمنلو چمنسا کبر
 مشک عین دوت بکا فادر چار
 خاصل ایله کور کور بگذری

هم سوز نری اولوی فلر دری
 سقکاری طویطلو درن او که
 اول یوجا سیرا لک و مش اینش
 کور کور کور نوز نوز داغی یوجا
 هر نرسر آری دیشا صدون اولو
 داسکاری ندادد الله بله

الون کیش یعنی در حوه
 کینه اول نینا در فی امدی
 هر نرسر آری اجنه برکت بنا
 اینیا آری چون آریش ایله
 هر سراسر قوسنر نوز مش قدر
 آب حیوات انلک اغری بی
 کم اجنت آری کلک ساجی قله
 بو حال کور نوز نوز نزل اینش
 یوز نریک بکرم درت میک اجنه
 ایچی طایبی حور کور و اظن طولو
 نه دایق و صفی کلک دلا

دیوانه برق اول کور کور
 بلعین اغانت کور نوز میدی
 در بصر اینسا درن ساها نا
 اول کور کور اول حیر و اول غنی
 قانون این قانون کور نوز صبر
 460

هم

شرح اوبن وصغني ايت بايا
 كوتكا برتيش انوك ورفقدي
 ابدالالهد اجتمعا يلا ر
 دوت نفس اولوب جهانه فر
 برطاهر برسويدي زلال
 هر كن انان دنيا به ك مسقال
 دوت جمن اولب اذور در دوت
 بوي قرانه اتريري سخون
 اوخاق اهلي قامبي انرا اجر
 دكيميا هران هران تيل
 دورنجي قات كولا دكبن ايتونم

اغردم براغا جاري طه با
 ابحاق اشده تمام بد قكري
 ابحاق اهلي عيني بيلا لاند
 بيته اغناج ديندا كان چقار
 برسود اول ارمغك بريري بال
 اول ارمق كم ايندا كوداد بال
 هر كن انرا كي مسقال دنيا با
 بريري بيلاه اتريري جيجون
 جهاله كوشك ترك لنتدا اول
 سونبركيسا اوخاق صغني دل
 تماشا ايتونم اوخاق ابري دام

سنغيا درت يوز قوزك كطفا
 كوشك نر و دردن برادر برورنا
 حور زرد چور بنين او نوزد
 بربري باله بزم عيشرت قوسبر
 آق الخودن كوشكوي و انرا ك
 موق من ايلك رسوله و وصلوات
 ايجي طايي خلد رهت كورشم
 چرعي شك اتريري زعفر نوري
 ابني اشنا غنم اغا جاري
 دنيوي ترك ملامه ك
 عيان ايتوك بوسري مخفدي

كوشكدر وارديننا انرا اشنا
 هر بر بيطفاه بخش نيك بنا
 هر زكشكلم تركي وار دند
 قرآن اهلي يان انرا كوسر
 انرا اشنا غا در دد موه منار ك
 دكك كوشكلم دوشكود در تيا
 كوشك نما دي چقار هت و هم
 دكك كوشكلم درت يي بنا باري
 بويته بگرتي بخش لا باري
 عردي بوي اول اغاخرك كوكي
 عرسي در كوم ابحاقك سنغيا دي

دُرُجِیْدَن كُورْدَم نیتِ كَهْمُورِ	آی كُون مَات اِذْ اَنْوَك نُورِی
تَمِش بَك مَلَا یَكَه طُورِ مَشْدِی	اَوَّل قَبُو یَا جَهْلَه یُوز اَوْر مَشْدِی
اِكی رَكْعَت عَمَّا ز قَلْبِ كُجْدَم نِیَا	یَدِی خِی قَات كُوكَدَن بَقْدَم دُنْیَا به
كُوكَدَن اَشَاعَه نِیَا كُورْدَم بَر اَرَمِی	قُدْرَتِ یَا ه دُر مَشْدِی مُعَلَّان
قُرْآن اِجْنِد اِد دُو ز سَلَسِیلِ	كُجْدَم اَرَمِی دَخ اِنْتَم بِنَا
اَوَّل اَرَمِی كَم سِرُه ایدُورَم اِی ذَل	جَبْر اَبَل اِدِی بِنِی كُنُورَن بِنَا
سُؤْل بَر دَا كَم تُو مَشْدِی بَر اِنِی	كَلَم كُورْدَم دُرُور اَوَّل بَر اَق دَخِی
بِنْدَم بَر اَق اِسْتَه هَا سَر اَتَم	صَبْح بَقِیَن بَن مَكْیَا اِر رَم
دَسْكَ اَسْتِی یَدِی دَخِی هَنْوَز	كُرْدَم كَلِمِی ایدُورَم بَن كَا لَكُوز
اَبُو بَكْر سِنَا كَدَم اَحْوَا اِبِی	كِرْب كَلِی عُمَرُ عُمَا ن عَلِی
سُرُك كُرْچَكْدَر بَار سُوْل اِدِی دِلْدَر	نَا كِه دِیْدَم سُرُور مَا اِنْتَد بِلْدَر

485

490

ابوم